

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**PETROL VE DOĞAL GAZ BAĞLAMINDA TÜRKİYEİNİN DOĞU
AKDENİZ POLİTİKALARI**

**Hazırlayan
Ahmet BAKIR**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Fulya KÖKSOY**

**Ocak-2024
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI ANABİLİM DALI**

**PETROL VE DOĞAL GAZ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’NİN DOĞU AKDENİZ
POLİTİKALARI**

YÜKSEK LİSANS

Ahmet BAKIR

**Danışman
Doç. Dr. Fulya KÖKSOY**

**OCAK-2024
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır**

TEZ KABUL VE ONAYI

Ahmet BAKIR tarafından hazırlanan “Petrol ve Doğal Gaz Bağlamında Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikaları” adlı tez çalışması .../.../... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Fulya KÖKSOY

Üye

Prof. Dr. Ahmet İLYAS

Üye

Doç. Dr. Murat CİHANGİR

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

.....
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Ahmet BAKIR

Tarih :

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PETROL VE DOĞAL GAZ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI

Ahmet BAKIR

**Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Fulya KÖKSOY

2024, 115 Sayfa

Jüri

**Doç. Dr. Fulya KÖKSOY
Doç. Dr. Murat CİHANGİR
Prof. Dr. Ahmet İLYAS**

Akdeniz Havzası, Ortadoğu bölgesine komşu olmakla birlikte hidrokarbon yatakları yönünden de yüksek potansiyele sahip bir bölgedir. Mevcut potansiyel, bölgeyi küresel enerji piyasaları için önemli bir merkez hâline getirmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz, bölge ülkeleri için stratejik öneme sahiptir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin ve diğer kıyıdaş devletlerin Doğu Akdeniz politikaları kapsamında Akdeniz'de petrol ve doğal gaz arama/sondaj çalışmalarının bölge enerji ve güvenlik politikalarına olası etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmektir. Bunun yanında Türkiye'nin enerji ve güvenlik politikasını şekillendiren ve uygulamasını etkileyen temel faktörleri belirlemektir. Çalışmada, bölge devletlerinin Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz arama çalışmaları, ilan edilen münhasır ekonomik bölge tayinleri ve bu kapsamda ortaya çıkan sorunların uluslararası boyutları incelenmiştir.

Türkiye yaptığı çalışmalarla, bölgedeki güç dengelerini değiştirmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde çıkarılacak doğal gazın Avrupa ve diğer pazarlara ulaştırılabilmesinde en ucuz ve güvenli yolun Türkiye üzerinden geçmesi, Türkiye açısından pozitif bir sonuç olarak görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin bölgedeki enerji jeopolitiğindeki rolünü güçlendirmektedir. Öte yandan, yakın dönemlerde ABD Yunanistan'a askeri yığınak yapmakta, tatbikatlar gerçekleştirmekte ve bazı örtülü ekonomik yardımlarda bulunmaktadır. Mevzubahis husus ise Doğu Akdeniz'de bir güç mücadelesinin yaşandığını göstermektedir. Sonuç olarak, Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan gelişmeler, bölgenin enerji ve güvenlik dengelerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu gelişmelerin uzun vadeli etkilerini görmek için henüz erken olsa da Türkiye'nin bölgedeki rolü daha da önem kazanacak gibi görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz, Doğu Akdeniz, Türkiye, Petrol, Doğal Gaz

ABSTRACT

MS THESIS

EASTERN MEDITERRANEAN POLICIES OF TURKEY IN THE CONTEXT OF OIL AND NATURAL GAS

Ahmet BAKIR

**BATMAN UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL
RELATIONS**

Advisor: Assoc. Prof. PhD. Fulya KÖKSOY

2024, 115 Pages

Jury

**Doç. Dr. Fulya KÖKSOY
Doç. Dr. Murat CİHANGİR
Prof. Dr. Ahmet İLYAS**

The Mediterranean Basin, while neighboring the Middle East region, is a region with high potential in terms of hydrocarbon deposits. This potential makes the region an important hub for global energy markets. Therefore, the Eastern Mediterranean is of strategic importance for the countries in the region. The aim of this study is to evaluate the possible effects and consequences of oil and natural gas exploration/drilling activities in the Mediterranean on the energy and security policies of the region within the scope of the Eastern Mediterranean policies of Turkey and other littoral states. It also aims to identify the main factors shaping Turkey's energy and security policy and affecting its implementation. In the study, the oil and natural gas exploration activities of the regional states in the Eastern Mediterranean, the declaration of exclusive economic zones and the international dimensions of the problems arising in this context are analyzed.

With its efforts, Turkey has changed the balance of power in the region. The fact that the cheapest and safest way to transport the natural gas to be extracted in the Eastern Mediterranean region to Europe and other markets is through Turkey is seen as a positive result for Turkey. This strengthens Turkey's role in the energy geopolitics of the region. On the other hand, in recent times, the United States has been making military build-ups, conducting exercises and providing some covert economic aid to Greece. This shows that a power struggle is taking place in the Eastern Mediterranean. In conclusion, the developments in the Eastern Mediterranean have significantly altered the energy and security balances of the region. Although it is too early to see the long-term effects of these developments, Turkey's role in the region is likely to become more important.

Keywords: Mediterranean, Eastern Mediterranean, Turkey, Oil, Natural Gas

ÖNSÖZ

Tezimi yazarken, yönlendirmeleriyle yoluma ışık tutan değerli tez danışmanım, Doç. Dr. Fulya KÖKSOY hocama ve çalışmamın bitimine kadar devam eden zorlu süreçte hiçbir zaman desteğini esirgemeyen eşim ve aileme teşekkür ederim.

Ahmet BAKIR

BATMAN-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ VE ENERJİ KAYNAKLARI.....	15
1.1. Coğrafi ve Siyasi Olarak Akdeniz ve Doğu Akdeniz.....	15
1.2. Bölgenin Tarihi Önemi.....	17
1.3. Bölgenin Stratejik Önemi	20
1.4. Jeopolitik Yaklaşımlar Doğrultusunda Doğu Akdeniz.....	22
1.5. Enerji Kaynakları.....	28
1.5.1. Enerji kaynaklarının keşfi	29
1.5.2 Enerji rezervlerinin miktarı.....	32
1.5.3. Enerji kaynaklarının güncel tüketimi karşılama potansiyeli.....	36
1.6. Başlıca Sorunlar ve Enerji Arz Güvenliği	38
2. TARAFLARIN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI	45
2.1. Bölge Devletleri.....	45
2.1.1. GKRY/Yunanistan.....	46
2.1.2. Suriye	50
2.1.3 Lübnan	51

2.1.4. İsrail	52
2.1.5. Filistin	54
2.1.6. Mısır	57
2.2. Müdahil Devletler ve Avrupa Birliği	60
2.2.1. ABD	60
2.2.2. Rusya	62
2.2.3. Çin.....	65
2.2.4. AB.....	68
3. TÜRKİYE’NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI	71
3.1. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de Yaşadığı Geleneksel Sorunlar.....	71
3.2. Doğu Akdeniz Denkleminde Türkiye’nin Dışlanma Girişimleri	75
3.3. Doğa Akdeniz İçin Çizilen Haritalar	79
3.4. Türkiye’nin Doğu Akdeniz Bağlamında Geliştirdiği Politikalar	82
SONUÇ.....	95
KAYNAKLAR	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Doğu Akdenizde Keşfedilmiş Hidrokarbon Rezervleri	33
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Kara, Deniz ve Hava Hâkimiyet Sınırları.....	24
Şekil 1.2. Jeopolitik Teorilere Göre Merkez ve Kenar Kuşak.....	26
Şekil 3.1. AB'nin Seville Haritasını Baz Alan Çalışması.....	79
Şekil 3.2. Yunanistan'ın Meis Adası'nı Dayanak Göstererek Çizdiği Kıta Sahanlığı Haritası.....	80
Şekil 3.3. GKRY'nin Doğu Akdeniz Haritası	81
Şekil 3.4. Türkiye ile KKTC Arasındaki Anlaşmaya Göre Çizilen Harita.....	81
Şekil 3.5. Türkiyenin BM'ye Bildirdiği Nihai Kıta Sahanlığı Sınırları.....	82

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BP	British Petroleum
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IEA	International Energy Agency
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
USGS	Amerikan Jeoloji Araştırmaları Kurumu (U.S Geological Survey)

GİRİŞ

“Avrasya” ya da “Eski Dünya” olarak adlandırılan Doğu Akdeniz coğrafyasında yaşanan her şey, yeni dünyayı ve hatta dünyanın geleceğini doğrudan etkileyecek öneme sahiptir. Kritik coğrafyaları içinde barındıran Doğu Akdeniz, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de dünyanın önemli bölgelerinin başında gelmektedir. Öyle ki İngiltere’nin eski başbakanlarından Antony Eden, 1955’te bölgenin önemine değinirken Kıbrıs Adası’na ithafen -bölgenin petrol kaynakları ve ticaretindeki rolüne de vurgu yaparak- Kıbrıs’ta kontrol sahibi olunmaması hâlinde İngiltere’yi gelecekte kıtlık ve işsizliğin beklediğini ileri sürmüştür (Akkoyun, 2020, s. 418).

Doğu Akdeniz, tarih boyunca eski dünyanın en önemli coğrafi sahalarından biri olmuştur. İpek Yolu, Baharat Yolu, Asya-Afrika-Avrupa arasındaki geçiş alanı olması gibi faktörler Doğu Akdeniz’i daima önemli kılmıştır. Her ne kadar coğrafi keşiflerle birlikte ekonomik ve politik hareketliliğin merkezi, bir süre için okyanus ötesine kaymış olsa da 19. yüzyılda petrolün aktif bir enerji kaynağı olarak yeniden keşfi ile birlikte (petrol özellikle İran’da binlerce yıldır bilinmektedir) ilgiyi yeniden Akdeniz kıyılarına yöneltmiştir. Ardından Süveyş Kanalı’nın açılmasıyla birlikte dünya politikasını ilgilendiren konuların ağırlık merkezi tekrar Ortadoğu ve dolayısıyla genelde Akdeniz’e, özelde ise Doğu Akdeniz’e dönmüştür. Bu noktada Kıbrıs Adası’nı çevreleyen deniz sahasını içine alan Doğu Akdeniz son yıllarda keşfedilen enerji kaynakları ile yeni bir tartışmanın da ana gündem maddesi hâline gelmiştir.

Enerji kaynağı olarak hidrokarbon türevlerine bağımlılığımız geçtiğimiz yüzyılda olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Alternatif enerji kaynakları yeterince geliştirilemediği için petrol ve doğal gaz ihtiyacı günden güne artış göstermektedir. Bu noktada doğal gazın önemi öne çıkmakta ve her iki kaynak bakımından da Batının, Ortadoğu’dakiler başta olmak üzere enerji kaynaklarına sahip monarşik ve diktatoryal rejimlere karşı bağımlılığı sürmektedir. Petrol ve doğal gaz kaynaklarınca zengin devletleri 1970’lerde olduğu gibi kendi aralarında uzlaşarak enerji vanalarını kısımları ya da fiyat ayarlamalarına gitmeleri hâlinde ise dünya ekonomisi hızlı bir şekilde felakete sürüklenmektedir. Öyle ki enerji sektörünün kırılğan bir yapıya dönüştüğü günümüz dünyasında, devletlerin böylesi arz sorunlarının üstesinden gelme yeteneğinin oldukça sınırlı

olduğu görülmektedir. Yukarıda bahsi geçen nedenlerden ötürü enerji arz güvenliği kavramı etrafında ele alınan konular bakımından, istikrarlı bir enerji piyasasının yaratılması hemen her ülke için büyük bir önem taşımaktadır (Noreng, 2004, s. 19-27, 69-75; Köksoy, 2020, s. 192-193).

Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynakları özellikle bölge ülkelerinin kalkınması ve enerji güvenliğini sağlaması açısından oldukça önemlidir. Çünkü direk Akdeniz sularında ve kıyı coğrafyalarında keşfedilmiş petrol rezervleri dünyadaki toplam rezervin yaklaşık %48’ni oluşturmakta, dünyadaki toplam doğal gaz rezervinin %40’ı ise yine Doğu Akdeniz Havzası’nda bulunmaktadır¹. Bölgenin hâlihazırda Avrupa ve Asya kıtaları arasında köprü vazifesi görmesi ise stratejik önemini artıran bir unsurken, sahip olduğu enerji rezervleri de mevzu bahis önemine önem katmaktadır. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından yapılan bir araştırmaya göre sadece Levant Havzası’nda varlığı kesinleşen hidrokarbon rezervlerinin miktarı 122,4 trilyon kübik feet civarındadır (Güneş, 2022, s. 364). Ek olarak, bölgenin gerek Hazar’dan yapılan transferlerle gerekse son yıllarda yapılan kaynak keşifleriyle dünya enerji piyasalarının odak noktalarından biri hâline geldiği görülmektedir. Doğu Akdeniz, merkezi konumundan ötürü, zengin enerji kaynaklarına sahip Ortadoğu ile Hazar Bölgelerinin enerji geçiş koridorlarında yer almaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Hazar Bölgesi’ndeki petrol kaynaklarının Akdeniz üzerinden tüm dünya piyasalarına ulaşmasını sağlamaktadır. İskenderun üzerinden Hazar Havzası’nı dünya piyasalarına açan BTC, Akdeniz’e ve oradan da dünya piyasalarına yıllık 250 milyon varil petrol taşımaktadır. Bu miktar, dünya petrol tüketiminin yaklaşık olarak %1’ine tekabül etmektedir (Kısacık ve Helvacıköylü, 2020, s. 9).

Gerek endüstriyel gelişimlerini sürdürebilmek gerekse temel enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Avrupa Birliği (AB) üyesi devletlerin, enerji anlamında büyük ölçüde dışa bağımlı olduğu bilinmektedir. AB ihtiyacı olan enerjinin %53’lük kısmını dışarıdan ithal etmekte olup, enerji ithalatına ayrılan para günlük bir milyar Euro’yu geçmektedir. Kullandığı petrolün %90’ını doğal gazın yaklaşık %66’sını, kömür benzeri katı yakıtların ise %40’ını

¹ Bölgedeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının kesin miktarı bilinmemektedir. Bölge için bahsedilen rakamlar önemli ölçüde ilgili ülkelerin ya da kuruluşların farklı yıllardaki keşiflere dayalı açıklamaları olup, yeni keşiflerle rakamlar sürekli değişkenlik göstermektedir.

ithal eden AB için, bu veriler ışığında enerji konusunda yüksek oranda dışa bağımlı olduğu çıkarımı yapılabilir. AB’de elektrik üretiminde doğal gazla çalışan santrallerin payı çok yüksek seviyelerdedir ve bunun yakın gelecekte değişmesi pek mümkün görülmemektedir. Mevcutta yeterince petrol ve doğal gaz kaynağı olmayan AB için ortaya konan öngörülere göre, 2030’lardan başlayarak dışa bağımlılığın doğal gaz için %84’e, petrol için ise %93’e yükseleceği tahmin edilmektedir. Günümüzde AB, kullandığı doğal gazın yaklaşık %30’unu Rusya’dan alırken 2030’larda bu oranın %85 seviyesine yükseleceği belirtilmektedir (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 53-54). Enerji ithalatında Rusya’ya bağımlı olması ve Rusya’nın enerji tedarikinde güvenilir bir partner olmaması -geçmişte çok sayıda ülkeye karşı enerjiyi koz olarak kullanması- gibi problemler AB’nin enerji güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlar olarak sayılabilir (Güneş ve Arslan, 2018, s. 32). Enerji gibi hayati bir konuda çok fazla bağımlı olunması, AB’nin Rusya’ya ilişkin politikalarının etkinliğini azaltan en önemli faktördür. Bundan dolayı Doğu Akdeniz gibi alternatifler AB tarafında olağan öneminden daha fazla ilgi görmektedir (Kısacık ve Helvacıköylü, 2020, s. 9).

AB’nin enerji güvenliği konusunda karşı karşıya olduğu zafiyetin Türkiye için de geçerli olduğu söylenebilir. Türkiye’nin 90’lı yıllardan itibaren imzaladığı Rus doğal gazına bağımlılığını artıran sözleşmelerle enerji tüketim açığını kapatmaya çalışması, günümüz Türkiye’sinde ulusal güvenlik sorunu hâline gelmiştir. Riskin farkında olan Türkiye, Hazar petroleri gibi alternatiflere yönelerek kaynak çeşitlendirmesine gitmeye çalışmış olsa da günümüzde dahi doğal gaz tüketiminde büyük ölçüde Rusya’ya bağımlıdır. Türkiye’nin Batılı ülkelerle birlikte bu konuda attığı adımların önünü kesmek için Rusya’nın da karşı adımlar attığı görülürken petrol ve doğal gaz ithalindeki Rusya tekeli, Türkiye için önemli bir jeopolitik risk olmaya devam etmektedir (Karaca, 2008, s. 76-77; Okçuoğlu, 2009, s. 167-171).

Doğu Akdeniz’in enerji potansiyeli; bölge ülkeleri, müdahil devletler ve AB arasında rekabete yol açmakta, bölgede yaşanan güç mücadelesi siyasi istikrarsızlığı artırma riski taşımaktadır. Doğu Akdeniz’in en uzun kıyı şeridinde sahip olan ülkesi Türkiye, bölgede gerçekleşen enerji keşiflerine dâhil olmak ve iş birlikleri ile oluşturulan bölgesel enerji denkleminde yer edinebilmek için gereken adımları atma konusunda diğer kıyıdaş devletlere göre birkaç 10 yıl geç kalmıştır. Geçmişte üretilmeyen politikalar ve oluşturulamayan tutumlar sonraki yıllarda Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki konumunu geri plana itmiş ve

bölgede kendisine karşı politikalar yürüten devletler arasındaki iş birliklerini kolaylaştırmıştır. Ancak 2000’li yıllar öncesinde bölgeye yönelik politika üretmekte zorluk çeken Türkiye, sonraki yıllarda -özellikle de 2010 yılı ve sonrasında- çok daha aktif bir şekilde Doğu Akdeniz’de varlık göstermeye başlamıştır. Nitekim Türkiye 2011 yılında KKTC ile imzaladığı sınırlandırma anlaşmasıyla beraber Doğu Akdeniz’de deniz alanlarının paylaşımı konularında etkin bir aktör olma yolunda ilerlemiştir.

Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları, Türkiye için hem ekonomik hem de stratejik fırsatlar sunmaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz’in en uzun kıyı şeridine sahip ülkesi olmasına rağmen, diğer kıyıdaş ülkeler tarafından bölgedeki hak ve menfaatlerinden mahrum bırakılmaya çalışılmaktadır. Türkiye, bu haksızlığa karşı uluslararası hukuka uygun olarak, kendi kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgelerini belirleyip, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Libya gibi Akdeniz’de stratejik öneme sahip noktalarda bulunan devletlerle iş birliği faaliyetleri yürütmektedir. Aynı zamanda Türkiye, bölgedeki enerji kaynaklarının adil bir şekilde paylaşılması için, diyalog ve iş birliğine açık olduğunu defalarca ifade etmiştir.

Türkiye, 1960’da kurulan ancak Rumların adanın tamamını mülkiyetlerine geçirme girişimlerinin sonucu yıkılan Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran anlaşmalar gereğince Kıbrıs Adası’nda garantör olan üç ülkeden biridir. Türkiye, anlaşmalar uyarınca ada üzerinden doğrudan tasarruf hakkına sahiptir ve bu haklar bölgede keşfedilen kaynaklar açısından genişletilebilir niteliktedir (Bilgin, 2008, s. 289). Ancak Türkiye’nin uluslararası hukuktan ve ikili anlaşmalardan ileri gelen hakları, başta AB olmak üzere Batılı güçler tarafından görmezden gelinmekle birlikte bölgedeki menfaatlerini korumaya yönelik girişimleri, AB üyeliğine alınmış olan GKRY’nin haklarının ihlali olduğu ileri sürülerek gayrı meşru ilan edilmektedir. Hatta AB bu konuda daha da ileri giderek son yıllarda Türkiye’nin gerçekleştirdiği sondaj çalışmaları ve başka devletlerin bölgedeki faaliyetlerini engellemeye yönelik uygulamaları nedeniyle yaptırım kararı dahi almıştır (Özekin, 2020, s. 89-91). AB, GKRY’yi ivedilikle üyeliğe kabul ederek Akdeniz ve Doğu Akdeniz’deki meselelerin doğrudan tarafı olmayı tercih etmiş ve GKRY’yi Avrupa şemsiyesi altında korumaya alırken olası bir askeri çatışma durumunda da Türkiye’yi sadece Rumlarla değil bütün bir Avrupa ile savaşılan ülke konumuna düşürmek istemiştir (Karaca, 2008, s. 207). AB, günümüzdeki yaptırımları da Doğu Akdeniz’deki herhangi bir hareketin kendisine yönelik olduğu savıyla gündeme getirmekte ve Türkiye’yi kendi deniz alanlarından uzaklaştırmaya çalışmak gibi,

akla ziyan politikalar izlemektedir. Bu noktadan hareketle tez çalışmasının amacı, değişen konjonktürel koşullar altında Türkiye'nin açık bir şekilde görüldüğü gibi hak ihlaline uğradığı bir ortamda, Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını korumak adına son yıllarda geliştirdiği politikaları, Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları bağlamında ele almaktır.

Demokrasi, bütün toplumların idealist bir ütopyasıdır ve dünyanın en demokratik ülkeleri ilgi çekici bir şekilde Türkiye'nin bölgedeki varoluş kavgasındaki en önemli rakipleridir. Ulusal çıkarları ilgilendiren hayati meselelerde idealizmin bir işe yaramadığı realist adımların daha etkili sonuçlar verdiği görülmektedir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de karşı karşıya olduğu problemlerde daima yalnızlaştırılmış bir ülkedir. Hatta Kıbrıs Adası'ndaki Türklerin katliama uğradığı 1960'lı yıllarda gerçekleştirmiş olduğu ilk askeri hareket sırasında da 1974'teki çıkartmada da birkaç İslam ülkesi haricinde bütün dünyayı karşısında bulmuştur (Kapucu, 2020). Fakat her ne olursa olsun böylesi hayati meselelerle realist bir şekilde hareket ederek adım atıldığında kesin sonuçlar alınabildiğini de görmüştür. Kıbrıs Sorunundaki taraflı tutum bölgede keşfedilen kaynakların paylaşımında da geçerliliğini korumakta ve Türkiye için haklarını korumanın tek seçeneği olarak idealist düşüncelerden çok askeri varlığı sahaya sürmeyi de içeren realist adımlar karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, 1950'li yıllardan itibaren 1964 ve 1974 askeri hareketleri hariç Kıbrıs Sorununda neredeyse her zaman savunmada kalmış, proaktif bir siyaset izlememiştir. Fakat Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinden eski senaryoların tekrarlanması ve Türkiye'nin bölgenin doğal sahibi iken GKRY'nin kendi inisiyatifiyle bölgede yaratmaya çalıştığı statükoyu kabullenmeye zorlanarak dışlanmak istemesi Türkiye açısından politika değişikliğini zorunlu kılmıştır (İmamoğlu ve Uygun, 2021, s. 193-194). Türkiye, geçmişten gelen sorunlarının önüne çıkartılarak yapılan engellemelere rağmen süreç içerisinde kendi çözümlerini bulma yönünde adımlar atmaya, oyun değiştirici hamlelerle kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bir statüko yaratmaya çalışmaktadır.

“Ulusal güvenlik” geniş kapsamlı bir kavram olup yalnızca askeri güç ya da üstünlükle değil, askeri, siyasi ve ekonomik alanların tümünde güvenliğin sağlanması olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla enerji güvenliği ulusal güvenlik politikalarından ayrı düşünülmemektedir. Bu noktada başta bölge devletleri olmak üzere çok sayıda aktör, enerji güvenliklerini ve ulusal çıkarlarını korumak için Doğu Akdeniz'de yaşanan sürece müdahil olmaktadır (İmamoğlu ve Uygun, 2021, s. 193-194). Bir diğer ifadeyle günümüzde Doğu

Akdeniz’de tespit edilen hidrokarbon kaynakları bölge ülkeleri ve enerji ithalatçısı olan tüm ülkeleri enerji güvenliği, dolayısıyla da ulusal güvenlik bağlamında ilgilendirmektedir.

GKRY’nin 2000’li yıllardan itibaren bölgede yer alan Mısır, İsrail gibi ülkelerle Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) paylaşımlarına yönelmesi, Kıbrıs Adası çevresindeki petrol sahalarını ruhsatlandırarak küresel şirketler aracılığıyla Batılı devletleri kendi menfaatlerinin koruyuculuğuna davet etmesi, Türkiye’nin yeni adımlar atmasını zorunlu kılmıştır (Kütükçü ve Kaya, s. 2016, s. 82; Ercan ve Kılınç, 2020, s. 18). Türkiye öncelikle KKTC’nin bölgede hükümlan ülke olduğunu –en azından kendi tanınması bakımından- tescilleyecek şekilde KKTC’nin ilgili sahaları yeniden ruhsatlamasını sağlamış ve 2011 yılında yaptığı bir anlaşma ile söz konusu sahaları KKTC’nin verdiği ruhsatlara dayanarak petrol arama ve sondaj sahası hâline getirmiştir (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 59; Peker, Oktay ve Şensoy, 2019, s. 100; Kılıç, Yıldız ve Çalış, 2022, s. 58). Yapılan girişimler, GKRY ve Yunanistan’ın doğal hamisi olan Batı demokrasileri tarafından şiddetle eleştirilip kınanmış olsa da Türkiye geçmişteki durağan tutumundan farklı olarak artan deniz gücünü aktif bir şekilde sahaya sürmüş ve bölgedeki etkinliğini artırmıştır (Özekin, 2020, s. 91; Uygun, 2021, s. 75; İzol, 2022, s. 70). Doğu Akdeniz’de askeri gücünü aktif bir şekilde kullanmaya yönelen Türkiye bir yandan GKRY’nin dağıttığı ruhsatlarla bölgede aramaya yapmaya gelen Fransa, İtalya gibi ülkelerin arama ve sondaj gemilerini askeri güç kullanarak bölgeden çıkarmış, ardından son yıllarda güçlendirdiği derin deniz arama ve sondaj filosunu bölgedeki ruhsat sahalarına askeri gemiler refakatinde göndermiştir (Peker, Oktay ve Şensoy, 2019; Özekin, 2020, s. 90-91)². Yıllar içerisinde Türkiye’nin tutumu sürekli eleştirilse de askeri varlığın sahaya sürülmesi, tepkilerin eleştiriden öteye geçmesini engellemiştir.

Doğu Akdeniz, Batı dünyası için kaynaklara hükmetmenin anahtarı iken Türkiye için başta Kıbrıs Adası’ndaki Türkler olmak üzere bir varoluş meselesidir. Türkiye, 1878 Berlin Anlaşması ile Kıbrıs’ta hükümlanlığını kaybetmiş (Algür, 2020, s. 57; Kapucu, 2020, s. 83), İngilizlerin egemenliğine geçen adada Rumlar zaman içerisinde Yunan Megala İdea’sı doğrultusunda Türklere yönelik katliamlar gerçekleştirmişlerdir (Bilgin, 2008, s. 288-289).

² Türk Deniz Kuvvetleri 2006 yılından itibaren Akdeniz Kalkanı Harekâtı’ nı uygulamakta ve plan kapsamında Akdeniz’de kendi koruma alanını yaratırken başka ülkelerin gemilerinin izinsiz aramalarını engellemekte, kendi arama gemilerine askeri koruma sağlamakta ve deniz yetki alanlarına izinsiz girişleri askeri güç kullanarak engellemektedir (Peker, Oktay ve Şensoy, 2019, s. 99).

Batının ve Yunanistan'ın desteği ile Türklerin adadaki varlığını yok etmeye yönelik politikalar izleyen Rumların durdurulması için Türkiye sayısız girişimlerde bulunmuş olsa da uluslararası çevrelerden yeterince destek görmemiş ve nihayetinde askeri gücünü sahaya sürerek adada ki kadim Türk varlığını güvence altına alan bir statü yaratmıştır (Kapucu, 2020, s. 83-88).

Türkiye'nin Akdeniz'de yaşadığı sorunlarda daima karşı tarafta saf tutarak aleyhte hareket eden Avrupa ülkeleri, enerji kaynaklarının da gündeme gelmesiyle bölgeye ilgilerini daha da artırmış ve neredeyse tamamı Türkiye'yi oyunun dışında bırakan projelerle sahaya inmişleridir. Akdeniz'e kıyısı dahi olmayan Ürdün'ü bile oyuna dâhil ederken Türkiye'yi dışarıda bırakmaya çalışan Avrupa ülkelerinin çok önemli bir kısmının ise Akdeniz'e kıyısı olmayan Kuzey Avrupa ülkeleri olması dikkat çekicidir. Avrupa, genel olarak Akdeniz'i GKRY ve Yunanistan aracılığıyla kendi sınırlarına dâhil ederek adeta bir çıkar alanına dönüştürmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de bölgenin asli unsuru olan Türkiye'yi pasivize ederek coğrafyadan doğan haklarından mahrum bırakmaktadır. Amacına ulaşmak için de son yıllarda enerji güvenliği kavramının önemini artıran bir söylem geliştiren AB, Türkiyesiz bir Akdeniz tasarlamaya çalışmakta ve kendi enerji güvenliğini sağlayacak bir dizi projeyi hayata geçirmeye çalışmaktadır (Erhan, 2010, s. 70-72).

Türkiye enerji jeopolitiği adı altında ele alınan konu açısından kuzey komşusunun da tehdidi ile karşı karşıyadır. Her ne kadar son 15 yıldır ilişkiler olumlu ve geçmişe nazaran sorunsuz görünse de Rus devlet geleneğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan tehditkâr ve yayılmacı tutum, Türk-Rus ilişkileri iyi olsa bile hiçbir zaman tamamen yok olmayacaktır. Çünkü Rusların sıcak denizlere inme politikası hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Suriye iç savaşı sırasında da bunun emareleri görülmüş ancak devam eden süreçte iyi yönde gelişen ilişkiler dolayısıyla bu tehdit Türk kamuoyu tarafından görmezden gelinmiştir. Fakat devletlerin böylesi yaklaşımları bu gibi durumlarda bir zorunluluktur ve Türkiye her daim olası bir Rus tehdidine karşı hazır olmak durumundadır. Ayrıca, AB veya genel olarak Batının geleneksel sorunlarla Türkiye'yi köşeye sıkıştırmaya çalıştığını, Rusya'nın da batının dışlayıcı tutumundan istifade ederek Türkiye'yi kendi jeopolitiğinin uyumlu bir parçası hâline getirmek için çaba sarf ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye'de ise Rusya kaynaklı risklere yönelik belirli bir duyarlılık olmasına karşın son yıllarda iki taraf arasında bir denge kurma politikası çerçevesinde durumu görmezden gelme psikolojisinin hâkim olduğunu söylemek

olasıdır. Aleksandr Dugin Türkiye'nin jeopolitik konumundan ötürü mutlaka kontrol altında tutulması gereken bir devlet olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra sahip olduğu etnik ve mezhepsel farklılıkları, Türkiye'yi kontrol altına alırken kullanılacak başlıca argümanlar olarak ortaya koymaktadır. Dugin'in Velikorusya'sının (Büyük Rusya), Ukrayna'nın parçalanması, Avrasya jeopolitiği gibi konulardaki söylemlerini harfiyen uygulayan Rusya'nın, Akdeniz'in kontrol altına alınması konusundaki önerilerini görmezden gelmesi düşünülemez. Dugin, Rus Çarı I. Petro'nun meşhur sıcak denizlere inme vasiyetinin de önemli bir ayağını oluşturduğu bir süreç olarak "İmparatorluğun toparlanmasından" bahsetmektedir. (Dugin, 2010, s. 9-14)³. Ruslar sıcak denizler hayalini gerçekleştirmek için önce Osmanlı'nın Kafkas kanadını kuşatma altına almış ve zaman içerisinde Trans Kafkasya ve Kafkasya'yı ele geçirmiş daha sonra da Balkanlara ve Türk Boğazlarına yönelmiştir (Sapmaz, 2008, s. 22-23). Rusya'nın yayılmacı politikaları günümüzde de devam etmekte ve farklı siyasal girişimlerle tüm canlılığını korumaktadır. Dugin'in söyleminde somutlaşan Rus jeopolitiği Türkiye için göz ardı edilemez bir tehdittir ve bu tehdidin Doğu Akdeniz'deki yansımalarının da ileride Türkiye için güneyden gelecek bir Rus kuşatması anlamına geldiği ihmal edilmemelidir.

Türkiye, 20. yüzyıl boyunca karşılaştığı problemlerin kahir ekserisinde Avrupa devletleriyle karşı karşıya gelmiştir. Benzer bir durum bugün Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına karşı yürütülen "gasp operasyonlarında" yaşanmaktadır. Ancak son yıllarda Türkiye'nin 1970'lerdekine benzer şekilde askeri varlığını sahaya sürmesiyle, bölgede Yunanistan ve GKRY tarafından oldu bittiye getirilmek istenen deniz yetki alanları paylaşımı konularının hayata geçmesini önlemiştir. Buna mukabil olarak Türkiye önce Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile 2011'de yaptığı anlaşmalarla (Karbuz, 2019, s. 2-3; Dal, 2020, s. 75) ardından iç savaş hâlindeki Libya'nın Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınmış olan meşru hükûmeti ile 27 Aralık 2019'da imzaladığı mutabakat doğrultusunda gerek Akdeniz

³ Dugin, son dönemlerin en ünlü jeopolitikçilerinden birisi olup, önerdiği jeopolitik çerçeve günümüzde adeta Rusya'nın milli siyaset belgesi gibi kıymet görmektedir. Putin'in dünya siyasetinde etkili olan 2000'lerden itibaren enerji tekeli ile muhataplarını sindirme, 2004'ten itibaren Ukrayna'nın ele geçirilmesi yönündeki girişimler ve nihayetinde 24 Şubat 2022'ten itibaren Ukrayna'ya savaş açması, 2008'de Gürcistan'ın işgali, Arap Baharı sürecinde Suriye'nin desteklenmesi ve bu sırada Akdeniz'deki Rus donanma gücünün artırılması gibi gelişmelerin tamamı Dugin'in Avrasyacı yaklaşımını anlattığı "Rus Jeopolitiği" isimli kitapta yer alan önerilerle örtüşmektedir.

genelinde gerekse Doğu Akdeniz’de yeni bir statüko yaratmıştır (Algür, 2020, s. 62; Yılmaz, 2020, s. 27; Uygun, 2021, s. 73-74).

Türkiye, Akdeniz’in daima önemli bir problem olduğu bilinciyle, son yıllarda önüne getirilen dayatmaları göz ardı ederek kendi politikalarını hayata geçirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları özelinde yeniden biçimlendirilmek istenen münhasır ekonomik bölgeleri tanımayarak uluslararası hukuku ve kendi menfaatlerini önceleyecek şekilde hareket etmektedir. Türkiye’nin geleneksel dış politikası denge ve iş birliği kavramları üzerine kurulu olup, genellikle Batı ile ilişkileri korumaya yönelik yaklaşımlar takip edilmektedir. Günümüzde Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikalarında denge kavramından uzaklaşarak daha aktif, ön alıcı bir karaktere büründüğünü ve kendi doğrularını empoze etmeye çalışan bir profile yerleştiğini görmekteyiz.

Akdeniz, tarihsel olarak bir Türk Gölü iken İtalyanların Libya’ya saldırmasıyla başlayan Trablusgarp Savaşı sonunda dayatılan Uşi Antlaşması ile Osmanlı başta 12 Ada olmak üzere Akdeniz ve Ege’deki egemenliğinin simgesi olan adaları kaybetmiştir. Ardından 100 yılı aşkın bir süre boyunca da Kıbrıs Sorunu ile enerji kaybetmiştir. Türkiye’nin kıyılarına birkaç kilometre mesafedeki adaların egemenliği Yunanistan’a geçmiş, Ege Denizi Türkiye için adeta bir yasak alana dönüştürülürken adalardan çizilen hatlarla Türkiye’nin deniz alanları Akdeniz’in sadece doğusunda yer alan Mersin Limanı ile Kıbrıs Adası arasındaki çok dar bir alana hapsedilmek istenmiştir.

Özellikle 1950’lerden itibaren yeniden alevlenen dış politika sorunlarına bakıldığı zaman, Türkiye için söz konusu sorunların resmi çok daha farklılaşmaktadır. Türkiye, 2000’li yıllara da aynı yüzyıllık problemlerle girmiş ancak 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Hükûmeti bir yandan Batı ve AB ile iyi ilişkiler konusunda çok güçlü söylemlerde bulunurken diğer yandan geleneksel dış politika sorunlarının çözüme kavuşturulacağı konusunda çok güçlü mesajlar vermiştir. İlgili politikalar ve AB üyelik hedefleri doğrultusunda mevzubahis yıllarda AB’nin Kıbrıs Sorunu konusundaki girişimlerine uyumlu hareket etmiş, BM tarafından ortaya atılan Annan Planı’na da Kıbrıs’taki toprak kaybına rağmen sonuna kadar destek olmuştur. Fakat AB ve Batı desteği sayesinde adanın tamamının kontrolünü eline geçirebileceğini düşünen Rumlar, Türklerin aleyhine olmasına rağmen daha fazlasını elde edebileceklerini düşündükleri için Annan planını reddetmiş ve bölgede çözümsüzlüğün derinleşmesine yol açmıştır. AK Parti hükûmetinin devam eden

yıllarda bir yandan Batı ile ilişkileri ilk yıllardaki iyimserliğinden uzaklaşırken diğer yandan Kıbrıs'taki sorunun çözilememesi, Türkiye için yeni yol haritalarını gündeme getirmiştir. Özellikle 2010 yılından sonra hız kazanan bölgedeki keşifler, Rumların tüm Akdeniz'in sahibiymiş gibi bölgeyi parselleyip ruhsatlandırması, söz konusu ruhsatlara dayanarak arama faaliyetleri icra etmesi Türkiye'yi daha aktif bir siyaset izlemeye mecbur bırakmıştır.

Bilimsel araştırmaların önemi genellikle ele aldığı konulara katkısıyla ilgilidir. Ancak bu tez çalışmasının asıl önemi, Türkiye'nin proaktif siyasetinin etkinliğini ortaya koyan boyutudur. Uluslararası ilişkilerde idealist felsefenin ilkeleri hayata geçirilmek istenen bir durum olsa da reel politik daima üstün gelen bir olgudur. Türkiye de idealizmin dayattığı pasifizmden uzaklaşıp kontrollü bir şekilde reel politığe yöneldiğinde ne gibi sonuçlar elde edebileceğini somut deneyimlerle kavrayan devletlerden birisidir. Bu açıdan çalışmanın, ilgili literatüre katkısı kadar ispatlanmış askeri güce dayanan proaktif siyasetin uluslararası ilişkilerdeki geçerliliğini ve gerekliliğini ortaya koyan yönü de büyük bir önem taşımaktadır.

Bilimsel çalışmalarda ele alınan konunun, hangi problemi neden analiz ettiğini ve problemin güncel durumunu açıklamak önemli bir husustur. Ancak enerji denince problem daha baştan bellidir ve “bir damla petrol, bir damla kan” ifadesi enerji bağlamlı bütün konuların ana problemidir. Çünkü enerji kaynaklarının önemli ölçüde üretildiği yerde tüketilmemesi nedeniyle farklı coğrafyalar arası taşıma ve transfer faaliyetleri de gündeme gelmekte ve doğal olarak enerji kaynaklarına sahip olmak ya da enerjiye güvenli bir şekilde erişmek, politikanın coğrafi temelde yeniden biçimlenmesine yol açan jeopolitiğin de ikinci bir husus olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır.

Bu bilgiler ışığında araştırmanın problemi, Türkiye'nin Akdeniz ve Ege Denizi'nde uzun süredir devam eden sorunlarına ek olarak ortaya çıkan yeni bir durumla ilgili oluşturulmuştur. Mevzubahis yeni durum, Doğu Akdeniz'de keşfedilen önemli miktarda petrol ve doğal gaz rezervleriyle ilişkilidir. Keşfedilen rezervler, bölgenin jeopolitik önemini artırmış ve Türkiye'yi de bölgenin odak noktasına taşımıştır. Araştırma, bu yeni duruma bağlı olarak Türkiye'nin bölgedeki konumunu ve çıkarlarını nasıl koruyabileceğini ve geliştirebileceğini ele almaktadır. Araştırma kapsamında, Türkiye'nin bölge zarfında sıkıştırıldığı alanın tanımlanması ve buna nasıl çözüm bulunabileceği konusu sorunsallaştırılmaktadır. Ayrıca, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının; bölge devletlerini, Türkiye'nin izlediği politikalarını ve ilişkilerini ne şekilde etkilediği sorusuna cevap

aranmaktadır. Dolayısıyla bölge sorunlarını ve Türkiye'nin içine sıkıştırıldığı alanı odak noktasına koyarak doğal gaz ve petrol bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikalarını ele alan bu tez çalışmasında ana hipotez cümlesi "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yönelik artan ilgisi ve bölgedeki askeri varlığının güçlendirilmesi, bölgesel güvenlik dinamiklerini etkileyerek, Türkiye'nin Akdeniz'deki diğer kıyı devletleri ile olan ilişkilerinde yeni iş birliği ve çatışma alanları yaratmakta, 2000'li yıllardan itibaren izlenen proaktif dış politika ise Türkiye lehine sonuçlar vermektedir" şeklinde belirlenmiştir.

Öne sürülen ana hipotez cümlesine bağlı olarak aşağıdaki alt araştırma problemleri açıklanmaktadır:

- Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yönelik artan ilgisi ve bölgedeki askeri varlığının güçlendirilmesi, bölgesel güvenlik dinamiklerini nasıl etkilemektedir?
- Türkiye son gelişmeler ışığında hangi adımları atmakta, nasıl bir çözüm geliştirmektedir?
- Doğu Akdeniz'de keşfedilen kaynakların Batı dünyası için önemi nedir?
- Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan yeni durum karşısında Türkiye'nin enerji bağlamında son yıllarda geliştirdiği politikalar nelerdir?
- Türkiye'nin proaktif bir karaktere sahip yeni politikasının başlıca sonuçları nelerdir?

Alt araştırma problemlerine ilişkin hipotezler ise şu şekildedir:

- Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yönelik artan ilgisi ve bölgedeki askeri varlığının güçlendirilmesi, bölgede tek taraflı hareketlerin önüne geçerek bölgesel iş birliklerini zorunlu kılmaktadır.
- Türkiye Doğu Akdeniz'de diyalogu ve iş birliğini ön planda tutan politikalar izlemekle birlikte, uluslararası hukukun ve bölgedeki meşru haklarının korunması konusunda taviz vermemek adına askeri seçenekler de dâhil olmak üzere her türlü önlemi almaktadır.
- Doğu Akdeniz'de keşfedilen kaynaklar, Batı dünyası için stratejik öneme sahiptir. Bu kaynaklar, Batı dünyasının enerji güvenliğini sağlamak ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için önemli bir fırsat sunmaktadır.

- Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki proaktif dış politikası, Doğu Akdeniz'in paylaşım haritalarını değiştirmiştir. Özellikle Libya Mutabakatı ile Türkiye, uluslararası geçerliliği olan yeni bir statüko yaratmıştır.
- Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki proaktif dış politikası, bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının Türkiyesiz paylaşımını önlemiştir.

Bu tez çalışması betimsel araştırma yöntemi ile hazırlanmıştır. Farklı disiplinlerde sıklıkla başvurulmuş betimsel araştırma; bir durumu, olayı ya da olguyu açıklamaya yönelik kullanılan bir yöntemdir. Bu araştırmalarda özellikle ne? sorusuna cevap aranır ve müdahale edilmeksizin söz konusu durum analiz edilerek ortaya konulur. Çalışma, güncel bir konuyu teşkil ettiği için eski tarihli kaynaklara da yer verilmekle birlikte önemli ölçüde yakın dönemdeki araştırma, bilimsel çalışma ve raporlarda yer alan bilgi ve kayıtlara dayanılarak hazırlanmıştır. Araştırmanın belirlenen problemi ve ortaya konulmak istenen amacına ulaşmak için ortaya konan hipoteze odaklanılacak ve bu hipotezin geçerliliği mevcut belge ve dokümanlar ışığında sınanacaktır. Ayrıca çalışma, Doğu Akdeniz keşiflerini ilgilendiren ve bu keşifleri gerçekleştiren bölge ülkeleri; Türkiye, Mısır, Yunanistan, Lübnan, Suriye, İsrail, bölge dışı devletler olarak ABD, Rusya, Çin ve AB gibi uluslararası örgütlerin bölgeye yönelik girişimleri ele alınarak sınırlandırılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Mısır, Yunanistan başta olmak üzere, Filistin, Suriye, Lübnan, İsrail ile küresel ölçekte ABD, Çin, Rusya, AB gibi devlet ve kuruluşların politikalarına yer verilmiştir. Öte yandan, bölgesel aktörlerden Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ortak politikalar ile hareket ettikleri için birlikte ele alınmıştır. Bölge Devletleri başlığı altında ele alınan Yunanistan-GKRY'de eş güdümlü hareket ettikleri ve aynı politikaları güttükleri için aynı başlık altında analiz edilmiştir. Bunun yanında bölge ülkelerinden olan Libya iç savaş nedeniyle fiilen ikiye bölünmüş durumdadır. Libya'nın güney kesimlerinde kontrolü elinde bulunduran darbeci General Halife Haftar Yunanistan yanlısı bir tutum takınırken, BM'nin tanıdığı seçimle iş başına gelen Ulusal Mutabakat Hükûmeti Türkiye yanlısı politikalar izlemektedir. Bundan dolayı Libya için ayrı bir başlık açılmamış olup, Türkiye ve Yunanistan başlıklarının altında Libya yönetimlerinin politikalarına değinilmiştir. Uluslararası örgütlerden sadece AB'ye yer verilmiştir. Bunun nedeni ise BM, NATO ve İslam İş Birliği Teşkilatı gibi diğer örgütlerin tarafsız bir tutum sergilemeleri veya bölgeye yönelik net bir politika oluşturamamış olmalarındandır. Öte yandan enerji, Akdeniz, Doğu Akdeniz gibi kavramların bağlamları çok geniştir ve her kavramı tüm bağlamları tamamen ortaya koyacak şekilde ele almak mümkün

değildir. Dolayısıyla araştırmanın merkezinde yer alan kavramların hepsi Türkiye'nin Doğu Akdeniz coğrafyasıyla ilişkili problemleri ve çıkarları doğrultusunda ele alınarak kapsam ve bağlamda sınırlamaya gidilmiştir. Ek olarak, Doğu Akdeniz hidrokarbon keşiflerine yönelik ortaya çıkan iktisadi, siyasi, hukuki ve diplomatik süreçler; günlük, hatta saatlik bazda değişime uğramaktadır. Bölgenin son derece dinamik ve değişken yapısından dolayı veriler, büyük oranda 2021 yıl sonu ile sınırlandırılmış olup, farklı rakamlar konusunda da karşılaştırma ve açıklamalara yer verilmeye çalışılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Doğu Akdeniz Bölgesinin coğrafi, siyasi ve tarihsel önemine vurgu yapıldıktan sonra, bölgenin jeopolitik konumu ve enerji kaynakları ele alınmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren hızlanan doğal gaz arama faaliyetlerinin altında yatan sebeplerin bölge özelinde irdelendiği bu bölümde, Akdeniz Havzasına genel bir perspektiften yaklaşılmakla birlikte bölgede yaşanan sorunlara değinilmekte ve Akdeniz Havzası'nın hidrokarbon potansiyeli de incelenmektedir. Bu potansiyelin, bölgenin jeopolitik önemi ve enerji güvenliği açısından stratejik bir konuma sahip olmasını sağladığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda sonraki bölümlerde ele alınacak başlıkların idrak edilebilmesi için ilk bölümde verilen bilgiler büyük önem arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Akdeniz Havzasına kıyıdaş devletler ile bölge dışı aktörlerin doğal gaz ve petrol bağlamında bölgede yürüttükleri politikaları Türkiye ekseninde ele alınmaktadır. Bu kapsamda GKRY/Yunanistan, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin ve Mısır olmak üzere bölge devletlerinin doğal gaz ve petrol politikaları, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarını elde etmek için yürüttükleri diplomatik, ekonomik ve askeri girişimler analiz edilmektedir. Bölge dışı aktörlerin doğal gaz ve petrol politikaları da ikinci bölümde ele alınmaktadır. Bu aktörler arasında Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin ve AB bulunmaktadır. Mevzubahis aktörlerin, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarını kontrol etmek için yürüttükleri politikalar, Türkiye'ye etkileri açısından değerlendirilmektedir.

Tez çalışmasının üçüncü bölümü ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikalarına ayrılmaktadır. Bu bölümde Doğu Akdeniz'de Türkiye ekseninde geçmişten günümüze kadar yaşanan tüm sorunlara değinilmeye çalışılmaktadır. İlgili perspektifte Kıbrıs Sorunu ve bölgede yürütülen sondaj faaliyetleri başta olmak üzere, bölgede kırılmalara neden olan birçok vaka merkezinde Türkiye olacak şekilde ele alınmaktadır. Türkiye'nin bölge özelinde

uyguladığı politikaların zaman içerisinde gösterdiği değişiklikler jeopolitik kavramı dâhilinde incelenmektedir.

1. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ VE ENERJİ KAYNAKLARI

Doğu Akdeniz tarihsel süreç içerisinde Arabistan, Anadolu ve Ege Denizi arasında bir ulaşım koridoru ve deniz ticaret merkezine evrilmiştir. Konum itibarıyla ticaret yollarının merkezinde bulunması çevre coğrafyalarda yaşayan halkların refah seviyelerini arttırmış ve bu da büyük medeniyetlere dönüşmelerini sağlamıştır. Kuzey Afrika’da Mısır, Anadolu yarımadasında Hititlerden Osmanlıya kadar birçok gelişmiş medeniyet Akdeniz’e kıyı coğrafyalarda var olmuştur.

Akdeniz Havzası dünya genelindeki hidrokarbon yatakları yönünden en zengin bölgelerinden biri olan Ortadoğu bölgesine komşudur. Bundan dolayı Doğu Akdeniz de rezerv açısından yüksek bir potansiyel barındırmaktadır. Doğu Akdeniz’de zengin hidrokarbon rezervlerinin bulunma olasılığı, dünyanın önde gelen enerji şirketlerinin arama yapma maksadıyla bölgeye yoğunlaşmalarına neden olmuş ve yapılan ilk çalışmalar neticesinde Levant Havzası’nda⁴ 122 trilyon kübik feet doğal gaz rezervi bulunduğu ilan edilmiştir (USGS, 2010, s. 3). Çalışmanın bu bölümü, Doğu Akdeniz bölgesi ve enerji kaynakları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu noktada bölgenin coğrafi ve siyasi özellikleri, tarihi, jeopolitik, stratejik önemi, enerji potansiyeli ve bölgede yaşanan sorunlar ele alınmaktadır.

1.1. Coğrafi ve Siyasi Olarak Akdeniz ve Doğu Akdeniz

Doğu Akdeniz, Tunus-Sicilya çizgisinin doğusunda kalan bütün Akdeniz’i ifade etmektedir. Geniş bir perspektiften yola çıkarak Doğu Akdeniz’in; Türkiye, İtalya, Yunanistan, Slovenya, Hırvatistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Mısır, Tunus, İsrail, Suriye, Lübnan, Filistin ve Libya ile bu ülkelerin deniz alanları ve kıyılarından oluştuğu ifade edilmektedir (Yaycı, 2012, s. 2). Akdeniz Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmaktadır. Batı Akdeniz’e kıyısı olan devletler İspanya, Fransa, İtalya, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Tunus, Cezayir ve Fas iken Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Libya, Mısır, KKTC, GKRY, Yunanistan Doğu Akdeniz’e kıyısı bulunan devletleri teşkil etmektedir (Köksoy, 2020, s. 193).

⁴ Levant Havzası ya da Levant Denizi, Akdeniz’in doğusuna verilen isimdir. Kuzeyde Türkiye, doğuda Suriye, Lübnan, İsrail ve Gazze Şeridi, güneyde Mısır ve Libya kuzeybatıda ise Ege Denizi ile sınırlandırılmıştır.

Akdeniz’de yerleşimin yaklaşık olarak üçte ikisinin kıyı hidrolojik havzalarında toplandığı görülmektedir. Geri kalan üçte bir nüfus ise kıyı bölgelerinde yerleşmiştir. Kıyı ülkelerinde 1970’li yıllarda 276 milyon civarında olan nüfus, 2010’a gelindiğinde 466 milyonu bulmuştur. Akdeniz’e kıyıdaş devletlerin nüfusunun 2025’e kadar daha da artarak 529 milyona yaklaşacağı düşünülmektedir (Dündar, 2017, s. 190). Doğu Akdeniz; Anadolu coğrafyası, Mezopotamya ve Mısır’ı içine alan verimli toprakları ile tarih boyunca dünyanın göz bebeği olmuştur (Kısacık ve Helvacıköylü, 2020, s. 88; Duman, 2019, s. 214).

Doğu Akdeniz Bölgesi tarihsel süreçte çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış dolayısıyla insanlığa beşiklik etmiş kadim bir coğrafya olarak bilinmektedir. Geçmişten günümüze tarihin hemen her aşamasında devletler, bir cazibe merkezi olarak gördükleri Akdeniz coğrafyasına hâkim olmak istemiştir (Dündar, 2017, s. 190). Coğrafi olarak kapladığı alanın genişliği kadar medeniyetler anlamında barındırdığı tarihsel çeşitlilik de Doğu Akdeniz’in zenginlikleri arasında yer almaktadır (Yaycı, 2012, s. 3).

Genel olarak Akdeniz, ticarete dayalı ilişkiler dünyası olarak kabul edilebilir. Tarih boyunca Akdeniz medeniyet ve kültürüne rengini veren asıl faktör savaşlar ya da askeri ilişkilerden ziyade, toplumlar ve kültürler arasında durmaksızın süregiden ticaret ve bununla paralel gelişen kültürel ilişkilerdir. Tarih boyunca antik dönemde Antik Mısır, Antik Roma, Antik Yunan, Ortadoğu kültürleri, Orta Çağda Hristiyanlar ile Papalık ve Türkler asıl belirleyici aktörler olmuşlardır. Nerdeyse insanlık tarihiyle eş değer seviyede uzun yıllar boyunca dostluklar, ittifaklar kadar düşmanlıklar da vardır ancak ticaret yolları daima işlemiş, Doğu’nun engin zenginlikleri Batı’ya durmaksızın taşınırken kendine özgü bir Akdeniz zenginliği ortaya çıkmıştır (Heyd, 1975, s. 103-105)⁵. Arap Körfezi’nden Doğu Akdeniz’e ve oradan da Batı Akdeniz’e uzanan yollar ve ilişkiler ağı, MÖ. 3000’li yıllardan MS. 1500’lü yıllara kadar bilinen dünya üzerindeki merkezi ve çevresel güçlerin haraca dayalı ilişkilerinin

⁵ Akdeniz, Çin’den Avrupa’nın en Batısına kadar gerçekleşen ekonomik, ticari, kültürel ve siyasi ilişkilerin bir merkezi gibidir. Tarihsel olarak bakıldığında “eski dünya” olarak tanımlanan dünyanın bütün güçleri ve medeniyetleri bir şekilde Akdeniz’de birbiri ile dolaylı ya da dolaysız olarak ilişkiye girmektedir. Sık sık savaşlar yaşanmış olsa da Akdeniz ilişkilerinin temeli ticarettir. Bu ticaret sayesinde Hristiyan kutsallarının giydiği özel kıyafetlerin vazgeçilmez mor kumaşlarını Müslümanlar satmakta, çoğu zaman ticaretle savaş yana yürümektedir. Öte yandan Uzak Doğudan Batıya doğru Asya içlerinden ve Hint denizlerinden gelen yolların hepsi Suriye limanlarında birleşmekte, oradan da Rusya, Mısır, Venedik, İspanya gibi farklı güzergâhlara bölünerek devam etmekte ve kadim dünya Akdeniz’in kalbinde birbirine bağlanmaktadır. Bu konuda tarihsel değerlendirmeler ve daha kapsamlı bilgi için bakınız: (Heyd, 1975).

bir kesişim noktası olarak karşımıza çıkmaktadır⁶. Çin’den yola çıkan ticaret metaları Asya içlerinden ve Hint denizindeki yollardan Mezopotamya’ya ulaşmakta oradan da kuzeye ve Batıya (Arap ve İranlı tüccarlar başta olmak üzere) doğru devam etmektedir. Mevzubahis ticaret yolunun Batıya yönelen kısmı Suriye limanlarından sonra Akdeniz’le birleşmekte ve oradan da bütün Akdeniz kıyılarına dağılmaktadır (Amin, 2003, s. 457, s. 505).

Doğu Akdeniz havzasında kurulan çok sayıda farklı uygarlığın ortaya koyduğu gelişim, bölgenin uygarlık gelişim sürecine olan etkisini de ortaya koymaktadır. Çünkü üç kıtanın birleştiği noktada yer alan Akdeniz Bölgesi farklı medeniyetlerin ve ticaretin birleşme noktasıdır. Ayrıca sahip olduğu doğal kaynaklarla stratejik önemini daha da artırmaktadır. Etkinliğini bugün de fazlasıyla koruyan bölge üzerindeki güç mücadelesi, artarak devam etmektedir (Acar ve Yılmaz, 2018, s. 598; Yıldız, 2006, s. 616).

1.2. Bölgenin Tarihi Önemi

Tarihin bütün dönemlerinde tüm devletler ve büyük imparatorluklar Akdeniz’e egemen olmaya çalışmıştır. Antik Roma ve Yunan medeniyetleri, Makedonyalı Büyük İskender, Bizans İmparatorluğu bunların en başta gelenleridir. Hatta Romalılar Akdeniz için “*MARE NOSTRUM (Bizim Deniz)*” ifadesini kullanmış olup, Akdeniz’in kendileri için ne denli önemli bir coğrafya olduğunu açıkça ifade etmişlerdir (Yaycı, 2012, s. 23). Geçmişe bakıldığında Doğu Akdeniz Bölgesi’nde çok sayıda medeniyetin kurulduğu ve hüküm sürdüğü görülmektedir. Hitit, Lidya, Asur medeniyetleri, Mısırlılar, Persler, Venedikliler, Romalılar, Cenevizliler ve onlardan sonra da Osmanlıların bölgede ya da bölgeye yakın çevrelerde yaşayıp hüküm sürdükleri bilinmektedir (Köksoy, 2020, s. 193).

Kıbrıs’ı 1571’de egemenliği altına alan Osmanlı, 1878’de adayı Britanya İmparatorluğu’na kiralamak zorunda kalırken 1914 yılında ise ada üzerindeki hâkimiyetini tamamen kaybetmiştir (Algür, 2020, s. 57). Kıbrıs Adası hem tarihten gelen bağlar hem de

⁶ Sistem tarihçilerinden Samir Amin gibi bazı önemli isimler, dünyayı bir sistemler ağı olmanın yanında bu sistemler arasındaki haraç ilişkisi ile açıklamaktadır. Bu sistemsel yapı içerisinde Çin, Akdeniz, Hint ana sistemlerinin yanında Arap, Roma, İslam alt sistemleri bulunmakta ve dünya ölçeğindeki ekonomik, ticari, kültürel, siyasi, askeri ilişkiler bu sistemsel yapı içerisinde gerçekleşmekte ancak bu ilişkiye ana karakterini veren unsurun haraç alabilme gücü olduğu görülmektedir. Daha kapsamlı bilgi için bakınız: (Amin, 2003, s.457-505).

adada bulunan Türk nüfusu nedeniyle Türkiye için Doğu Akdeniz'in en önemli noktasıdır. Sultan II. Selim'in Osmanlı topraklarına kattığı Kıbrıs'ta 352 yıl boyunca Osmanlı hâkimiyeti devam etmiştir. 1877-1878 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Harbi'nin ertesinde yapılan Ayastefanos (1878) Antlaşması ve ardından yapılan Berlin Konferansı ile Kıbrıs Adası'nın yönetimi geçici olmak koşuluyla İngiltere'ye bırakılmış ancak I. Dünya Savaşı'nı fırsat bilen İngiltere, Kıbrıs'ı ilhak ederek topraklarına katmıştır (Algür, 2020, s. 57; Karagül, 2021, s. 51; Kapucu, 2020, s. 83).

Kıbrıs'ı Akdeniz'e hâkimiyetin bir gereği olarak fetheden Osmanlı, hâkimiyeti süresince adayı gerek askeri gerek ise ticari anlamda oldukça önemsemiştir. Birinci Dünya Savaşı koşullarında tamamen kaybedilen Kıbrıs Adası ile ilgili çözümsüzlük ortamı bugün de devam ederken bölgesel sorunlara, İsrail-Filistin gerginliği, Suriye iç savaşı, Mısır'da başlayan Arap Baharı ile ortaya çıkan başka birçok siyasi gelişme eklenmiştir (Karagül, 2021, s. 51). Dolayısıyla tarihsel olayların birikimine eklenen yeni sorunlarla Doğu Akdeniz, günümüzde çözüm bekleyen küresel ölçekli çok sayıda problemin odak merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, coğrafi açıdan Akdeniz'deki kıyılarının uzunluğuyla tarihsel açıdan ise bölgeyle olan uzun ve derin bağları ile öne çıkan bir ülkedir. Ancak uzun yıllardan beri süregelen tarihi ve coğrafi bağların yeterince önemsendiğini söylemek zordur. Çünkü klasik Türk tasavvurundan farklı olarak bölge dinamikleri sabit ya da durağan kalmamış, hızlı değişimleri kontrol etmek kolay olmamıştır. Akdeniz; Türkiye için zafer ve yenilgi, savaş ve barış, istikrar ve karmaşa çelişkilerinin merkezi durumundadır. XV. yüzyıldan itibaren Ege Denizi'nde yayılmaya başlayan Osmanlı için Akdeniz, önemli bir fetih ve yayılma alanı olarak görülmüş ancak bu anlayış 18. yüzyılda değişmeye başlamış ve 20. yüzyılda ise tamamen ortadan kalkmıştır. Yenilgiyi çağrıştıran olumsuz bir algının oluştuğu Akdeniz'de Osmanlı hızlı bir şekilde etkisini kaybetmiştir (İzol, 2022, s. 58).

Türklerin Kıbrıs Adası'nın kaybıyla tamamen son bulan Akdeniz'deki üstünlüğü bir boşluk yaratmış ve söz konusu boşluk 20. yüzyılda ortaya çıkan iki süper güç olan ABD, Rusya ile birlikte diğer büyük devletler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda önemli bir manevra alanı hâline gelen Akdeniz'de 1940'lı yıllardan itibaren yaşanan güç mücadelesi ve hâkimiyet kurma isteği giderek yoğunlaşmıştır. Üç kıtanın bağlantı ve geçiş noktası konumunda olan Doğu Akdeniz, aynı zamanda deniz ticaretinin de

merkezinde yer aldığından tarih boyunca güç mücadelelerine sahne olmuştur (Yaycı, 2012, s. 7). Çünkü üç kıtanın ticaret güzergâhları Doğu Akdeniz kıyılarında kesişmekte, geçmiş çağlarda ipek ve baharat ticaretini şekillendiren bölge, bugün de enerji yollarına ve ticarete yön vermektedir. Nitekim petrol ve doğal gaz ekonomisine bağlı olarak havzanın önemi daha da artmaktadır. Ancak çözümlenemeyen sorunlar çerçevesinde bölge, bölge ülkeleri ve diğer müdahil aktörlerle birlikte ciddi bir güç mücadelesine tanıklık etmektedir (Uludağ, 2021, s. 24).

Doğu Akdeniz gibi Kıbrıs Adası da tarihsel süreçte ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan oldukça göz önünde olmuştur. Arap-İsrail anlaşmazlığının, Afrika'nın kuzeyinden Avrupa'ya yönelen göçmen akınının ve ABD, Rusya, Çin gibi güçlü devletlerin egemenlik savaşının ortasında kalan Kıbrıs, dün olduğu gibi bugün de Doğu Akdeniz'in stratejik öneme sahip noktalarından biridir. Çünkü geçmiş savaşlarda Akdeniz'le birlikte Kıbrıs'ın önemi ve etkinliği ortaya çıkarken Ada'nın askeri operasyonlarda askeri üs ve karakol olarak ne derece kritik bir öneme sahip olduğu açık bir şekilde görülmüştür (Keser, 2012, s. 58-59).

Doğu Akdeniz'de doğal bir uçak gemisi niteliğinde olan Kıbrıs Adası, doğu- batı ekseninin yanında kuzey-güney eksenini de birbirine bağlayan dünyadaki en önemli transit geçiş alanlarından birinde yer almaktadır. Kıbrıs'ın eşsiz jeostratejik konumundan dolayı küresel güç mücadelesinde yer almak isteyen her devlet adada etkili olma arzusundadır. (Bilbilik, 2008, s. 96-97). Son birkaç yüzyılda ise özellikle enerji kaynakları bakımından zengin bölgelere yakınlığı nedeniyle enerji fakiri Batılı ülkeler için önemini artırmıştır. Günümüzde yapılan yeni keşifler enerji güvenliği bakımından tüm dünyanın dikkatinin Kıbrıs ve çevresinde toplanmasına neden olmuştur (Çalağan, 2017, s. 120).

Enerji zengini Orta Doğu'ya komşu olması ve enerji dâhil her türlü ticaretin yapılabilirdiği deniz yollarına ve geçişlerine sahip olması nedeniyle Doğu Akdeniz'in tarihsel önemi bugün de devam etmektedir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de doğal kaynakların paylaşımı noktasında hem kendi haklarını hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) haklarını gözetmekte, adil bir paylaşım için çaba göstermektedir (Karagül, 2021, s. 50). Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunlara Türkiye açısından bakıldığında, devam eden tartışma ve uyuşmazlıkların nedeninin yalnızca tarihsel süreç ve bölgedeki enerji kaynakları olmayıp, aynı zamanda ulusal güvenliğin korunması ihtiyacı olduğu görülmektedir. 2020 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan tartışmaların neden olduğu gerilimler, iki ülkeyi

karşı karşıya getirmiştir ve bölgede sıcak çatışmaların yaşanabilme olasılığı ortaya çıkmıştır (Avcı, 2021, s. 1).

1.3. Bölgenin Stratejik Önemi

Kıbrıs'ın da içinde bulunduğu yaklaşık 1.559.282 km²'lik alanı, hem üç kıtanın (Asya, Avrupa, Afrika) hem de üç denizin (Ege, Karadeniz, Adriyatik Deniz) çevrelediği özel konumu nedeniyle Akdeniz Bölgesi'nin stratejik önemi son derece yüksektir (Eriş, 2019, s. 17). Akdeniz'in doğusuna gidildikçe hidrokarbon yataklarına yakınlık arttığından stratejik önemi daha da artmakta, Doğu Akdeniz Bölgesi'nin tarihin bütün dönemlerinde, askeri, siyasi ve ekonomik anlamdaki rekabetin önemli merkezlerinden biri olduğu görülmektedir. Çünkü Doğu Akdeniz, enerji de dâhil olmak üzere Doğu ile Batı arasındaki her türlü ticaretin geçiş ve bağlantı noktası durumundadır. Akdeniz üzerinden yürütülen ticaretin hacmi Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarından dolayı son 25-30 yılda daha da artmış, bölgede kontrol sahibi olma mücadelesi askeri müdahale boyutuna taşınmıştır. Bu durum doğrudan Akdeniz coğrafyası içinde yer alan 23 ülkenin karşılıklı uyuşmazlık ya da çatışmaları gibi görünse de Doğu Akdeniz'de devam eden güç ve enerji savaşının çok daha geniş çaplı ve küresel bir boyutta yaşandığı bilinmektedir (Tok, 2021, s. 1-2).

18. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi sonrası denizlere yönelik ilgi de ivme kazanmıştır. Artan ilgiden en büyük payı Akdeniz almıştır. Avrupa ve Asya merkezli ticaretin hacmi arttıkça ticaret yollarının güvenliği büyük sorun olarak ortaya çıkmış ve sıcak denizler yolu en hızlı ve güvenli alternatif hâline gelmiştir. 19. yüzyılda gerçekleştirilen Süveyş Kanalı projesi ile büyük bir adım atılmış, Japonya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerden Avrupa'ya uzanan deniz yolunun son ayağını Akdeniz oluşturmuştur. Doğu Akdeniz'de yoğunlaşan rekabette, Kıbrıs Adası ve Süveyş Kanalı küresel aktörlerin ilgi odağı olmuş, Avrupalı devletlerce de ideal bulunan Kıbrıs-Süveyş güzergâhı üzerinden yapılan yoğun ticaretle Batı devletler daha da zenginleşmiştir. Böylelikle Deniz Güvenliği Doktrininin Akdeniz üzerinden gerçekleşen ticaretle doğrudan ilişkili olduğu söylemek mümkün olmaktadır (Koç, 2022, s. 15).

Soğuk Savaş sonrası dünyada Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü/ North Atlantic Treaty Organization (NATO) ve ABD ile birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) etkinliği de artmış, SSCB süreç içerisinde Doğu Akdeniz'deki nüfuzunu

sağlamlaştırmak için Mısır, Cezayir ve Suriye ile iş birlikleri geliştirmeye başlamıştır. Doğu Akdeniz havzasında ve enerji paylaşımında söz sahibi olmak isteyen Avrupalı Devletler de boş durmayarak Akdeniz İş birliği ve Barselona süreçlerini başlatmıştır. Tüm bu gelişmeler bir araya geldiğinde bölgedeki mücadelenin küresel bir boyuta taşındığını söylemek mümkün olmaktadır (Kedikli ve Çalağan, 2017, s. 125).

Körfez Savaşı'nın ardından sıcak çatışmaların adeta merkezi durumuna gelen Ortadoğu'nun, Süveyş Kanalı'nın ve Doğu Akdeniz'in stratejik önemi oldukça yüksektir. Enerji transferinin geçiş güzergâhı üzerinde olması da Doğu Akdeniz'in öneminin bir diğer nedenidir. Ortadoğu ülkelerine hâkim olan gerilim ortamı ve yaşanan askeri çatışmaların ardında küresel güçlerin çıkar amaçlı müdahaleleri yer almakta, bölgede böylesi çok aktörün bulunması Doğu Akdeniz'in dünyanın merkezi olduğu tespitini doğrulamaktadır. Doğu Akdeniz, ticaretin ve enerjinin merkezinde yer alan konumu ile dün olduğu gibi bugün de dünyanın en verimli ancak en sıcak ve hareketli bölgesi olmaya devam etmektedir (Acar ve Yılmaz, 2018, s. 598).

Türkiye ve KKTC kendileri için büyük anlam ifade eden Doğu Akdeniz'i "Mavi Vatan" olarak tanımlamakta, Soğuk Savaş döneminin ardından daha da stratejik hâle gelen bölgedeki haklarını korumaya çalışmaktadır. Doğu Akdeniz'de dengeler çok hassas bir zemin üzerinde kurulu olduğundan her türlü ekonomik ve siyasi gelişmeden etkilenmektedir. Ancak konumu gereği Doğu Akdeniz'de yaşanan tüm gelişmeler Türkiye'nin güvenliğini doğrudan etkilediğinden kurulan dengeler, özellikle de Kıbrıs bağlamında Türkiye'yi çok yakından ilgilendirmektedir (Keser, 2012, s. 57).

Doğu Akdeniz'de bölge ülkelerinin yanında pek çok küresel aktörün de çıkar arayışı içinde olduğu bilinmektedir. Rusya, Çin, ABD ve AB bahsi geçen aktörler arasında olup, oluşturdukları stratejik ortaklıklar çerçevesinde hâkimiyet kurma girişimlerinde bulunmaktadır. ABD ve AB gibi bölge dışı aktörler bölgeyi kontrol altına almak ve kaynakları sömürmek için PYD/PKK gibi terör örgütleri ile bölgedeki despotik rejimleri desteklemektedir. Küresel güçlerin gerek askeri gerek iktisadi çıkarları Doğu Akdeniz'de kesişmekte, Çin ve Rusya küresel rekabetin dışında kalmamak adına bölge ülkelerini de içine alan politikalarla süreci etkilemektedir. Suriye iç savaşında iki ülkenin de Esad rejimine destek vermesinin ardında küresel rekabet yatmakta olup, ABD karşısında dengeyi kendi lehine korumayı amaçlayan Rusya'nın askeri unsurları ile Suriye'de sürece müdahale ettiği

bilinmektedir. ABD, Doğu Akdeniz'i özellikle NATO'nun güney kesiminde kontrolün elde tutulması açısından önemsemekle birlikte keşfedilen enerji kaynakları ve Orta Doğu üzerindeki kontrolünü de sağlamlaştırmak istemektedir (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 18-20).

Avrupa bugün Uzak Doğu ile yaptığı ticaret hacmini giderek artırmaktadır. Doğu Akdeniz'den geçen AB-Uzak Doğu ticaret yolları, yapılan ticaretin artışıyla doğru orantılı olarak bölgenin stratejik önemini artırmaktadır. Akdeniz üzerinden bir yıl içinde geçiş yapan gemilerin sayısı 220.000'in üzerindedir. Dünyadaki deniz trafiği baz alındığında bahsi edilen rakam dünya gemi trafiğinin 1/3'üne tekabül etmektedir. Ayrıca Akdeniz'in, dünyadaki denizlerin kapladığı toplam alanın yalnızca %1'ini oluşturması dikkate alındığında bunun çok ciddi bir oran olduğu açıkça görülmektedir. Akdeniz'i kullanan ticari gemilerin geçiş güzergâhında; İstanbul, Çanakkale ve Cebelitarık Boğazları bulunmakta, boğazlar üzerinden Karadeniz ve Atlas Okyanusuna çıkılırken Süveyş Kanalı üzerinden de Kızıl Deniz'e ve Hint Okyanusu'na ulaşmak mümkün olmaktadır (Yaycı, 2012, s. 7-8).

Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler, bölgenin geleceğini şekillendirecek düzeyde önemli bir hâle bürünmüştür. Bu gelişmeler, bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşımı, deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve bölgesel güvenlik gibi konuları kapsamaktadır. Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelerin küresel ölçekte de etkileri bulunmaktadır. Bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşımı, Avrupa'nın enerji güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Ayrıca, bölgesel güvenlik konusunda yaşanan gelişmeler, tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Sonuç olarak, Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelerin yakından takip edilmesi ve bölgenin geleceğine ilişkin ortak bir anlayışa varılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, bölgedeki tüm aktörlerin, barışçıl ve iş birliğine dayalı bir çözüm için çaba göstermeleri önem taşımaktadır.

1.4. Jeopolitik Yaklaşımlar Doğrultusunda Doğu Akdeniz

Coğrafyanın dünya düzenindeki rolünü inceleyen jeopolitik kuramcılar, dört temel teori geliştirmiştir. Bunlar; Kara Hâkimiyeti Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi, Deniz Hâkimiyeti Teorisi ve Hava Hâkimiyeti Teorisidir. Bu teoriler, geçmiş yüzyılda yaşanan Soğuk Savaş kadar uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamıştır. Ancak Soğuk Savaşın sona ermesiyle dünya siyasetiyle beraber jeopolitik teoriler de değişime uğramıştır. Bu dönemde, ekonomik ve kültürel faktörler jeopolitik analizler de daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Dünyadaki jeopolitik dengeler; teknolojik, ekonomik ve siyasi gelişmelere bağlı olarak sürekli

olarak güncellenmiştir. Enerji ise günümüzde dünyanın en önemli kaynaklarından biri hâline gelmiştir. Bu nedenle, enerji kaynaklarına sahip olan bölgeler, jeopolitik açıdan daha da önem kazanmaktadır. Doğu Akdeniz, coğrafi konumu ve zengin enerji kaynaklarıyla jeopolitik açıdan oldukça önemli bir bölgedir. Bu bölge; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında yer almaktadır. Bu nedenle Doğu Akdeniz hem kara hem de deniz ticareti açısından önemli bir konuma sahiptir (Ural, 2009, s. 133-134).

Coğrafi konum; bir ülkenin ya da bölgenin yalnızca fiziki bakımdan bulunduğu yeri ifade etmekte, jeopolitik konum ise söz konusu yerin dünyadaki güç merkezlerine olan konumuna yönelik olarak belirlenmektedir. Bu nedenle “jeopolitik” bir disiplin olarak ele alınmakta, ülkelerin sahip oldukları konumu küresel dünya içerisindeki güç merkezlerine yakınlıkları nispetinde tanımlamaları olarak açıklanmaktadır. Çünkü coğrafi sınırlar kesinlik arz ederken jeopolitik konum için böyle kesinlik söz konusu değildir. Jeopolitik, günümüz dünyasında ekonomik, sosyal, siyasal ve toplumsal tüm değişimlerin ve küreselleşmenin de etkin olduğu bir süreç içinde değerlendirilmektedir (Atay, 2016, s. 145-147).

Coğrafi konum kalıcı iken jeopolitik konum konjonktüre bağlıdır. Bu açıdan jeopolitik konum için, coğrafi konumun zamana ve duruma bağlı olarak değişebilen giysisidir ifadesini kullanmak mümkündür. Çünkü zaman ve koşullar değişirken sorun, beklenti ve olasılıklar da değişmekte, jeopolitik çözümler ilgili değişimlere göre yeniden yapılandırılmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2006, s. 3-4).

Jeopolitik, başka bir bilimsel disiplin olan realizm ile benzeşmektedir. Realist kuram, güç kavramına dayanmakta ve devletlerin hedeflerine ulaşabilmesi için güç üreten mekanizmaları öne çıkarmaktadır. Realizme göre güç en önemli siyasal araçtır ve amaca ulaşmayı güç faktörü sahipliği belirlemektedir. Güç kavramıyla ilişkisi bakımından jeopolitik ile realizmin yollarının kesiştiğini söylemek mümkündür. Savaş ise jeopolitiğin doğal bir sonucu ve uzantısıdır (Atay, 2016, s. 146).

Jeopolitik kavramının ortaya çıkışı, ülkelerin coğrafi konumlarına bağlı olarak dış siyasetlerinin belirlendiğini, bir başka deyişle coğrafi konumun dış siyaset üzerinde belirleyici olduğunu iddia eden siyasal bir tezle olmuştur. Kavramı ilk kullanan İsveçli bilim insanı Rudolf Kjellen'dir (1864-1922). Jeopolitik kavramı temel olarak, ülkenin bulunduğu konum itibarıyla sahip olduğu siyasi, ekonomik ve stratejik öneminin ifadesidir. Ülkeler savunma

politikalarını, kalkınma programlarını ve dış siyaset hamlelerini jeopolitik konumlarının sağladığı avantaj veya dezavantajlara göre oluşturmaktadır. Jeopolitikle ilgili bilimsel çalışmalardan politik sonuçlar elde edilmektedir. Ayrıca mevzubahis yaklaşım siyasette ve ekonomide ülkeler açısından önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır (İşcan, 2004, s. 49).

Jeopolitik kuramının temelinin, 1887 yılında yayımlanan ve Friedrich Ratzel'e ait olan "Siyasi Coğrafya" adlı esere dayandığı düşünülmektedir. Ratzel'in Darwin'in ortaya attığı evrim teorisinin etkisi ile devleti bir organizma gibi ele aldığı ve coğrafya ile olan ilişkisi üzerinden bir gelişim sahası öngördüğü ifade edilmektedir. Kjellen de tıpkı Ratzel gibi devleti canlı bir organizmaya benzetmiş, jeopolitik kavramını küresel sistem içinde ve devletin gücünü dayandığı tüm fiziki, coğrafi boyutları kapsamında ele almıştır. Kjellen ayrıca devletin, coğrafyayla, toplumla ve siyasetle olan etkileşimini bütüncül bir çatı altında değerlendirmiştir (Dal, 2020, s. 68-69).

Şekil 1.1. Kara, Deniz ve Hava Hâkimiyet Teorileri Sınırları
Kaynak: (Tarihnotlarım, t.y.).

Almanya'nın yanında Avrupa ve dünya siyasetini de önemli ölçüde etkilemiş olan General Karl Ernst Haushofer'ın (1869-1946) jeopolitiğe getirdiği yaklaşım ise "toprak parçasından bağımsız olarak uygulanan tek taraflı siyasetin biyo-coğrafi açıdan tamamlanması" şeklinde olmuştur. Haushofer de Kjellen'e benzer şekilde Ratzel'den etkilenmiş, siyasi coğrafyanın ötesinde bir jeopolitik yaklaşıma vurgu yapmıştır. Haushofer'e göre fiziki coğrafyanın durağanlığının aksine jeopolitik dinamik bir olgudur (Dal, 2020, s. 68-69).

Jeopolitik kavramı, birtakım kurallar çerçevesinde olayları açıklamakta kullanılmış ve sistemli bir düzenleme yapılarak teorilere dönüştürülmüştür. Jeopolitiğin tam olarak neyle ilgilendiğinin, etkinliğinin ne düzeyde olduğunun ve tarihsel gelişiminin anlaşılması için jeopolitik teorilere odaklanmak gerekmektedir. Jeopolitik teoriler kimi yazarlar ve düşünürler tarafından “kuvvete dayalı teoriler” (Deniz Hâkimiyeti, Hava Hâkimiyeti) ve “coğrafyaya dayalı teoriler” (Hâkimiyet, Kenar Kuşak) olarak iki gruba ayrılmıştır (İşcan, 2006, s. 59-60). Kara Hâkimiyeti Kuramının tanınması, Sir Halford John Mackinder’ in “Kalpgâh” doktrini sayesinde olmuş, Mackinder doktrininde dünyayı üç kısma ayırmıştır. Bunlardan ilki “Kalpgâh” olarak adlandırdığı Avrasya’nın merkezi, ikincisi merkezi kuşatıp çevreleyen İç Hilal (Ortadoğu, Avrupa Yakınoğu, Hindistan, Çin, üçüncüsü ise İç Hilali de kuşatan Dış Hilal’dir (İngiltere, Güney ve Kuzey Amerika, Afrika, Avustralya, Okyanus ve Japonya). Amerikalı bir siyaset bilimci olan Nicholas John Spykman, aynı coğrafyaya dayalı olarak Kenar Kuşak Kuramını ortaya atmış ve kuramın öngördüğü hâkimiyetin ülkelere dünya hâkimiyetini sağlayacağını iddia etmiştir. Amerikalı jeopolitik kuramcı Alfred Thayer Mahan, ortaya attığı Deniz Hâkimiyet Kuramında denizlerde hâkimiyeti sağlayan ülkelerin dünyaya da hâkim olacağını savunmuş, Hausy Scitaklian ise aynı iddiayı Hava Hâkimiyeti Kuramı üzerinden öne sürmüştür (Okçuoğlu, 2009, s. 172-180; Atay, 2016, s. 147-148)⁷.

Jeopolitik anlamda dünyanın dikkat çekici bölgeleri arasında yer alan Doğu Akdeniz, hem Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlamakta hem de Cebeli Tarık Boğazı üzerinden Atlantik Okyanusu’na geçişi sağlamaktadır. Aynı şekilde İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı üzerinden Karadeniz’e, Süveyş Kanalı üzerinden ise Hint Okyanusu’na geçilebilmektedir. Geçiş yollarının tümüne sahip olan Doğu Akdeniz’in jeopolitik önemi doğal olarak son derece yüksektir (Yaycı, 2011, s. 19; Ceyhun, 2019). Süveyş Kanalı, Doğu Akdeniz’le birlikte Kıbrıs’ın stratejik önemini de artıran etkenlerden biri olmuştur. Coğrafi keşiflerin ardından Akdeniz’den uzaklaşan deniz ticaretinin odağı Süveyş Kanalı’nın faaliyete geçmesi ile birlikte yeniden Akdeniz’e dönmüştür. Akdeniz’deki ticari ağın güvenliği için ise Kıbrıs kritik bir rol üstlenmektedir (Akkoyun, 2020, s. 417). Eski dünyanın en önemli coğrafi alanları ile olan bağlantıları göz önüne alınınca Doğu Akdeniz’in sadece coğrafi bir alanı ifade etmediği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

⁷ Ratzel, Kjellen, MacKinder, Mahan, Spykman, Haushofer, Brezinski ve diğer önemli jeopolitikçilerin teorik görüşleri konusunda daha kapsamlı bilgi için bakınız: (Okçuoğlu, 2009).

Doğu Akdeniz coğrafyası, dünya üzerindeki önemli kilit noktalardan biri ve tarihin hemen her döneminde karmaşanın merkezi olmuştur (Kısacık ve Helvacıoğlu, 2020, s. 85). Dünyanın merkezi sayılabilecek eşsiz konumu bölgenin stratejik önemini artırmıştır. Günümüzde bile ABD'nin Irak'ı işgali gibi küresel siyasete etki eden olaylar, bölgenin küresel güçler tarafından ne denli önemsendiğini ortaya koymuştur (Topcu, 2021, s. 41). Doğu Akdeniz'in jeopolitik konumuna bakıldığında bölgedeki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına güvenli bir şekilde arz edilmesinde enerji terminali işlevine sahip olduğu görülmektedir⁸. Dünyada petrole ve doğal gaza duyulan ihtiyaç durmadan arttığı için Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemi de doğru orantılı olarak artmaktadır. Yakın dönemde verimli enerji yataklarının keşfedilmesi bölgenin enerji güzergâhı olmasının ötesinde bir jeopolitik önem kazanmasına neden olmuştur (İşcan, 2004, s. 47; Saçı, 2020, s. 138).

Şekil 1.2. Jeopolitik Teorilere Göre Merkez ve Kenar Kuşak
Kaynak: (Alpar, 2019).

Coğrafi konumları dünya hâkimiyeti temelinde ele alan klasik jeopolitik teorilere göre Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesi özel bir öneme sahiptir. Hatta Kara Hâkimiyet Kuramının kurucusu Sir Halford John Mackinder'e göre hidrokarbon rezervlerinin büyük bir kısmına sahip olan Avrasya, dünyanın kalbi (heartland) konumundadır. Mackinder'in kuramında sözünü ettiği iç hilal'in merkezini ise Doğu Akdeniz ile Orta Doğu

⁸ Irak petroleri Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı ile 1977 yılından bu yana İskenderun Körfezi'nden dünyaya açılırken Hazar petroleri de Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı (BTC) ile 2006 yılından itibaren yine aynı körfezden dünya pazarlarına ulaşmaktadır. Bu açıdan Doğu Akdeniz hem Ortadoğu'nun hem Hazar'ın terminali olmuş durumdadır.

oluşturmaktadır. Dolayısıyla dünyaya hükmetmek için önce Avrasya'ya hükmetmek, iç hilal bölgesi üzerinde kontrol sağlamak gerekmektedir. Mackinder' in "iç hilal" olarak tarif ettiği alan Spykman'ın teorisinde farklı bir şekilde, "kenar kuşak bölgesi" olarak adlandırılmaktadır. Jeopolitiği Amerika'nın ulusal güvenliği çerçevesinde ele alan Nicholas Spykman, Kenar Kuşak Teorisi'nde dünyaya hükmetmenin yolunun; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına hükmetmekten geçtiğini, bunu sağlamanın yolunun ise Çin, Hindistan, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'dan oluşan kenar kuşak ülkelerini egemenlik altına almak olduğunu iddia etmiştir (Okçuoğlu, 2009; Saçı, 2020, s. 139-14).

Zamanla dünyada dengeler değişmekte, teorilerde sınırları çizilen kenar kuşak ülkelerinin jeopolitik önemi de artmaktadır. Küresel aktörlerin ilgisi bu ülkelere odaklanmakta, dağılan SSCB topraklarının barındırdığı ekonomik zenginlikler ve bu zenginliklerin taşınmasına yönelik öngörülen güzergâhlar, önemli bir ekonomik potansiyel anlamına gelmektedir. Mevcut potansiyel, yeni enerji rezervlerinin de keşfedilmesiyle bölgenin ve bölge ülkelerinin jeopolitik değerini oldukça artırmıştır. Çağdaş jeopolitik teoriler, güç merkezleri ile birlikte bunlar arasındaki dengeye de odaklanmakta, ülkelerin güç merkezi konumunda olabilmelerini; coğrafi, ekonomik, teknolojik, askeri, finansal ve diplomatik kriterlere bağlamışlardır. Modern yaklaşımlar jeopolitiği, coğrafyanın sağladığı avantajı kullanabilme kapasitesi olarak tanımlamaktadır. Günümüzün modern teorisyenlerinden olan Zbigniew Brzezinski ise dünya hâkimiyeti kavramını doğrudan Avrasya'nın rolü ve etkinliği üzerinden ele almaktadır. Çünkü Brzezinski'ye göre küresel mücadelenin en önemli zemini sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları ile Avrasya bölgesidir ve dünya hâkimiyetinin anahtarı da bizzat Avrasya'dır (İşcan, 2004, s. 77-78).

Jeopolitik teoriler bakımından ele alındığında Doğu Akdeniz'in sahip olduğu önem daha net anlaşılmaktadır. Mackinder'e ait bir teori olan Kara Hâkimiyeti'ne göre deniz ticaretinin merkezi Doğu Akdeniz'dir. Mahan'a ait olan Deniz Hâkimiyeti adlı teoriye göre de Karadeniz'in dünyaya açılan kapısı ve doğu-batı yönlü küresel ticaretin kavşak noktası olan Doğu Akdeniz, stratejik ve jeopolitik açıdan çok önemli bir ağırlık merkezidir (Kılıç vd, 2022, s. 47-48). Guilioio Douchet öne sürdüğü Hava Hâkimiyeti teorisine bakıldığında ise Doğu Akdeniz'in, sahip olduğu konum itibarıyla gerek Kafkaslar ve Balkanlar'ın gerekse Orta Doğu'nun güneyine yönelik havadan müdahaleler için en etkin ve kritik noktada olduğu ifade edilmektedir. Kenar Kuşak teorisini ortaya atan Spykman'ın gözünden bakıldığında ise

Türkiye ile Yunanistan'ın doğrudan, İran ile Irak'ın ise dolaylı olarak temasının söz konusu olduğu Doğu Akdeniz, kenar kuşağın büyük bir bölümünü kontrol edebilme potansiyeliyle oldukça stratejik bir öneme sahiptir (Acar ve Yılmaz, 2018, s. 599).

Akdeniz, Afro-Avrasya'nın tam ortasında yer almaktadır. Akdeniz'in batı ucu Cebelitarık Boğazı'na dayanırken doğusunda Türkiye, İsrail, Suriye, Mısır ve Lübnan toprakları bulunmaktadır. Bu açıdan ele alınca dünyanın ortasında yayılan büyük bir iç denizdir. Büyük kıtaların ve kara parçalarının kesiştiği noktada olması Akdeniz'i her zaman dünyanın gözdesi yapmış, önemli stratejik konumundan dolayı su havzasına hâkim olmak çok büyük bir avantaj olarak görülmüştür. Konumu dolayısıyla Akdeniz bir nevi yerkürenin merkezi olarak görülmekte ve hatta bazı kuramcılar tarafından dünyanın kalbi olarak nitelendirilmektedir (Turhan, 2016, s. 20).

Hidrokarbon kaynaklarının zamanla azalacağı ve tükeneceği düşüncesi, gelecekte enerji ham maddelerine ulaşımın daha da zorlaşacağı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda geleceğe yönelik kötü senaryoları şimdiden engellemek için verilen mücadelenin yoğunlaştığı bir zaman diliminde bulunduğumuzun altı çizilmektedir (Kökyay, 2020,). Ayrıca, enerji kaynaklarının gelecekteki durumuna ilişkin endişeler, bazı bölgelerin jeopolitik önemini daha da artırmakta ve enerji jeopolitiği olarak adlandırılan yeni bir akademik tabirin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Akdeniz'in bütünü için de aynı durum söz konusu olup, transit özelliğinin yanında "kaynak" olması bakımından Doğu Akdeniz için bu durum daha da belirgin bir husus hâline gelmektedir.

1.5. Enerji Kaynakları

Sanayi Devrimi ile birlikte teknolojinin gelişmesi, ekonomik büyüme ve enerji talebinde artışı da beraberinde getirdi. Bu durum, sanayileşmiş devletleri sürdürülebilir enerji kaynakları aramaya yönlendirmiştir. Başlangıçta karalarda başlayan arama çalışmaları, artan enerji talebine yanıt veremeyince denizlere taşınmış, bu husus ise enerji arama çalışmalarının dünya coğrafyasına daha dengeli bir şekilde yayılmasına neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de keşif başarısı göstermiş ilk sondajlar 1999 ve 2000 yıllarında İsrail tarafından yapılmıştır. Bu ilk rezerv keşifleri ekonomik değer olarak büyük olmasa da bölgenin potansiyelini yansıtmaları açısından önemlidir. ABD ve İsrail petrol şirketlerinin ortak girişimiyle İsrail'in Hayfa kenti açıklarında 2009 yılında yapılan bir sondaj çalışmasında, Doğu Akdeniz'de ekonomik değere

sahip ilk doğal gaz keşfinin yapıldığı açıklanmıştır. Tamar sahasında yapılan bu keşfi bir yıl sonra yine ABD ve İsrail şirketlerinin ortak girişimi ile Leviathan sahasında yapılan ve ilkinden daha büyük sayılabilecek ikinci keşif takip etmiştir. Leviathan keşfini yapan ortak girişim, 2011 yılında İsrail ile Kıbrıs adası arasında bulunan Afrodite sahasında üçüncü doğal gaz keşfini gerçekleştirmiştir (Şahinoğlu, Ateş ve Aydın, 2020, s. 156).

Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynakları, bölgedeki bazı ülkelerin enerji piyasasındaki rolünü değiştirirken önemli bir oyuncu hâline gelmelerini de sağlamıştır. Bu kaynakları ilk işletenlerden İsrail ve Mısır, günümüzde enerji ihracatçısı konumuna gelmiştir. Doğu Akdeniz’de enerji arayışında olan GKRY ise girişimlerini; İsrail, ABD, İtalya ve Fransa gibi ülkelere bağlı enerji şirketleri vasıtasıyla sürdürmektedir (Dal, 2020, s. 75).

1.5.1. Enerji kaynaklarının keşfi

Geçmişte tek tanrı inancının ortaya çıktığı ve İpek Yolu, Baharat Yolu gibi önemli ticaret yollarının geçiş güzergâhı olan Doğu Akdeniz coğrafyası, günümüzde de dünyanın durmadan artan enerji tüketimini karşılamaya çalışmaktadır. Hazar Havzası’ndan başlayarak Akdeniz Havzasına uzanan hidrokarbon rezervleri boru hatlarıyla Akdeniz’e ulaşmakta ve buradan tüm dünyaya yayılmaktadır (Akkoyun, 2020, s. 416). Birinci Dünya Savaşı sonrasında Akdeniz Bölgesi enerji ve ticaret merkezli bir güç savaşına sahne olmaya başlamıştır. Çünkü bölgenin enerji zengini Orta Doğu coğrafyasına ve Kafkaslara yakınlığı jeopolitik ve stratejik önemini artırmıştır. Bunun yanında Orta Doğu’dan çıkarılan doğal gaz ve petrol ile Hazar bölgesinde çıkarılan hidrokarbon kaynakları da Doğu Akdeniz üzerinden Batıya taşınmaktadır. Tüm bu faktörler göz önüne alındığında önemini tüm zamanlar boyunca koruyan Doğu Akdeniz, son yıllarda keşfedilen enerji kaynaklarının etkisiyle enerji jeopolitiğinin yeni merkezlerinden birisi hâline gelmiştir (Özekin, 2020, s. 9).

Yeni keşfedilen enerji rezervleri kaynaklarının paylaşımı, kıyı ülkeleri arasında kıta sahanlığı ve deniz yetki alanları gibi konularda sorunları da beraberinde getirmiştir (Kedikli ve Çağlayan, 2017, s. 124-125). Bu tartışmalı ortamda Doğu Akdeniz’e kıyısı bulunan ülkeler yaşanan karmaşadan kendi lehlerine bir sonuç çıkarmaya çalışmakta, kıyısı ya da coğrafi bir yakınlığı bulunmayan ülkeler ise Kıbrıs Adası ve çevresine yönelik yürüttükleri yoğun diplomasi girişimleri ile kurulacak muhtemel ittifaklar üzerinden söz sahibi olmaya çalışmaktadır (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 18). Doğu Akdeniz’e atfedilen önem, sadece bölgeye

yakın olan ülkelerin değil dünyanın hemen bütün ülkelerinin ve uluslararası enerji şirketlerinin bölgeye odaklanmasına sebep olmaktadır. Çok sayıda ülke ve şirket bölgede devam eden enerji arama ve ulaştırma çalışmalarına yatırım yapmakta, ortaklıklarda yer almaya çalışmaktadır. Bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşım ve paylaşımında söz sahibi olmak isteyen tüm aktörler ortaya çıkan yeni yapılanmalar ve güç dağılımlarına odaklanmışlardır (Eriş, 2019, s. 18). AB, ABD, Rusya, Çin, Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail gibi birçok ülke çeşitli ittifaklar kurarak sürece müdahil olmuştur. Doğu Akdeniz'e kıyısı olmayan başka devletler ve çok uluslu şirketler de bölgede bulunan doğal gaz kaynaklarına ciddi yatırımlar yaparak mezubahis süreçte rol oynamaya başlamıştır. Total, BP, Exxon, ENI ve Noble Enerji bunlar arasında öne çıkan şirketler olup, şirketlerin devasa ekonomik güçleri ile çok uluslu yapıları dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki enerji rekabeti çok daha karmaşık bir hâl almaya başlamıştır (Ünay, 2021, s. 368).

Kıbrıs Adası bugün olduğu gibi geçmişte de stratejik konumuyla oldukça önemsenen bir coğrafyayı teşkil etmektedir (Keser, 2012, s. 57). Doğu Akdeniz'de enerjinin ve enerji ticaretinin dikkate değer bir şekilde gündeme gelmesi 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Kerkük'te petrol rezervlerinin keşfedilmesi (1927) ile olmuştur. Yapılan keşifle birlikte petrol ticareti, ulusal ekonomilerde kritik rol oynamaya başlamış ve sanayisi gelişmiş olan Batılı ülkelerin dikkati Doğu Akdeniz'e yoğunlaşmıştır. Bununla beraber, 1970'lerden itibaren bölgeden çıkarılan doğal gazın talep artmış, bölge hem petrol hem doğal gaz ticareti açısından bir merkez hâlini almaya başlamıştır (Saçı, 2020, s. 137). Doğu Akdeniz, süregelen enerji savaşı dışında yakın dönemde yaşanan Arap Baharı ve buna bağlı gelişmeler nedeniyle de dünya kamuoyunun gündeminde yer almıştır. Süreç içerisinde Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki stratejik önemi yeniden gün yüzüne çıkmış, Birleşmiş Milletler, ABD ve AB'nin askeri güçleri farklı gerekçelerle Kıbrıs veya yakın coğrafyalarda konuşlandırılmıştır.

Doğu Akdeniz'deki enerji alanlarından söz edildiğinde genellikle kastedilen daha dar bir alan olup; Mısır, İsrail, Kıbrıs'ın güney kesimi, Gazze Şeridi, Lübnan ve Suriye aklı gelmektedir. Türkiye henüz yeterli büyüklükte bir enerji rezervi keşfedemediği için enerji fakiri ülkeler arasında bulunmakta ve ismini enerji havzasının içinde geçirememektedir (Karbuz, 2019, s. 2). Doğu Akdeniz'de yapılan enerji keşifleri ve açıklanan rakamlar ekonomik anlamda bir belirsizliği de barındırmaktadır, varlığı kanıtlanan enerji rezervlerinin miktarları ile tahmin edilen ancak kanıtlanmamış rezervlerin miktarları arasındaki farkın

dikkat çekici olduğu görülmektedir. Örnek vermek gerekirse İsrail'in Leviathan bölgesinde keşfedilen doğal gaz miktarının 500 milyar metreküp civarında olduğu iddia edilmiş fakat İsrail Enerji Bakanlığı ülkenin ispatlanmış toplam doğal gaz rezerv miktarının 300 milyar metreküp olduğunu ifade etmiştir. Doğu Akdeniz'de bulunan enerji rezervleri konusunda en güvenilir kaynaklardan biri olduğu düşünülen ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu'nun yayınladığı 2010 tarihli rapora göre; İsrail'in Leviathan bölgesi, Mısır'ın Nil Deltası, Girit Adası'nın Güneydoğu açıklarında yer alan Herodot bölgesi ve Kıbrıs Adası çevresinde keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin toplam miktarı 30 milyar varil petrole eşdeğerdir (USGS, 2010).

Bölgede ilk başarılı kara sondajlarını 1990'lı yıllarda Mısır yapmıştır (Dal, 2020, s. 75). Mısır'ın elde ettiği başarı, 1948 yılından itibaren 600'ün üstünde başarısız sondaj faaliyetinde bulunan İsrail'i hırslandırarak çalışmalara devam etmesini sağlamış ve önce 1999 Haziran ayında, sonra 2000 yılı Şubat ayında Gazze açıklarında küçük çaplı doğal gaz yatakları keşfetmesine yol açmıştır. Yapılan küçük çaplı keşiflerle motivasyonu artan İsrail, 2009-2010 yıllarında biri Tamar diğeri Leviathan bölgesinde olmak üzere iki büyük doğal gaz rezervi keşfetmiştir. Bu keşifler bölgenin sahip olduğu doğal gaz potansiyelini yansıtmaları açısından oldukça dikkat çekicidir (Kavaz, 2021, s. 31).

Doğu Akdeniz'de sondaj faaliyetleri açısından bir diğer önemli bölgede Kıbrıs adası civarındır. Kıbrıs Adası çevresinde enerji arama çalışmalarının başlangıcı 1938 yılına dayanmaktadır. Kara sahalarında yapılan arama çalışmalarından bir netice alınamaması üzerine, çalışmalar Akdeniz sularına taşınmıştır. Deniz alanlarında yapılan arama sondaj faaliyetleri ise 2007 yılı ve sonrasında GKRY'nin tek taraflı olarak 2007, 2012, 2016 yabancı enerji şirketlerine verdiği ruhsatlar ile başlamıştır. KKTC de aynı şekilde mukabele ederek TPAO'ya arama ve sondaj çalışmaları için ruhsat vermiştir (2011). Kıbrıs açıklarında ilk keşfi, 2011 yılında ve adanın güneydoğu tarafında GKRY'nin arama ruhsatı verdiği 12 numaralı parselde (Afrodit Alanı) Amerikan menşeli Noble Energy şirketi yapmıştır (Karbuz, 2019, s. 2-3; Dal, 2020, s. 75).

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının son dönem keşfedilenlerle birlikte bir sınıflaması yapıldığında başlıca dört sahada yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlar; Afrodit sahası (Kıbrıs'ın güneyinde kalan kesim, Leviathan sahası (Kıbrıs ve İsrail arasında kalan, Afrodit sahasının da güneydoğusu olan kesim, Nil sahası (Kıbrıs ve Mısır arasında bulunan

kesim) ve Herodot sahasıdır (Antalya Körfezinin açıklarında bulunmaktadır) (Algür, 2020, s. 61; Kedikli ve Çalağan, 2017, s. 126; Özalp, 2018, s. 175-176). Yalnızca Leviathan sahasında tespit edilen doğal gaz rezervinin miktarının 623 milyar metreküp civarında olduğu düşünülmektedir (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 21).

2000’li yıllardan itibaren Doğu Akdeniz’de bulunduğu tahmin edilen zengin doğal gaz rezervlerinin gündem olması, bölgede yaşanan gerilimin en önemli nedenlerinden biridir. Yapılan sismik araştırmalar ve sondaj çalışmalarına dayanarak bölgede milyarlarca metreküp doğal gaz bulunduğunu söylemek yersiz olmayacaktır. Dünyadaki başka bölgelerle ve doğal gaz rezervleriyle karşılaştırıldığında düşük olduğu ve az bir kısmının çıkarma maliyetini karşılayabilecek olduğu görülmekle birlikte, bölge ülkelerinin ihtiyaçlarını karşılama noktasında Doğu Akdeniz doğal gaz rezervlerinin fazlasıyla yeterli olduğu göze çarpmaktadır (Eriş, 2019, s. 17). Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının miktarı küresel rekabeti hem ekonomik hem stratejik anlamda etkilemekte, kimi ülkeler arasında gerginliklere kimileri arasında da iş birliklerine sebebiyet vermektedir. Keşfedilen enerji kaynaklarının paylaşımı ve pazarlanması konusunda büyük bir rekabet yaşanmakta, farklı projeler gündeme getirilmektedir. Öte yandan, bulunan fosil yakıtların dünya piyasalarına taşınması ile ilgili öne çıkan başlıca üç proje; East-Med projesi, Türkiye rotası ve LNG (Liquified Natural Gas) projesidir (Kavaz, 2020, s. 1). Bu projelerden maliyet ekonomisi ve uygulanabilirlik açısından ideal olanı, doğal gazı boru hatlarıyla Ceyhan Terminaline ulaştırmak ve oradan da ister kara yolu ister deniz yoluyla dünya piyasalarına göndermektir

1.5.2 Enerji rezervlerinin miktarı

Doğu Akdeniz’in kaynakları Akdeniz jeopolitiğinin yanında bütün Ortadoğu dinamiklerini de etkileme potansiyeline sahiptir. Öte yandan, bu kaynakların paylaşımının başta Filistin Sorunu olmak üzere bölgenin kronik sorunlarına da yeni bir yön verebileceği düşünülmektedir (Acar ve Yılmaz, 2018, s. 600). Doğu Akdeniz’de özellikle son yıllarda 10 civarı doğal gaz sahası bulunmuş, buralardaki doğal gazın 2,24 trilyon m³ (tcm) civarında olduğu hesaplanmıştır. İsrail sınırları içinde bulunan Leviathan bölgesi (623 milyar m³ rezerv) ve Mısır sınırları içinde bulunan Zohr bölgesi (850 milyar m³ rezerv) bunların en büyükleridir (Balkaş, 2019, s. 2-3; Ceyhun, 2019, s. 338-339).

Amerikan Jeoloji Araştırmaları Kurumu (U.S Geological Survey/USGS) tarafından yapılan keşiflerle ilgili değerlendirmeye göre, Nil Deltasında 1,8 milyar varil petrol ile 6,3 milyar m³ doğal gaz, Levant Bölgesinde ise 1,7 milyar varil petrol ve 3,45 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Söz konusu sonuçların Doğu Akdeniz’de keşfedilmemiş olan başka enerji kaynaklarının da göstergesi olduğu düşünülmektedir (Algür, 2020, s. 61; Kavaz, 2020, s. 3). Aynı rapora göre, yalnızca Nil Deltası ve Levant bölgesinde tespit edilen enerji rezervlerinin toplam kapasitesinin 10 trilyon metreküp değerinde doğal gaz ile 3,5 milyar varillik petrole tekabül eden bir rakama kadar çıkabileceği ifade edilmektedir. Kıbrıs Adası çevresinde tespit edilen petrol rezervinin ise 8 milyar varil civarında ve 400 milyar dolar değerinde olduğu belirtilmektedir (İmamoğlu ve Uygun, 2021, s. 190).

Tablo 1.1. Doğu Akdeniz’de Keşfedilmiş Hidrokarbon Rezervleri

Ülke	Sahalar	Rezerv Miktarı	Rezerv Türü	Referanslar
İsrail	Leviathan (623 milyar m ³ , Tamar (238)	951 milyar m ³	Doğal Gaz	Balkaş, 2019; Ceyhun, 2019; Adamlar Kurulu Raporu, 2013
Mısır	Nil Deltası Zohr sahası	-1.8 milyar varil petrol, 6.3 milyar m ³ doğal gaz -1.7 milyar varil petrol, 3.45 milyar m ³ doğal gaz	Petrol, Doğal Gaz	Algür, 2020; Kavaz, 2020
Kıbrıs adası	Çeşitli sahalar	8 milyar varil	Petrol	İmamoğlu ve Uygun, 2021

Kaynak: (Verilen kaynaklar kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur).

İsrail, Tamar sahasında yaptığı keşiflerde sondaj çalışmalarının alanını biraz daha genişletmiş ve Leviathan bölgesinde yaptığı keşifle doğal gaz rezervlerinin kapasitesini 17 trilyon feet ayak küp seviyesine ulaştırmıştır⁹. Bu kapasiteye; Dolphin, Tanin ve Shimshon bölgelerindeki daha küçük rezervler de eklenince İsrail’i enerji konusunda kendi kendine yeten bir ülke olarak tanımlamak mümkün olmaktadır. İsrail’in doğal gaz rezervleri Rusya, İran ve Katar gibi ülkelerin sahip oldukları doğal gaz rezervleri ile kıyaslandığında aslında

⁹ Kaynakların verdiği rakamlar yıllar içinde değişime uğradığı için aynı bölge için farklı rakamlar söz konusu olabilmektedir. Bunun yanında bazı çalışmalarda metre küp cinsi rakamlar yer alırken bazı çalışmalarda ise feet küp (kübik feet) cinsi rakamlar yer almakta, bu da kesin hesaplar çıkarmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bazı yerlerde tekrarlara düşülme riskine rağmen ulaşılan kaynaklardaki farklı bilgilere imkânlar dâhilinde yer verilmiştir.

oldukça mütevazî kalmaktadır. Çünkü Rusya'nın toplam 44,9 trilyon metreküp, İran'ın 29,6 trilyon metreküp Katar'ın ise toplam 25,4 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır (Bilgesam, 2013).

USGS'nin 2010 yılı değerlendirmesine göre, Doğu Akdeniz havzasında teknik açıdan çıkarılabilir durumda olup henüz keşfedilmemiş hidrokarbon kaynakları vardır. USGS, 2010 yılının Mart ayında Doğu Akdeniz'in doğal gaz ve petrol kapasitesini konu alan iki farklı çalışmasının sonuçlarını yayımlamış, bölgede hâlâ keşfedilmemiş ancak teknik açıdan çıkarılabilir durumda petrol miktarının 1,7 milyar varil, doğal gaz miktarının ise 3,5 trilyon metreküp (tcm) civarında olduğunu bildirmiştir (Karagül, 2021, s. 52).

USGS'nin 2010 yılının Mayıs ayında yaptığı bir başka değerlendirmeye göre ise yalnızca Nil Deltası'nda keşfedilmemiş ancak teknik açıdan çıkarılabilecek durumda olan 1,8 milyar varillik petrol rezervi ile 6,3 tcm doğal gaz rezervi tespit edilmiştir. Bu rakamlara göre, Nil Deltasında bulunan petrol miktarının Levant Havzasında bulunanla birbirine yakın olduğu ancak doğal gaz miktarının Levant Havzasında iki kat daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Sonuç olarak, USGS'nin yaptığı araştırmalar Doğu Akdeniz'de çıkarılmayı bekleyen 10 trilyon metreküpün üzerinde doğal gaz varlığına işaret etmektedir. GKRY'nin açıklamalarına göre sözde MEB'i olarak ilan ettikleri 13 parsellik alan içinde 1,7 tcm doğal gaz olduğu düşünülmektedir (Karbuz, 2019, s. 4-5).

Bazı kaynakların vurguladığına göre, Doğu Akdeniz'deki en büyük çaplı petrol rezervi Suriye'de olmakla birlikte, kanıtlanmış en büyük doğal gaz rezervi ise İsrail'de bulunmaktadır. 2013 yılına ait bu kaynakların verileri ekseninde Suriye'de bulunan petrol rezerv miktarı 2,5 milyar varil civarındayken doğal gaz miktarı 8,5 tcf civarında, İsrail'in petrol rezerv miktarı ise 11,5 milyon varil olup doğal gaz rezervinin ise 10,1 tcf olduğu ileri sürülmektedir (Dal, 2020, s. 75).

Doğu Akdeniz'de bulunan ve henüz keşfedilmemiş hidrokarbon potansiyeline yönelik beklenti oldukça büyüktür. Özellikle geçtiğimiz 10 yıl içinde yapılan keşiflerden bazılarının potansiyelinin oldukça yüksek oluşu, sondaj çalışmalarının artarak devam etmesinin başlıca nedenidir. 2009-2019 yılları arasında bölgede keşfedilen gaz miktarının 2500 bcm olması bölgeye yönelik beklentinin somutlaşmasında etkili olmuştur. Doğu Akdeniz'de keşfedilen

doğal gaz miktarı oldukça önemli olup, Azerbaycan'ın 2018 yılı itibariyle ispatlanmış olan doğal gaz rezervinin üzerindedir (Karbuz, 2019, s. 3-4).

Doğu Akdeniz'de yapılan sismik araştırmalar neticesinde elde edilen veriler kesinlik içermemekle birlikte, henüz keşfedilmemiş büyük rezervlerin varlığına güçlü bir şekilde işaret etmektedir. Doğal gazın yanında bölgede gaz hidrat yatakları da mevcuttur. Gaz hidratlar, metan ve su moleküllerinin düşük sıcaklık ve yüksek basınç koşullarında oluşturduğu buza benzer yapılardır. 1 m³ gaz hidrat yaklaşık olarak 164-180 standart m³ metan içerdiğinden, oldukça yüksek metan rezerv potansiyeline sahiptir. Daha açık ifadeyle 1 m³ gaz hidrat yaklaşık olarak 164-180 m³ doğal gaza eşdeğer enerji potansiyeline sahiptir. Doğu Akdeniz'deki gaz hidrat potansiyeli, bölgedeki jeolojik ve jeofiziksel koşullara dayanılarak değerlendirilmektedir. Bölgede yapılan araştırmalar, Doğu Akdeniz'in Levant Havzası, Nil Deltası Havzası, Kıbrıs Adası çevresi ve Türkiye'nin Mersin ile Antalya Körfezleri açıklarında önemli miktarda gaz hidrat potansiyeli bulunduğunu göstermektedir. Mevcut veriler ışığında yapılan öngörülere göre, Doğu Akdeniz'de çıkarılıp üretilebilir nitelikteki gaz hidrat kapasitesi yaklaşık 98 trilyon metreküptür. Dünyanın mevcut toplam doğal gaz rezerv miktarı ise 200 trilyon metreküptür. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'in tek başına dünyadaki toplam gaz rezervinin yarısına sahip olduğu görülmektedir. Ortaya atılan rakamlar Doğu Akdeniz'de devam eden enerji rekabetini daha anlaşılır kılmaktadır (Kavaz, 2021, s. 30).

Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon rezervlerinin ülkelere göre dağılımına bakıldığında; İsrail'e ait alanlarda 900 milyar metreküp, Mısır'a ait alanlarda 850 milyar metreküp, Lübnan sahasında 750 milyar metreküp, Güney Kıbrıs çevresinde ise yaklaşık 140 milyar metreküp civarında olduğu görülmektedir (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 54). Yapılan yeni keşiflerle Kıbrıs Adası çevresinde 8 milyar varillik zengin petrol yataklarının olduğu da tespit edilmiştir. Ayrıca, Antalya Körfezi açıklarında 3,5 milyar metre küp civarında olduğu düşünülen doğal gaz yatakları keşfedilmiştir. Doğu Akdeniz'de bilinip tespit edilenler haricinde henüz keşfedilmemiş başka enerji kaynaklarının da bulunma olasılığı yüksektir. Leviathan bölgesi, Doğu Akdeniz'in hemen hemen 83.000 km²'lik kısmını kaplamaktadır. ABD Jeolojik Araştırmaları Kurumunun yaptığı tahminler, yalnızca Leviathan Havzasında geri kazanılabilir özellikteki petrol miktarının 1,7 milyar varil, gaz miktarının ise 122 trilyon feet küp olduğu şeklindedir (Ceyhun, 2019, s. 338-339).

Diğer taraftan, Anaximander olarak adlandırılan AB Projesi kapsamında sürdürülen çalışmalarda Doğu Akdeniz'in doğal gaz varlığının özellikle de Akdeniz Sırtı (Mediterranean Ridge) olarak bilinen bölgede sanılanın çok üstünde olduğundan söz edilmektedir. Nitekim iddianın doğruluğu farklı çalışmalarla desteklenmekte ve hatta kıyıdaş ülkelerin deniz yetki alanlarının tespitinde bu öngörünün etkili olduğu düşünülmektedir. İlk zamanlar Doğu Akdeniz rezervleri ile ilgili tahminlere kuşkulu yaklaşılmış olmakla birlikte, son 10 yıl içinde yapılan keşifler doğal gaz potansiyelinin gerçekliğine olan inancı artırmaktadır (Karbuz, 2019, s. 6). Ancak yine de yapılan keşiflerin ve kanıtlanan rezervlerin küresel enerji pazarındaki dengeyi köklü bir şekilde değiştirmesi beklenmemektedir. Fakat bölge ülkelerinin enerji konusunda kendi kendilerine yeter hâle gelmelerine büyük katkıları olacağı da kesindir (Kavaz, 2021, s. 31).

1.5.3. Enerji kaynaklarının güncel tüketimi karşılama potansiyeli

Avrupa'nın ve Türkiye'nin yıllık doğal gaz tüketim miktarları baz alındığında Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen yeni doğal gaz rezervlerin Avrupa'nın gelecek 30 yıllık, Türkiye'nin ise gelecek 575 yıllık enerji ihtiyacını karşılamaya yeteceği görülmektedir. Ayrıca bölgede halen sürdürülen arama çalışmaları sonrasında başka rezervlerin keşfedilme olasılığı da devam etmekte, dolayısıyla Doğu Akdeniz'in cazibesi giderek ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan bu keşifler enerji anlamında olumlu karşılanmakla birlikte, Doğu Akdeniz'de yıllardır var olan gerilim ortamını daha da körükleyerek askeri müdahalelerin gündeme gelme ihtimalini artırmaktadır. Enerji savaşı, yeni ittifaklar ve iş birlikleri ile devam etmekte, bölgede dengeler hızlı bir şekilde değişebilmektedir (Tok, 2021, s. 3).

Enerji şirketlerinin yaptıkları çalışmalar Kıbrıs'ın kıta sahanlığı içerisinde var olduğu düşünülen doğal gaz miktarının 400 milyar metreküp civarında olduğunu, dolayısıyla Kıbrıs Rum Yönetimi'nin iddia ettiği gibi devasa rezervlerin söz konusu olmadığını göstermektedir. Kıbrıslı Rumlar kıta sahanlığı içinde bulunan doğal gaz rezervlerinin AB ülkelerinin enerji bağımlılığını sonlandıracak ölçüde olduğunu iddia etseler de yapılan sismik araştırmalar bunun gerçek dışı bir teori olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada Yunanistan ve GKRY'nin bölgedeki hâkimiyet rüyalarını, var olmayan enerji kaynakları ile süsleyerek AB'nin beğenisine sunduğu ifade edilmektedir. GKRY rezerv miktarlarını olduğundan fazla göstererek, AB üye ülkelerin iştahını kabartmakta ve arkasında saf tutmalarını sağlamaktadır. İsrail'in enerji konusundaki tespit ve yaklaşımları ise daha gerçekçidir. İsrail kendi alanları

içinde üretilen doğal gazın maksimum yüzde 40'ının başka ülkelere ihraç edilmesine izin veren kararlar almaktadır (Furuncu, 2019, s. 91).

Doğu Akdeniz'de şimdiye kadar keşfedilen yaklaşık 4900 bcm doğal gaz rezervinin %23'ü üretilmiştir. Geri kalan miktar için üretime ve üretim çalışmalarına devam edilmektedir. Yalnızca gaz miktarı ile bir kıyaslama yapmak gerekirse Doğu Akdeniz'de keşfedilen gazın miktarının Azerbaycan, Hollanda ya da Norveç'te şimdiye kadar keşfedilmiş olan gazdan bir miktar daha fazla, Danimarka ya da İngiltere'de keşfedilmiş olan gazdan ise oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür. Hollanda her ne kadar gaz üretimini eskiye oranla azaltmışsa da Norveç'in ardından kıta Avrupa'sının en büyük gaz üreticisi olup, AB'nin de başlıca tedarikçilerindendir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'in gaz üretiminin henüz bu ülkelerin gerisinde olduğu görülmektedir. Diğer yandan Doğu Akdeniz'de keşiflerin henüz yeni yapıldığı ve Mısır'ın gaz üretmeye oldukça geç başladığı düşünüldüğünde aradaki farkın yakın gelecekte kapanacağını öngörmek mümkün olmaktadır. Tüm bunların yanında henüz keşfedilmemiş ancak var olduğu tahmin edilen doğal gaz yataklarının miktarı hesaba katıldığında, Doğu Akdeniz'in gaz varlığı azımsanmayacak oranda büyümektedir (Karbuz, 2019, s. 8-9).

Doğu Akdeniz'de keşfedilen en büyük çaplı doğal gaz rezervinin adresi olan Zohr sahası, arz kapasitesini düzenli olarak artırmaktadır. Güncel verilere bakıldığında Zohr sahasında üretilen günlük doğal gaz miktarının 76 milyon metreküp olduğu görülmektedir. Mısır'ın Batı Nil Deltası'ndaki günlük doğal gaz üretim miktarı, 2019 yılı rakamlarına göre 39 milyon metreküp olup günlük üretimin 90 milyon metreküpe çıkarılması hedeflenmektedir. Mısır, kendi günlük gaz ihtiyacının %20'sini bu deltada yapılan üretimden karşılamaktadır. Mısır'ın Doğu Nil Deltası'nda keşfedilen doğal gaz alanlarından biri de Atoll'dur. BP firmasının 2015 yılında keşfettiği rezervin miktarı 42 milyar metreküptür ve 2018 yılında üretime başlanan sahada günlük 10 milyon metreküp doğal gaz üretilmektedir (Kavaz, 2021, s. 35).

Güncel iç tüketim miktarları esas alındığında Türkiye'nin, önümüzdeki 575 yıl boyunca enerji gereksinimini karşılamaya yetecek olan Doğu Akdeniz'deki enerji potansiyeline kayıtsız kalması doğal olarak söz konusu değildir. Türkiye hem kendi enerji rezervlerini bulup üretmek hem enerjide dışa bağımlı bir ülke olmaktan çıkarak enerji güvenliğini temin etmek amacıyla yürüttüğü Doğu Akdeniz politikasında kendi hakları ile

birlikte KKTC'nin haklarını da korumaya çalışmakta ve enerji rekabetinde etkin rol oynamaktadır (Saçı, 2020, s. 144). Doğu Akdeniz, keşfedilen doğal gaz rezervleri ile birlikte bölgesel ve küresel enerji dengelerini önemli ölçüde etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir. Bölgede keşfedilen rezervlerin henüz tam olarak değerlendirilememiş olması, bölgedeki gerilimin devam etmesine ve yeni ittifakların ve iş birliklerinin kurulmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye, Doğu Akdeniz'deki enerji potansiyelini kendi enerji güvenliğini sağlamak ve bölgede etkin bir rol oynamak için önemli bir fırsat olarak görmektedir. Türkiye, bu doğrultuda KKTC ile iş birliği içerisinde çalışmalarını sürdürmekte ve bölge ülkelerini diyalog masasına davet etmektedir. Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğinin sağlanması ve bölgesel istikrarın tesisi için tüm ülkelerin diyalog ve iş birliği içerisinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, bölge ülkelerini diyalog masasına davet ederek Doğu Akdeniz'de barış ve istikrar için önemli bir adım atmıştır. Türkiye'nin diyalog çağrısı, bölge ülkelerinin enerji konusundaki çıkarlarını gözeterek ortak bir çözüm bulmaları için önemli bir fırsattır. Bu fırsatın değerlendirilmesi, Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarın tesisi için önemli bir adım olacaktır.

1.6. Başlıca Sorunlar ve Enerji Arz Güvenliği

Doğu Akdeniz günümüzde yalnızca tarihi ve konumu itibarıyla değil, sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynakları nedeniyle de uluslararası toplumun ilgisinin odağındadır. Enerji kaynaklarının keşfedilmesinin ardından bölge ülkelerinin yanında küresel güçler de yeni bir düzlemde bölgede aktif rol oynamaya başlamış ve Doğu Akdeniz enerji güvenliğine yönelik politikalarının odak noktasına yerleşmiştir (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 52). Bölge ülkeleri; deniz yetki alanları, kıta sahanlığı gibi konularda uzlaşmamakta, dünyadaki enerji talebi arttıkça tartışmalar alevlenmekte ve birçok ülke yetki alanlarını belirlemek için çaba sarf etmektedir. Türkiye ve Yunanistan uyuşmazlıkların en yoğun yaşandığı iki ülkedir. Ayrıca KKTC ile GKRY de tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Küresel güç odaklarının mevcut anlaşmazlık ortamına yaptığı müdahaleler ise kutuplaşmaların ve gerilimlerin artmasına neden olmaktadır (Avcı, 2021, s. 1).

Gelinen noktada küresel güçlerin beklentilerinin gerçekleştiği, Doğu Akdeniz'de yeni ittifakların kurulduğu, ikili anlaşmaların yapıldığı ve enerjinin paylaşımı için tüm güçlerin

sürece dâhil olmaya çalıştığı vurgulanmaktadır. Yapılan anlaşmalar neticesinde ise bazı devletlerin MEB ilan ettiği, kıta sahanlıkları ile karasularının sınırlarını belirlediği görülmektedir. Yaşananlar Türkiye cephesinden değerlendirildiğinde Doğu Akdeniz’de sürecin bir çözüme doğru değil daha çok bir çıkmaza doğru gittiği ortaya konmaktadır. Bölgede etkili olmaya çalışan diğer ülkelerin GKRY’yi Kıbrıs’ın tek temsilcisi olarak tanınması, bu açmazı Türkiye ve KKTC açısından derinleştirmektedir (Kütükçü ve Kaya, 2016, s. 82).

Her ne kadar tüm zamanlar boyunca önemsenen bir coğrafya olsa da keşfedilen hidrokarbon yatakları nedeniyle 2000’li yıllardan itibaren Doğu Akdeniz’in birçok devlet için daha hayati bir bölge hâline geldiği açıktır. Öte yandan Ege Denizi kaynaklı sorunlarla sık sık gündeme gelen Türkiye-Yunanistan ilişkileri de yaşanan gelişmelere bağlı olarak Doğu Akdeniz’de daha kırılgan bir görünüme bürünmüştür (Yılmaz, 2020, s. 27). Yunanistan ve Türkiye arasındaki sürtüşme, Ege Denizi ile sınırlı olmayıp Doğu Akdeniz’de de yaşanmaktadır. Yunanistan’ın teşvikiyle GKRY, Türkiye’nin kıta sahanlığı içinde kalan bölgelerde başka ülkelere petrol ve doğal gaz arama ruhsatları dağıtmakta, dolayısıyla Türkiye’nin haklarını gasp etmeye çalışmaktadır. Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin karşısına Kıbrıs Rumlarını çıkaran Yunanistan, benzer bir hak ihlalini hava sahasını kullanarak yapmakta, bununla yetinmeyip kıta sahanlığını ve dolayısıyla karasularını daha da genişleterek Türkiye’yi kara sınırlarına hapsedmeye çalışmaktadır. Uluslararası antlaşmaları görmezden gelerek Ege adalarını silahlandıran Yunanistan, temelde Türkiye’yi Ege ve Akdeniz’de tamamen yok etmeyi hedeflemektedir (Şen, 2015, s. 192).

1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne (BMDHS) göre deniz yetki alanlarının tespitinde uyulması esas olan belli kurallar bulunmaktadır. Ancak Doğu Akdeniz Bölgesi’nin coğrafi yapısı gereği kıyıdaş devletlerin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde ortaya konulan kurallar dâhilinde kıta sahanlıklarını maksimum genişlikte sınırlandırmaları mümkün olmamaktadır. Bundan dolayı Doğu Akdeniz’e kıyısı olan ülkelerin deniz yetki alanı sınırlandırmalarını kendi aralarında imzaladıkları karşılıklı anlaşmalarla yaptığı görülmektedir (Kozanhan, 2022, s. 55). İkili anlaşmalar yoluyla gerçekleştirilen deniz alanlarındaki sınırlamalar diğer kıyıdaş devletlerin tepkisini çekebilmektedir ve bu tepki Doğu Akdeniz özelinde kriz boyutlarına ulaşmaktadır.

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanları ile ilgili kriz giderek tırmanmakta ve Türkiye-AB ilişkileri de bundan olumsuz etkilenmektedir. Zaman içerisinde ABD’nin de tarafsızlığı bir kenara bırakarak Rum ve Yunan tarafını destekleyen açıklamalar yapması, Türkiye’yi örgütlü bir Batı ittifakı karşısında zora sokmaktadır. Ancak Türkiye’nin hak ve menfaatleri konusunda takındığı tavizsiz tutum karşısında gerek bölge gerek bölge dışı aktörlerin haksız ve tarafgir tutumları gerginliği daha da artırmakta ve kutuplaşmaya neden olmaktadır. Avrupalı devletlerin tek yönlü ve dışlayıcı ittifakları karşısında Türkiye’nin politik hamlesinin Moskova ile yakınlaşma yönünde olabileceği tahmin edilmektedir (Şahin, 2021, s. 7).

Son yıllarda Türkiye’nin farklı nedenlere bağlı olarak Rusya ile yakınlaştığı dikkatleri çekmekte hatta Türkiye Batı ittifakından ayrılıyor mu? sorusu dahi sorulmaktadır. Ancak tarihsel olarak Rusya’nın dış politika sicili göz önüne alındığında Moskova’nın Ankara için güvenilir bir ortak olamayacağı da açıktır. GKRY’nin hâlihazırda sahip olduğu silah ve savunma sistemlerinin ana tedarikçisinin Rusya olduğu¹⁰ ve Çin ile beraber Rusya’nın Kıbrıs Adası ile ilgili temaslarını büyük ölçüde KKTC’yi pas geçerek GKRY ile yürüttükleri görülmektedir ve Türkiye’nin bu konudaki yalnızlığına gerçekçi bir çözüm üretebildiğini söylemek mümkün değildir.

Enerji, yalnızca üretime ve tüketime yönelik bir ihtiyaç girdisi olmanın ötesinde bugün ülkelerin ulusal ekonomik güç kaynaklarının temel motivasyonu konumuna yükselmiştir. Çünkü ulusal gelişme ile kalkınmanın en temel dayanağı enerjidir ve bu nedenle enerji kaynaklarına sahip olmak ya da söz konusu kaynakları kontrol edebiliyor olmak, enerji güvenliğini pekiştirmek ve dolayısıyla da gelişme ve kalkınmanın devamlılığını sağlamak anlamına gelmektedir (Dal, 2020, s. 67).

Enerji güvenliği; yeterli miktardaki enerji kaynağına, uygulanan tutarlı ve istikrarlı politikalar yoluyla fiili bir risk altına girmeden ve adil paylaşım prensipleri çerçevesinde ulaşabilmek olarak açıklanmaktadır. Daha özetle, ekonominin ihtiyaç duyduğu enerjinin devamlılığının güvence altına alınması enerji güvenliği olarak tanımlanmaktadır. Diğer

¹⁰ Yunanistan’ın Rusya’dan aldığı S-300 füzelerini GKRY’ye konuşlandırma girişimi, 1997-1998’de ciddi bir krize yol açmış ve Türkiye’nin zorlayıcı diplomasi uygulayarak savaş seçeneği de dâhil bütün seçenekleri göze aldığını ortaya koyması ile kriz kısmen Türkiye’nin lehine çözümlenmiştir. Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: (Yılmaz, 2018).

yandan, yukarıdaki genel tanıma rağmen her ülkenin enerji güvenliği kendi koşulları çerçevesinde değişiklik gösterebilmektedir. Çünkü enerji güvenliği, çok boyutlu ve çok sayıda değişkenden etkilenen bir kavramdır. Sözelimi, enerjiyi ihraç edenle ithal eden, enerji bağımlılığı yüksek olanla düşük olan ülkelerin enerji tanımları, enerji politikaları ve enerji güvenliği ölçütleri değişebilmektedir (Güneş, 2022, s. 365-366).

Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) yaptığı enerji güvenliği tanımı; enerji kaynaklarına makul fiyatlarla ve kesintisiz olarak erişme imkânı şeklindedir. Ağır sanayiye sahip, enerji tüketimi yüksek olan ülkeler açısından enerji güvenliği, kimi zaman pazarlık kimi zaman da tehdit unsuru olabilmektedir. 1973 yılında küresel boyutta yaşanan petrol krizinin ardından enerji güvenliğinin önemi fazlasıyla artarken enerji güvenliği modeli de yalnızca petrol üreticisi ülkelerin dağıtım politikalarıyla ilgili olmaktan çıkarak, enerji altyapılarını ve tüm tedarik zincirini içine alacak şekilde yeniden belirlenmiştir (Güneş ve Arslan, 2018, s. 38). Petrol krizi sonrasında, petrol arzında yaşanan kesintinin sanayiye verdiği zarar bakımından önemli ders çıkaran gelişmiş ülkeler, krizden sonra uluslararası zeminde alternatif enerji arayışlarına ve buna uygun politikalara yönelmişlerdir. Enerji arzı, ülkeler ve sanayileri için son derece hayati bir mesele olup, enerjinin sürdürülebilir olması ve enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik politikalar önceliklidir (Kılıç vd, 2022, s. 49).

Enerji güvenliği; ülkelerin üretim ve iletim sistemlerine yönelik olası saldırılara ve bu sebeple yaşanabilecek kesintilere karşı tedbir alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bahsi geçen kesintilere neden olan unsurlar ekonomik ya da siyasi olabileceği gibi bir doğal afet sonucu da yaşanabilmektedir. Bugün dünya ekonomilerinin tümüyle enerjiye bağımlı olduğu düşünüldüğünde enerji güvenliğinin önemi daha net anlaşılmaktadır. Özellikle ABD, Çin, Hindistan gibi ülkeler ile Avrupa Birliği ülkeleri küresel çapta üretilen enerjinin önemli bir kısmını kullanmakta, küresel enerji politikaları, büyük güçlerin yönlendirmesine maruz kalmaktadır (Kozanhan, 2022, s. 56; Dündar, 2018, s. 40). Öte yandan deniz yolu, tüm dünyada ticaretin en kısa ve hızlı şekli olarak tercih edilmekte, emtianın nihai kullanıcıya ulaşmasında maliyeti en düşük ulaşım yöntemi olduğu için önemsenmektedir. Dolayısıyla gerek denizleri gerek okyanusları birbirine bağlayan önemli boğazlara ve geçiş noktalarına sahip olan Doğu Akdeniz hem sahip olduğu enerji rezervleri hem de bu enerjilerin taşınmasına yönelik potansiyeli ile enerji güvenliği tartışmalarının da merkezidir (Duman, 2019, s. 214).

Doğu Akdeniz’de enerji güvenliği kavramı ile “deniz” arasında doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Çünkü bölgedeki doğal gaz ve ham petrol gibi enerji kaynaklarının yükleme-boşaltma işlemleri limanlardan, boru hatlarından, boğazlardan ya da kanallardan yapılmakta, dolayısıyla denizle bağlantılı olan tüm alanların güvenliği kritik önem arz etmektedir. Ayrıca doğal gaza olan talep tüm dünyada giderek artmakta, bu durumun enerji jeopolitiği alanında yeni gelişmelere neden olacağı ve denizlerdeki enerji güvenliğine ilişkisi tedbirlerin artacağı düşünülmektedir (Güneş, 2022, s. 368).

Petrol ve doğal gaz gibi birincil enerji kaynakları bugün yaşamı büyük oranda kolaylaştırmanın yanı sıra ülkelerin refah düzeyini de oldukça etkilemektedir. Bu nedenle enerji arzında yaşanan sıkıntılar hem doğrudan günlük yaşamı hem de devletlerin politikalarını derinden etkileme potansiyeline sahiptir. Enerji krizi olarak adlandırılan böylesi durumları yaşamamak için devletler enerji güvenliğini sağlamak, ihtiyaç duyulan enerjiye en güvenli ve en ekonomik yollardan ulaşım temin etmek zorundadır. Enerji her ülkenin vazgeçilmez ihtiyacı olduğu için aynı zamanda çok büyük bir rekabet ve hatta çatışma alanı olabilmektedir (İmamoğlu ve Uygun, 2021, s. 188).

Altı çizildiği üzere Doğu Akdeniz Bölgesi’nin jeolojik önemi ve sahip olduğu doğal enerji kaynakları bölgenin stratejik önemini artırmaktadır. Bölgede hâkimiyet alanını genişletmek isteyen küresel güç odakları sürece müdahale etmektedir ve Akdeniz’de enerji dâhil her alanda güvenliği sağlamak zorlaşmaktadır. Dışarıdan bakıldığında bölgesel sorunlar çoğunlukla Türkiye-Yunanistan ekseninde gösterilmeye çalışılmakla birlikte gerçekte bölge çok daha fazla aktörü barındırmaktadır (Gülbay, 2022, s. 171).

Türkiye’nin enerji ihtiyacı her geçen yıl artmaktadır, bu ihtiyacı karşılayacak yerli kaynağı olmadığından hidrokarbon kaynaklar başta olmak üzere enerji ihtiyacının büyük kısmını ithal etmek zorunda kalmaktadır. Büyüyen ekonomiyle birlikte üretim de artmakta, enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik politikaların devreye sokulması gerekmektedir. Türkiye’nin coğrafi konumu enerjiye yakınlık bakımından avantaj sağlamakla birlikte, bölgesindeki kaos ve kargaşa ortamı enerji güvenliğini sağlama noktasında daha hassas olmayı gerektirmektedir. Bunun başlıca nedeni, Türkiye’nin coğrafi olarak hidrokarbon zengini ülkelerle yüksek enerji tüketen Batılı ülkeler arasında bir enerji koridoru olması, enerji nakil hattının önemli kısmının Türkiye topraklarından geçmesidir (Özpolat ve Yiğittepe, 2020, s. 262).

Enerji güvenliği meselesini Doğu Akdeniz özelinde ele aldığımızda; enerji güvenliğinin yanı sıra deniz güvenliği ve deniz yetki alanları gibi anlaşmazlık yaratan sorunların öncelikli konular arasında yer aldığı görülmektedir. Özellikle deniz yetki alanları konusunda büyük sıkıntı olduğunun, kıyıdaş ülkelerin üzerinde uzlaştıkları bir tutum ya da sınırlandırma antlaşması olmadığının altı çizilmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz’de deniz güvenliği de başlı başına bir sorun olup, bu karmaşa ortamı enerji güvenliğinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır (Güneş, 2022, s. 367). Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının miktarı kadar bu kaynakların dünya enerji pazarlarına taşınıp, ulaştırılması da önemli bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü hem müdahil olan ülke hem de faaliyet gösteren enerji şirketi enflasyonunda ortak zemin oluşturmak pek mümkün olmamaktadır (Kavaz, 2020, s. 4-5).

Diğer taraftan bölgedeki enerji kaynaklarının Avrupa pazarına taşınmasıyla ilgili çeşitli projeler geliştirilmiştir. Bunlardan biri olan “Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi” ile Kıbrıs’ın Girit Adası üzerinden Yunanistan’a bağlanması amaçlanmaktadır. Yunanistan’a ait bir devlet şirketi olan DEPA’nın bu önerisini AB de desteklemekte, “Ortak Çıkar Projeleri” kapsamında oluşturulan listede, projeye yer vermektedir. Projenin hayata geçirilmesi durumunda yıllık 8 milyar metreküp enerjinin taşınabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca projenin hayata geçirilmesi için gereken finansman “Connecting Europe Facility” (Avrupa Tesislerini Birleştirme) (CEP)” tarafından karşılanmaktadır. AB, sözü edilen “Ortak Çıkar Projeleri Listesi” ve “Avrupa Tesislerini Birleştirme” gibi girişimlerle Avrupa’nın güney doğusundaki ülkelerle birlik arasında bir ortak alan oluşturmayı hedeflemektedir. “Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi” ile taşınacak olan miktarın (yıllık 8 milyar metreküp) AB’nin ihtiyacı olan enerjinin küçük bir miktarını karşılayacağı, çünkü Birliğin yıllık doğal gaz tüketiminin 409 milyar metreküpe ulaştığı bilinmektedir. AB, tam da bu nedenden boru hattını kıtanın tamamına değil de sadece Avrupa’nın güneydoğusundaki ülkeler için planlamaktadır (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 55). Bahsi geçen proje ile AB enerji arz güvenliğini sağlamanın mümkün olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Yunanistan’ın ortaya attığı bu proje AB için Rus gazına alternatif oluşturacak kapsamda değildir. Proje kara ayağını oluşturan Yunanistan ve birkaç Doğu Avrupa ülkesine ancak yetecek kapasitededir.

Doğu Akdeniz’in mevcut gaz rezervleri AB’nin enerji ihtiyacını karşılaması bugün için yeterli olmamakla birlikte devam eden çalışmalar ile daha büyük enerji rezervlerinin

bulunması olasılık dâhilindedir. Bu durumda dünyadaki enerji denkleminin değişmesi de ihtimaller içerisinde olduğundan Birlik devletleri enerji güvenlikleri için alternatif olarak gördükleri Doğu Akdeniz üzerinde kontrol sağlama çabalarını artırmaktadır (Güneş ve Arslan, 2018, s. 54). Teknolojik gelişim devam ettikçe Doğu Akdeniz'deki varlığı kanıtlamış rezerv miktarı da giderek artmakta, gelecek yıllarda derin sularda petrol ve doğal gaz arama ve sondaj maliyetlerinin daha ekonomik hâle geleceği tahmin edilmektedir.

Sonuç olarak Doğu Akdeniz, sahip olduğu doğal enerji kaynakları ve stratejik konumu nedeniyle enerji güvenliği açısından önemli bir bölgedir. Bölgede keşfedilen enerji rezervleri, özellikle enerji ithal eden bölge devletleri için önemli bir fırsat sunmaktadır. Ancak, bölgedeki deniz yetki alanları konusundaki anlaşmazlıklar, enerji güvenliğinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Anlaşmazlıkların çözümü için, bölge ülkelerinin diyalog ve iş birliğine dayalı bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir. Bu yaklaşım, bölgenin enerji kaynaklarının ortaklaşa ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına olanak sağlayacaktır.

2. TARAFLARIN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI

Enerji kavramı her ne kadar ekonomi ile ilişkili olsa da Türkiye'nin bugün Doğu Akdeniz'de yürüttüğü enerji politikalarının asıl çıkış noktası ulusal güvenlik merkezlidir. Her ülke gibi Türkiye'nin de en öncelikli meselesi ulusal güvenlidir ve ulusal güvenliğin kapsamına yalnızca askeri müdahaleler değil sosyal, siyasal ve iktisadi meseleler de girmektedir. Bu bağlamda enerjinin de ulusal güvenliğin konusu olduğu, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki güvenliğini enerji de dâhil olmak üzere tüm boyutlarda sağlanacak politikalar üzerinde yoğunlaştırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca Türkiye'nin güvenlik politikaları doğrudan Kıbrıs'la bağlantılı bir şekilde yürütülmektedir (Kökyay, 2020, s. 2512-2513).

Öte yandan, AB üyesi devletlerin Doğu Akdeniz enerji politikaları ulusal güvenlik odaklı olsa da Türkiye'den farklı olarak daha çok Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile iş birliğini temel almaktadır. Birlik üyesi devletler, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerini Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlamak için önemli bir fırsat olarak görmektedir. Bu fırsatı GKRY ile iş birliği yaparak ve bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçirerek değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Söz konusu devletler, GKRY ile iş birliğinin yanı sıra, Yunanistan ve Mısır ile de yakın ilişkiler geliştirmekte ve bu ülkelerle enerji alanında anlaşmalar imzalamaktadır. Bu iş birliği anlaşmaları, AB üyesi devletlerin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmasını ve Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmasını amaçlamaktadır. AB'nin Doğu Akdeniz politikaları, Türkiye'nin politikalarıyla doğrudan çelişmektedir. Türkiye, GKRY'nin bölgedeki tek taraflı egemenlik iddialarını tanımamakta ve KKTC ile iş birliği yapmaktadır. Bu nedenle, AB üyesi ülkeler ile Türkiye arasında Doğu Akdeniz'de enerji konusunda gerilimler yaşanmaktadır. Bu gerilimlerin azaltılması ve Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarın sağlanması için tüm ülkelerin diyalog ve iş birliği içerisinde hareket etmesi gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde bölge ülkeleriyle bölge dışı aktörlerin Doğu Akdeniz politikaları ayrı başlıklar altında irdelenmektedir.

2.1. Bölge Devletleri

Akdeniz'in, batıda Portekiz'den başlayıp doğuda Lübnan kıyıları boyunca genişliği ortalama 3800 km ve İtalya'dan Fas'a ve Libya'ya olan genişliği doğrultusunda takribi 1000 km ve en derin yeri 4,4 km olan bir iç denizdir. Doğu Akdeniz Bölgesi ise “27. doğu

boylamının batısındaki bölge” olarak adlandırmaktadır. Kapladığı alan olarak 90.000 mil² olan bölgenin, güney-kuzey uzaklığı 340 mil, batı-doğu uzaklığı ise 450 mildir. Türkiye, Yunanistan ve Libya hattıyla başlayan bölge doğuya doğru Mısır, Gazze Şeridi ile Filistin, İsrail, Lübnan ve Suriye kıyılarıyla çevrilidir (Yıldız, 2008, s 3-4). Doğu Akdeniz’de bölge içi ve bölge dışı birçok aktörün faaliyet göstermesiyle oluşan kaotik yapı, bölge ülkelerinin yaşadığı güvenlik kaygısını her geçen gün artırmaktadır. Bu kaygıyı körükleyen başlıca nedenler arasında; İsrail devletinin yürüttüğü genişleme politikası, bölgede faaliyet gösteren PKK, DAESH gibi terör yapılanmaları, Kıbrıs meselesi, Arap Baharı ile patlak veren Libya ve Suriye iç savaşları ile bölgedeki enerjinin paylaşım savaşı yer almaktadır. Bölgenin kültürler ve ideolojiler bakımından çeşitlilik gösteren karışık siyasal yapısı da bu kaos ortamının oluşmasında etkili olmaktadır.

2.1.1. GKRY/Yunanistan

Türkiye ile Yunanistan arasında süregelen anlaşmazlıklar, günümüz bölge siyasetine yön vermekte, iki ülke arasında AB ve ABD nezdinde devam eden lobicilik faaliyetlerinin temelinde tarihsel anlaşmazlıklar yer almaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki en temel sorunları; Ege Denizi’ne dair kıta sahanlığı meselesi, Batı Trakya’da yaşayan Türklerin statüsü ile ilgili problemler, Kıbrıs meselesi ve Ege adaları ile ilgili anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Mevcut anlaşmazlık alanlarından gelen birikim bugün Doğu Akdeniz’de yaşanan rekabete de yansımaktadır. Ancak Doğu Akdeniz, bölgede devam eden sorunların Yunanistan ve Türkiye dışında başka tarafların da olması nedeniyle iki ülke arasındaki diğer meselelerden net biçimde ayrılmaktadır (Çeçen, Bulut ve Ayçin, 2021, s. 111). Doğu Akdeniz’de son dönemde keşfedilen enerji kaynakları kıyı ülkeleri için bir avantaj sağlamakla birlikte, geçmişten gelen gerilim ve sürtüşmelerin dozunu artırarak güvenlik endişeleri yaratmaktadır. Nitekim yeni rezervler keşfedildikçe Akdeniz’e kıyısı olan ülkelerin birçoğu MEB (Münhasır Ekonomik Bölge) alanlarını belirlemeye başlamış, keşiflerin Kıbrıs Sorununa olumlu katkı yapması beklenirken ise Rumların uzlaşmadan uzak tutumları nedeniyle daha olumsuz bir zemin ortaya çıkmıştır. GKRY kendini adanın yegâne temsilcisi olarak kabul etmekte ve AB devletleri bu iddiayı desteklemektedir. AB’den güç alan Rum tarafının küresel enerji şirketleri ile yaptığı anlaşmalar KKTC ile birlikte Türkiye’nin de önünü tıkamaktadır (Özekin, 2020, s. 9-10).

Mısır, İsrail, Yunanistan gibi devletler Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarından pay alabilmek için kendi aralarında ekonomik ittifaklar kurmaktadır. GKRY, 2003 yılında Mısır’la, 2007 yılında ise Lübnan’la MEB anlaşması yapmış, bunu 2010 yılında İsrail’le yaptığı anlaşma izlemiştir (Erdemir, 2019, s. 38). Yunanistan ise uzun yıllardan beri Ege Denizi ile ilgili hak iddialarını adalar üzerinden ortaya koyduğu bir tezle gündeme getirmekte, Doğu Akdeniz’de de yine adaları (Girit, Rodos, Meis, vb.) öne sürerek deniz alanlarına ilişkin hak iddiasında bulunmaktadır. Yunanistan’a göre ülkelerin deniz alanları belirlenirken adaların da ait oldukları anakaralar gibi ele alınıp değerlendirilmesi, bir başka deyişle kıta sahanlığı ve MEB ülkenin anakarasından değil anakaraya en uzak olan adasından başlaması gerekmektedir. Yunanistan aslında bu tez ile en uzak adası ile Türkiye anakarası arasında bir sınır noktası belirlenmesini talep etmektedir. Oysaki Yunanistan’ın böyle bir deniz alanı belirlemesi demek Türkiye’nin doğrudan anakarasından kaynaklanan deniz alanlarını gasp etmesi anlamına gelmektedir ve Türkiye bunu kabul etmediği için taraflar arasında gerilim yaşanmaktadır. Türkiye, kıta sahanlığının belirlenmesinden adaları değil, anakaraları temel alan tezleri savunmaktadır (Avcı, 2021, s. 4-5).

Yunanistan’ın adalardan çizilen çizgilere dayanan kıta sahanlığı iddialarının en büyük destekçisi GKRY’dır. GKRY’nin bölge ülkeleriyle imzaladığı MEB anlaşmalarını kendisinin ve KKTC’nin deniz yetki alanlarını hukuksuz bir şekilde ihlal ettiği için tanımayan Türkiye ile GKRY arasındaki ilişkiler gergin seyretmektedir. Bir nota yayımlayarak itirazını dile getiren Türk tarafı, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde yapılan mevcut anlaşmaları tanımadığını açıkça ifade etmiştir. BM üyelerine verilen nota dışında Mısır ve Lübnan’a da nota veren Türkiye, GKRY ile yaptıkları hukuksuz MEB anlaşmalarını hiçbir şekilde tanımadığını net olarak belirtmiştir. AB, Rumlara verdiği desteği GKRY’nin AB’ye üyeliği sonrasında daha da artırmış, enerji denklemini GKRY lehine değiştirmeye çabalarken Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. GKRY ise AB üyeliğini avantaja çevirmek için tüm platformlarda üyelik statüsünü ve birliğin adını kullanmakta, bu durumu bölgede gerçekleştirdiği hukuksuz faaliyetlerine dayanak göstermektedir. Aynı AB, Türkiye’nin üyelik tartışmalarında Kıbrıs sorununu devamlı masaya getirerek Türk tarafının taviz vermesini sağlamaya çalışmaktadır (Kedikli ve Çalağan, 2017, s. 132-134).

GKRY, sözde MEB sınırlarını uluslararası kamuoyunda meşrulaştırmak ve bir oldu bitti yaratmak için büyük küresel şirketleri bölgeye çekme girişimleri başlatmış, Türkiye'nin bu şirketlerin bağlı olduğu ABD, İtalya, İngiltere ve Fransa gibi devletlerle olan ilişkilerinde gerilim yaratmayı hedeflemiştir. Bir sonraki adımını, İsrail, Mısır, Suriye ve Lübnan gibi kıyıdaş devletler üzerinden kurgulayan GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki rolü çözüme değil çözümsüzlüğe yöneliktir. Bölgede faaliyet gösteren Total (Fransa, Petroleum (Katar, ENI (İtalya) ve Exxon Mobil (ABD) gibi küresel enerji şirketlerini bölgeye getiren GKRY, enerjiden daha fazla pay alabilmek için provokasyonun her çeşidini denemektedir. Yunanistan da GKRY'nin girişimlerini desteklemekte, itiraz eden Türkiye'nin tutumunu AB'ye şikâyet ederek kendi yaptıkları hak ihlallerini meşrulaştırmaya çalışmaktadır (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 65).

Kıbrıs çevresinde keşfedilen kaynaklarla ilgili en büyük sıkıntı ve anlaşmazlığı yaşayan ülke, GKRY ve Yunanistan tarafından hak ihlallerine maruz kalan Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bu anlaşmazlık yalnızca kaynakların paylaşımı noktasında değil Avrupa ülkelerine taşınması konusunda da yaşanmakta, farklı tutumlar içinde olan iki devlet arasında hem rekabetin hem de çatışmanın dozu artmaktadır. Zaten var olan ve kronik hâle gelen sorunlara enerji rekabetinin de eklenmesi ile Türkiye ve Yunanistan arasında ulusal çıkarları koruma odaklı daha uzun zaman gerginlik yaşanacağı tahmin edilmektedir (İmamoğlu ve Uygun, 2021, s. 188). GKRY, ada çevresinde ve İsrail açıklarında bulunan rezervleri Yunanistan üzerinden İtalya'ya taşımak amacıyla ütöpik projeler geliştirmektedir. Süreç devam ederken AB'nin de desteğini arkasına alan GKRY, East- Med yani Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi'ni ortaya atmıştır (Topçu, 2021, s. 43). Dünyanın hem en yüksek maliyetli (15 milyar dolar) hem de en uzun (1.900 kilometre) boru hattı olması öngörülen proje ile hem AB'ye gaz nakli hem de Türkiye'nin saf dışı kalması hedeflenmektedir. Ancak boru hattının zorunlu olarak Türkiye'nin ilan ettiği MEB'inden geçecek olması ve çok yüksek maliyetli olması, mevzu bahis hattın hayata geçirilebilir olmadığı yönündeki kanaati güçlendirmektedir (Güneş, 2022, s. 376). Alternatiflerine göre sınırlı bir hacmi olan proje hem orta hem de uzun vadede yüksek seyredeceği düşünülen doğal gaz talebi dikkate alındığında çok makul bulunmamaktadır (Yılmaz, 2018, s. 4-5). Bunun yanında hattın kapasitesinin düşüklüğü nedeniyle sevk edilecek gazın Yunanistan gibi küçük birkaç Doğu Avrupa ülkesine ancak yetecek miktarda olması, projenin üzerinde düşünülmeden ortaya atıldığı görüşünü desteklemektedir. GKRY'nin bu gibi bilim ve tekniğe aykırı projeleri ortaya atması amacının

AB'nin gaz tedarik sorununu çözmekten ziyade Türkiye'yi enerji güzergâhından ve pazarından soyutlamak olduğunu söylemek mümkündür. Bölgede keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin bölge barışı ve istikrarına katkı sağlaması beklenirken GKRY ve Yunanistan'ın bölgedeki diğer ülkeleri ve haklarını yok sayarak tek taraflı kararlara dayalı girişimlerde bulunması bu beklentiyi çıkmaza sokmaktadır. Enerji güvenliği temelinde Doğu Akdeniz'de oluşturulacak iş birlikleri GKRY ve Yunanistan'ın uzlaşmaz ve hukuksuz tutumu nedeniyle yapılamamaktadır. Bu durum başta Türkiye olmak üzere bölgedeki diğer ülkeleri de etkilemekte, olası iş birliklerinin önünü kesmektedir (Yılmaz, 2018, s. 1; Alper, 2020, s. 30).

Doğu Akdeniz'de GKRY ile koordineli hareket eden Yunanistan, Türkiye'nin MEB alanlarını ihlal etmektedir. Bunu yaparken Türkiye ile Ege Denizi'nde yaşadığı, karasuları ve kıta sahanlığı anlaşmazlıklarında öne sürdüğü gerekçeler üzerinden Doğu Akdeniz'de de aynı statü talebini sürdürmekte, GKRY'nin bu yöndeki tüm girişimlerini desteklemektedir. Ege'de karasuları ve kıta sahanlığı taleplerini adalar tezine dayandıran Yunanistan, aynı talebi Meis adası üzerinden Doğu Akdeniz'de de gündeme getirmektedir (Karagül, 2021, s. 55). Yunanistan, silahsızlandırma statüsüne aykırı olarak Meis Adası'na askeri unsurlarını konuşlandırmış, Türk azınlığın yoğun olarak ikamet ettiği Batı Trakya'da ABD ile askeri tatbikat yaparak gövde gösterisi yapmış, yine silahsızlandırma statüsüne uygun olmayan şekilde hâkimiyetinde bulunan adalarda eğitim ya da tatbikat adı altında birtakım askerî faaliyetlere girişmiştir. Bu noktada Yunanistan'ın ortaya koyduğu tutum zaten gergin olan ilişkileri kopma noktasına getirmektedir.

Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginliği krize dönüştüren gelişmeler arasında Türkiye'nin Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile yaptığı Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması (27 Kasım 2019) da yer almaktadır. Yunanistan'ın şiddetle karşı çıkmasına rağmen yürürlüğe konan anlaşma Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki arama ve sondaj faaliyetleri için ciddi bir hukuksal zemin oluşturmuştur. Bir başka deyişle, Türkiye'nin hak arayışı somut bir meşruiyet kazanmıştır. Yunanistan Türkiye'nin girişimlerine karşılık vermek için 2020 yılının Haziran ayında İtalya ile karşılıklı MEB anlaşması imzalamıştır. Bununla yetinmeyen Yunanistan tekrar bir hamle yaparak Türkiye ve Libya Mutabakatını geçersiz saymak amacıyla Mısır ile karşılıklı deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması yapmış, dolayısıyla Türkiye'nin Libya ile yaptığı Mutabakatı tanımadığını ilan etmiştir (Uygun, 2021, s. 73-74).

2.1.2. Suriye

Arap Baharı ile başlayan istikrarsızlığın hâlâ tam olarak sona ermediği bir ülke olarak Suriye, kendi deniz sahalarında çalışmalar yapmak istemektedir. Suriye de diğer ülkeler gibi 2007 yılında ruhsatlama faaliyetlerine başlamış, ancak bu girişime iştirak eden fazla şirket olmayınca Suriye lisans anlaşması yapmaktan vazgeçmiştir. Suriye 2010-2011 yıllarında dört sahada tekrar lisanslama çalışmasına başlamışsa da kendi içinde yaşadığı siyasi krizler nedeniyle girişimi yarıda kalmıştır.

Suriye krizinin ortaya çıkış nedenleri altında Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını Batıya taşıyacak olan enerji boru hattı ve bu hattın geçeceği güzergâh üzerinde kontrol sağlamak isteyen AB, ABD ve Rusya gibi küresel aktörlerin güç savaşının olduğu görülmektedir. Suriye'nin kuzeyinde ABD desteğiyle faaliyet gösteren terör oluşumları Türkiye için bir güvenlik sorunu yaratmaktadır. Bu nedenle "Fırat Kalkanı Harekâtı" ile Suriye'nin kuzeyindeki terör gruplarına yönelik askeri bir müdahale gerçekleştiren Türkiye, bölgede yarı özerk ya da federal bir devlet kurulmasına izin vermeyeceğini göstermiştir (Özalp, 2018, s. 177).

Altı çizildiği üzere Suriye krizinin ortaya çıkışında Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinde kontrol sağlama güdüsü ile hareket eden küresel aktörlerin büyük rolü bulunmaktadır. Mevzubahis aktörlerden biri olan Rusya'nın Suriye ile olan ilişkilerinin de bu çıkar çatışmaları doğrultusunda ilerlediği görülmektedir. Akdeniz'de uzun kıyıları olan Suriye'nin jeopolitik konumu Suriye-Rusya ilişkilerindeki en önemli etkenlerden biridir. Rusya, sıcak denizlere inme konusundaki kadim arzusunu ve Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olma isteğini devam ettirmekte, Suriye ile ittifak yaparak mümkün olduğu kadar yakın bir noktadan enerji denkleminin içinde kalmayı hedeflemektedir (Akkoyun, 2020, s. 416). Suriye'nin 1971'de Rusya'ya verdiği Tartus deniz üssü sayesinde Rusya hem Doğu Akdeniz coğrafyasında ABD'ye karşı bir mevzi elde etmiş hem de kendi deniz kuvvetleri için ideal bir ikmal üssüne kavuşmuştur. Yıllar içinde Tartus üssündeki varlığını daha da artıran Rusya'ya 2015 yılında Esad rejimi tarafından hava üssü de tahsis edilmiştir. Adı "Hmeymim" olan hava üssü ile Rusya'nın bölgedeki hareket alanı oldukça genişlemiş ve Suriye hava sahasına hükmetmesine neden olmuştur. Rusya, Suriye'de yaşanan iç savaş sırasında 2015 yılında fiili olarak Suriye topraklarına girerek Esad rejimine açıkça

destek sağlamış, bu destek sayesinde ise uzun müddet bölgede kalmanın zeminini hazırlamıştır (Akengin ve Yaşar, 2018, s. 43).

Suriye, 2003 yılında çıkardığı yasa ile karasuları, iç suları, kıta suları ve MEB rejimlerini düzenlemiştir. Ancak hâlihazırda Suriye iç savaşı resmen sona ermediği için komşu ülkelerle yapılan MEB sınırlama anlaşmaları söz konusu değildir. Mevcut durum itibarıyla Rusya'nın desteği ile ayakta kalan Esad rejiminin Rusya'ya önemli imtiyazlar tanıyarak bölgenin güç dengesini büyük ölçüde değiştirdiği görülmektedir (Karbuz, 2019, s. 3; Karagül, 2021, s. 58).

2.1.3 Lübnan

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon yataklarının keşfedilmesi ardından MEB tartışmaları da başlamış, ilk MEB anlaşması GKRY ve Mısır arasında yapılmıştır. İkinci anlaşma ise yine GKRY ile Lübnan arasında 2007 yılında imzalanmıştır. Lübnan Meclisi anlaşmayı onaylamadığından yürürlüğe girmemiş ancak GKRY sınırlarına kendi karar verdiği MEB alanlarını parselleyerek hidrokarbon arama çalışmaları yapmak üzere aynı yıl ihale etmeye başlamıştır (Kökyay, 2020, s. 2020). Lübnan da kendi kıyılarında geçmişten günümüze hidrokarbon araması yapan ülkelere dendir. Lübnan'ın ilk çalışmaları 1970-75 arasında karada başlamış ancak mevzu bahis çalışmalardan başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Bu yıllarda iç savaş da çıkınca Lübnan'ın faaliyetleri bir süre durmuş, daha sonra 2000'lerde bölgedeki ülkelerin başarılı sonuçlar elde etmesi Lübnan'ı yeni girişimler için motive etmiştir. Çevre ülkelerdeki başarılar üzerine Lübnan kendi kıyılarında sismik çalışmalara başlamıştır. Lübnan 2012 yılının Ocak ayında yeni bir petrol yasası hazırlamış ve petrol idaresi kurma girişimlerine başlamıştır (Sünnetçioğlu, 2011, s. 164-165).

Lübnan'ın son yıllardaki bölgesel varlığı daha çok GKRY gibi ülkelerle ilişkili olarak kendini göstermektedir. GKRY'nin geçmişte Kıbrıs'ın etrafını çevreleyen denizlere yönelik egemenlik girişimleri olmuş, 2000'lerden itibaren bu girişimler artarak devam etmiştir. Kıyıdaş devletlerle daha yoğun diplomatik ilişkiler yürütülmeye başlanmış, bu süreçte Lübnan ve Mısır'la temaslar artmıştır. Bu diplomatik girişimlerin başlıca nedeni, GKRY'nin Kıbrıs sorununu karadan alıp daha da derinleştirerek denizlere taşıma arzudur. Bu sayede hem siyasi hem de ekonomik bir rahatlama elde etmeyi hedefleyen GKRY, Lübnan'la da bu senaryoları gerçekleştirmek için MEB ilan etmiştir (Kedikli ve Deniz, 2015, s. 406-407).

Öte yandan, Lübnan açıklarında önemli miktarda doğal gaz rezervleri olduğu düşünülse de özellikle Arap Baharı süreci ile ortaya çıkan istikrarsızlık nedeniyle iki ülkenin de bu konuda fazla bir ilerleme kaydettiğini söylemek zordur. Nitekim Lübnan, GKRY ile ortaklaşa hareket etmek istemişse de Türkiye'nin gösterdiği tepki ile girişim yarıda kalmıştır. Ayrıca İsrail'in de bazı alanlardaki çakışma nedeniyle ortaya koyduğu itirazları, Lübnan'ın hareket alanını daraltmaktadır (Karagül, 2021, s. 57).

Lübnan'ın Doğu Akdeniz'e kıyısı toplamda 107 deniz milidir. Lübnan, kendi yetki alanlarına giren sahalarda 2004 yılında çalışmalarını başlatırken 17 Ağustos 2010 yılında Milli Meclisi'nde bir petrol yasası geçirmiş, belirlediği yetki alanı haritasını da 19 Ekim 2010'da BM'ye sunmuştur (Duman, 2019, s. 219). Lübnan daha sonra 2012 yılında Norveç menşeli Spectrum şirketine arama ruhsatı vermiştir (Karbuz, 2019, s. 3). Lübnan'ın sahip olduğu rezervlerin miktarı 719 milyar metreküp olup, hükûmet daha sonra yapılan rezerv güncellemeleri ile 2013 yılında söz konusu rakamı 865 milyar metreküp olarak revize etmiştir. Öte yandan GKRY ile 2007 yılında bir MEB anlaşması yapmış olan Lübnan'ın bu tutumu Türkiye tarafından büyük tepki görmüştür. Türkiye'nin baskısı ile anlaşma Lübnan Meclisi'nde onaylanmamış ve kadük kalmıştır. Öte yandan Lübnan'ın Leviathan sahası üzerinde hak iddiasında olduğu, 2017 yılında ilan ettiği MEB sahasında Fransız, İtalyan ve Rus şirketlerine verdiği arama iznini ise İsrail'in tanımadığı görülmektedir (Duman, 2019, s. 219) ¹¹. Sonuç olarak Lübnan Devleti kendi politikalarını belirleme noktasında sorunlar yaşamaktadır. Zaman zaman Batı baskısıyla Yunanistan yanlısı görünüp buna uygun politikalar ortaya koyarken Türkiye'nin gösterdiği tepkiyle mevzubahis politikalarını rafa kaldırmaktadır.

2.1.4. İsrail

İsrail, tarihsel ve teolojik iddiaları olan bir toplumun yüzyıllar sonra kurduğu ve çok önemli etkileri olan bir devlettir. Dolayısıyla İsrail'in dâhil olmadığı herhangi bir denklemin bölgede söz konusu olması mümkün değildir. Enerji kaynaklarının keşfiyle birlikte İsrail'in etkinliği de hızlı bir şekilde kendini göstermektedir. İsrail'in Doğu Akdeniz'deki enerji politikaları, bölgenin enerji güvenliği ve istikrarı açısından önemli bir rol oynamaktadır.

¹¹ İtiraz, bölgedeki tüm parsellerle ilgili olmayıp sadece 9. parsel ile ilişkilidir.

İsrail'in enerji politikaları, Türkiye ve diğer bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini de şekillendirmektedir.

Geçmiş yıllarda İsrail'in hidrokarbon potansiyeline şüpheyile bakılmış ancak Akdeniz'in derin sularında yapılan birçok keşif bu şüpheyi haksız çıkarmıştır. Yapılan keşifler sadece İsrail için değil Akdeniz'de kıyısı olan tüm ülkeler için büyük bir umut ışığı ve motivasyon olmuş, arama ve sondaj faaliyetlerini oldukça hızlandırmıştır (Sünnetçioğlu, 2011, s. 161). İsrail, doğal kaynak arama faaliyetlerine aslında 1950'li yıllarda başlamıştır. Fakat 1999 yılında keşfedilen NOA Sahası ve 2000'li yıllardan itibaren ABD menşeli Noble Enerji şirketinin Tamar ve Leviathan Bölgesinde yaptığı büyük çaplı doğal gaz keşiflerine kadar ihracat yapacak bir düzeyde üretim yapılamamıştır. Nitekim büyük rezervlerin keşfinden sonra İsrail, enerji ihracatçısı devlet konumuna gelmiştir. Öte yandan, 2000'lerin başında yapılan keşiflerde rezervler küçük çaplı olsa da 2009 ve 2010 yıllarında derin deniz aramalarının yapıldığı Tamar ve Levant bölgelerinde keşfedilen rezervlerin büyüklüğü, dünyanın dikkatini Doğu Akdeniz'e yoğunlaştırmıştır (Kavaz, 2021, s. 27).

2009 yılında İsrail ve Türkiye arasında Mavi Marmara krizi yaşanmış, kriz akabinde İsrail, GKRY ve Yunanistan ile yakınlaşarak 17 Aralık 2010 tarihinde GKRY ile karşılıklı MEB anlaşması imzalamıştır (Duman, 2019, s. 216). Ancak mevzubahis anlaşmayla bölgedeki diğer kıyıdaş devletlerin hakları gasp edilmiştir. Diğer taraftan bu anlaşma sonrası İsrail'in bölgedeki etkinliği oldukça artmıştır. Çünkü İsrail'in halihazırda üretime devam eden Tamar sahasında 238 milyar m³ doğal gazı, Leviathan sahasında ise nihai yatırım için karar bekleyen 623 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Bunlar dışında İsrail'de iki yeni hidrokarbon rezervi daha keşfedilmiştir. Bu noktada sahip olduğu toplam enerji rezervinin gelecek 200 yıl boyunca İsrail'in ihtiyacını karşılamaya yeteceği ifade edilmektedir. GKRY ve Yunanistan'la da doğal gazın AB ülkelerine taşınmasıyla ilgili temaslarını sürdüren İsrail, enerji konusunda bölgedeki eli en güçlü ülkelerden biridir (Acar ve Yılmaz, 2018, s. 603).

GKRY, geçtiğimiz yıllarda arama ve sondaj çalışmaları için İsrail'e ruhsat vermiştir. Ancak ruhsat verdiği alanlardan bir kısmı Türkiye'nin yetki alanları içinde olduğundan, Türk-İsrail ilişkilerinde gerilimlere neden olmuştur. Türkiye ile olan gergin ilişkilere karşın GKRY ile ilişkilerini olumlu yönde geliştiren İsrail, esasen GKRY ile birlikte hareket ederek Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminde Türkiye ve KKTC'yi oyun dışında bırakmayı hedeflemiştir (Kedikli ve Deniz, 2015, s. 409). Genel bir çerçevede ise GKRY ve İsrail koalisyonu

Türkiye'nin bölgedeki hareket alanını mümkün olduğunca daraltarak Doğu Akdeniz'in enerji kaynaklarından daha fazla pay almayı hedeflemektedir (Kedikli ve Çalağan, 2017, s. 132).

Doğu Akdeniz'de keşfedilen yeni enerji rezervlerinin bölge ülkelerini yakınlaştırması ve iş birliğine yönlendirmesi gibi bir beklenti oluşmuş, özellikle rezervlerin Avrupa'ya taşınmasına yönelik projelerin geliştirilmesiyle bu beklentiler artmıştır. Sözü edilen projeler arasında Türkiye ve İsrail iş birliğiyle hayata geçirilecek bir boru hattı projesi de bulunmaktadır. Projenin GKRY'nin LNG terminalleri tasarısına kıyasla daha kârlı olacağı bizzat Avrupa Parlamentosu tarafından hazırlanan (2015) raporda ifade edilmiştir. Ayrıca raporda, Türk-İsrail yapımı boru hattının maliyetinin yaklaşık olarak 5 milyar dolar, GKRY projesinin maliyetinin ise 15 milyar dolar civarında olduğuna dikkat çekilmiştir. Ancak Türk-İsrail boru hattının geçiş güzergâhını GKRY kıta sahanlığını ihlal etmektedir. Ek olarak, rapor çerçevesinde altı çizilen bir diğer alternatif, boru hattının Suriye ve Lübnan kıta sahanlıklarından geçirilmesidir. Ancak İsrail'in adı geçen ülkelerle gergin seyreden ilişkileri dikkate alındığında bu alternatifin çok gerçekçi olmadığı görülmektedir (Ünver Noi, 2019, s. 14).

GKRY, AB ve ABD gibi İsrail'de Türkiye'yi saf dışı bırakmaya yönelik bir politika izlemekte, bu nedenle Doğu Akdeniz'de yapılan doğal gaz araştırmalarıyla ilgili sık sık gerilim yaşanmaktadır. Yukarıda adı geçen devletler ve örgütler bölgedeki gerginlikleri dayanak göstererek "Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumu'nu" gündeme getirmiş ve Türkiye'yi bunun dışında tutmuştur. Süreç içerisinde çeşitli ikili anlaşmalar imzalanmış olup İsrail, GKRY, Libya, Lübnan ve Suriye MEB ilanında bulunmuştur (Algür, 2020, s. 61; Yaşa ve Yılmaz, 2020, s. 7-8). Öte yandan, İsrail konusuna Filistin meselesi üzerinden yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü İsrail'in Filistin'de uzun zamandır yürüttüğü siyaseti enerjiden bağımsız olarak düşünmek eksik bir yaklaşım biçimini teşkil etmektedir. Bu bağlamda bir alt başlık altında mevzubahis konuya da yer verilmektedir.

2.1.5. Filistin

Doğu Akdeniz'de hâlihazırda keşfedilmiş ve İsrail'in etki sahasında olan kaynakların önemli bir kısmı Gazze kıyı şeridi açıklarında yer almaktadır. Hatta şu an işletilmekte olan en önemli doğal gaz sahalarından bir tanesi Gazze Marine bölgesinde bulunmaktadır. Söz konusu alan İsrail'in işlettiği sahaların en büyüklerdendir ve 28,3 milyar m³'tür (Yaşa ve

Yılmaz, 2022, s. 7). Marine sahası, İsrail'in ilk büyük keşfini yaptığı saha olup uzun zamandır İsrail tarafından işletilmektedir. Öte yandan, İsrail'in Gazze açıklarında uzun bir dönem herhangi başka bir faaliyet içinde olmadığı görülse de sonraki yıllarda Tamar ve Levant sahalarına yöneldiği görülmektedir (Kavaz, 2021, s. 31). Filistin açıklarında çok önemli miktarda enerji kaynağının var olduğunun düşünülmesi, Avrupa'nın da bölgeye ilgisini artırmaktadır. AB politikaları bölgedeki kaynakların bir an önce işletmeye alınarak ihtiyaç duyan ülkelere enerji sevkiyatının başlamasını hedeflemektedir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bölgesi ile olan ilişkilerinde Filistin Meselesi de Kıbrıs Sorunu gibi önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Filistin meselesine duyarlılığı yüksek olan - İslami hassasiyete sahip- kadroların iktidara gelmesi, Türkiye'nin iç ve dış politikasında Filistin konusunun ağırlığını daha da artırmıştır. Siyonist Yahudi Diasporasının 20. yüzyılın başlarından itibaren adım adım hayata geçirdiği politikaların bölge ülkeleri için önemli tehditler içerdiği görülmektedir. Yahudilerin Filistin toprakları ile ilgili olarak klasikleşmiş inançlarının ve kabullerinin tarihsel anlamı bilinen bir gerçektir. Ancak son yıllarda İsrail'in Filistin halkı üzerinde yarattığı baskının bu tezin konusunu oluşturan enerji kaynakları ile ilgili bir bağlantı içerdiğini söylemek mümkündür.

Bölgede son yıllarda meydana gelen olaylara sözde Batılı Demokrasilerin yanında medya kuruluşlarının da adil denemeyecek bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. İsrail'in 2021 yılı Mayıs ayında başlattığı kapsamlı askeri harekâtla ilgili medyada çıkan haberlere yönelik bir söylem analizi çalışması bulgularına göre, sınırlı sayıda medya kuruluşu durumu olduğu gibi yansıtmaktan yana tavır almıştır. Bu dönemdeki saldırıların haberleştirilmesinde birçok global yayın kuruluşunun taraflı hareket ettiği hatta birçok Körfez ülkesi yayın kuruluşunun bile sorunu ya görmezden geldiği ya da karartma yapma yoluna gittiği görülmektedir (Kaya, 2021, s. 207).

Filistin'e yönelik İsrail ablukası ve saldırıları ile ilgili sayısız görüş ileri sürmek mümkündür. Ancak İsrail'in geçmişten bu yana yürüttüğü siyasetin son yıllarda daha kanlı bir hâl almasının arkasında yatan ana unsurun, bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının olduğunu söylemek yanlış olmamaktadır. Batı dünyasının da geçmişe nazaran son yıllarda daha duyarsız davranması, Batı'nın ivedileşen enerji ihtiyacıyla ilgili bir durumdur.

İsrail'in bölgede yürüttüğü şiddet içerikli siyasete geçmişten bu yana karşı olan Türkiye'de ise sorunun altında yatan faktörün enerji olduğuna ilişkin farkındalığın bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Türk Deniz Kuvvetleri komutanlarından Oramiral Metin Ataç'ın 2008 yılındaki "Yakın zamanda büyük önem kazanacak olan Doğu Akdeniz bölgesinin gerginliklerin ve çatışmaların odağı olacağını düşünüyorum. Bu bölge petrol nedeniyle ikinci bir Körfez'e dönüşecek. Türkiye uyanık olmalı ve tepki göstermelidir." sözleri, yukarıda bahsedilen farkındalığın en açık ifadesidir (Tarakçı, 2012, s. 1-2).

Özellikle Gazze Şeridi üzerine geliştirilen son politikalar, tamamen Gazze açıklarında yer alan enerji kaynaklarının kontrolünü bir an önce ele geçirmekle ilgilidir. Bu çalışmanın başlangıç aşamasında geleneksel sorun ve çatışmalar devam etmekte iken 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren söz konusu çatışma adeta soykırım sürecine dönüşmüştür. İsrail yeni çatışma sürecinde hastaneler de dâhil olmak üzere ayırım yapmaksızın Gazze Şeridi'ndeki bütün binaları bombalamıştır. BM gibi çeşitli kuruluşların verdiği güncel bilgilere göre çoğu çocuk ve kadından oluşan 10 binden fazla (bu sayı güncel olmayıp, İsrail'in yaptığı soykırım devam ettiği için artış gösterebilmektedir) sivil öldürülmüştür (AA, 2023).

Hâlâ devam etmekte olan çatışmalar ve İsrail'in hedef gözetmeksizin sürdürdüğü bombardıman, İsrail'in bir an evvel Gazze Şeridi'ni kontrol altına almak istediğini göstermektedir. Öte yandan, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra dünyanın yaşadığı enerji krizinin etkileri hâlâ devam etmektedir ve enerji bağımlı Batı dünyası olabildiğince erken bir zamanda Doğu Akdeniz kaynaklarının işletmeye açılmasını istemektedir. Bu nedenle İsrail'in şu an yürüttüğü soykırımın başta ABD olmak üzere gelişmiş Batılı ülkelere eleştirilmemesi bile çatışmaların nedeninin klasik Yahudi ütopyasından ziyade Gazze açıklarındaki enerji kaynakları olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. İsrail yaptığı saldırılarla Gazze şeridinde yaşayan Filistinlileri ölüm veya göç arasında seçim yapmaya zorlamaktadır. Bu kanlı politika ile İsrail insandan arındırılmış bir Gazze Şeridi yaratmaya çalışmaktadır. İsrail'in Filistinlilere yaptığı soykırımın gölgesinde, distopik bir gelecekte Avrupa'dan gelen Yahudi yerleşimcilerin yerleştiği Gazze'nin mavi sularında hasbelkader büyük doğal gaz keşifleri gerçekleştirilirse " Bir damla petrol, bir damla kan" ifadesi gün yüzüne çıkacaktır.

2.1.6. Mısır

Mısır gerek Kuzey Afrika’da gerekse Doğu Akdeniz’deki en önemli ve en etkili devletlerden biridir. Mısır’ın Süveyş Kanalı gibi stratejik bir unsuru denetiminde tutması ise bölgenin en etkili ülkelerinden biri olmasında önemli bir faktördür. Mısır Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının keşfi ile daha dinamik bir görünüm kazanmış olup, yönetimin alacağı pozisyonlar kaçınılmaz olarak Türkiye’yi de etkilemektedir.

Mısır, Doğu Akdeniz Havzasında en yoğun enerji arama çalışmalarının yapıldığı ülkedir. Bu çalışmalardan önce petrolüyle öne çıkan Mısır, 2000’lerde başlayan ve büyük doğal gaz keşifleriyle devam eden süreç sonrası doğal gaz üreten ve ihraç eden bir ülke hâline gelmiştir. Mısır’ın deniz sahasında ilk petrol keşfini 1961 yılında İtalyan ENI firması yapmıştır. Belayim sahası olarak bilinen alandan sonra yine ENI firması bu kez Abu Madi olarak adlandırılan sahada 1967 yılında Mısır’ın ilk doğal gaz rezervini keşfetmiştir (Sünnetçioğlu, 2011, s. 159).

Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının önemli bir kısmına sahip olan Mısır, 1960’lı yıllarda yapılan küçük çaplı ilk keşiflerin ardından arama çalışmalarına ara vermemiş, daha büyük rezervlere ulaşmak amacıyla mevzu bahis faaliyetlerine devam ederek Büyük Nooros, Batı Nil Deltası ve Zohr sahalarında doğal gaz rezervlerine ulaşmıştır. Zohr sahası, 850 milyar metreküp olan gaz potansiyeli ile Doğu Akdeniz’de yapılan en büyük keşiftir (Kavaz, 2021, s. 34-35).

Uzunluğu 161 km’yi bulan Süveyş Kanalı’nın 1869 yılında açılmasının ardından Orta Doğunun zengin petrol rezervlerinin dünya pazarlarına transferinde oldukça önemli bir adım atılmış, Süveyş Kanalı bölgedeki en kritik ve stratejik noktalardan biri hâline gelmiştir. Süreç içerisinde Mısır ve Akdeniz’e kıyısı olan diğer ülkeler (Türkiye, KKTC, Yunanistan, Lübnan, Suriye, İsrail, GKRY) arasında sık sık ihtilaflar yaşanmıştır. (Acar ve Yılmaz, 2018, s. 597; Akkoyun, 2020, s. 417-420). Çünkü BM Deniz Hukuku’na göre Akdeniz’e kıyısı olan bu ülkeler Doğu Akdeniz Bölgesindeki hidrokarbon rezervleri üzerinde hukuki olarak hak sahibidirler (Acar ve Yılmaz, 2018, s. 600).

Mısır, Doğu Akdeniz’de oldukça uzun bir kıyı şeridine sahip olması nedeniyle MEB içinde yer alan gaz rezervlerinden yüksek düzeyde yararlanmaktadır. Mısır, 17 Şubat 2003

tarhinde Türkiye'nin diplomatik zeminde dile getirdiği tüm kaygı ve çağrılarına kulak tıkararak, GKRY ile karşılıklı deniz yetki alanı anlaşması imzalamış, anlaşma ile yeni MEB belirleme çalışmaları için GKRY'nin önünü açmıştır. 2005 yılının Eylül ayında Mısır ve GKRY petrol araştırmaları için de bir iş birliği anlaşması yapmıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte Mısır'da yaşanan halk ayaklanmaları sonrası, ülkede yapılan demokratik seçimleri kazanarak iktidara geçen Muhammed Mursi 2003 yılında imzalanan anlaşmayı iptal etmiş ancak, 2013 Temmuz'unda askeri bir darbe ile iktidara gelen General Abdulfettah el Sisi, aynı yıl (12 Aralık 2013) GKRY ile yeni bir doğal gaz anlaşması imzalamıştır. Darbenin ardından Mısır-Türkiye ilişkileri olumsuz bir seyir izlemiş ve Mısır, Doğu Akdeniz'de şekillenen Türkiye karşıtı ittifakın öncüleri arasında yer almıştır (Karagöl, 2021, s. 56-57).

Darbe ile Mısır'da yönetimi ele geçiren General Sisi, ülkenin Doğu Akdeniz'le ilgili politikaları üzerinde önemli değişikliklere gitmiştir. Sisi, Mısır'ı enerji dağıtımı konusunda bir merkeze dönüştürmek ve iç talepte sıkıntı yaşamamaya yönelik uygun bir politika izlemiş, bunun için İsrail'de üretilecek doğal gazı Mısır'a taşımak ve kendi tesislerinde sıvılaştırarak dünya pazarlarına arzını sağlamak amacıyla İsrail'le müzakereler başlatmıştır. Aynı süreçte GKRY'nin Doğu Akdeniz'de yeni keşfedilen doğal gazı da Mısır üzerinden dünya pazarlarına taşıma düşüncesi, bölgede bir Mısır-Yunanistan-GKRY yakınlaşmasını gündeme getirmiştir. Ayrıca kurulmaya çalışılan ittifak ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yaptığı arama çalışmalarına muhalefet edilerek, engel konulmaya çalışılmaktadır (Tamçelik ve Kurt, 2015, s. 445).

Deniz alanlarının belirlenmesine yönelik Doğu Akdeniz'de yapılan ikili anlaşmalar önem arz etmektedir. İkili anlaşmalardan biri 17 Şubat 2003'te GKRY ile Mısır arasında yapılmıştır. Mısır daha ileriki yıllarda (6 Ağustos 2020) Yunanistan ile de karşılıklı bir MEB anlaşması yapmış, iki ülkenin imzaladığı anlaşma Kahire'de Dışışleri Bakanlarının katılımıyla gerçekleşen bir basın toplantısıyla ilan edilmiştir. 2005 yılında bu MEB anlaşması ile ilgili müzakerelere başlanmış, ancak Türkiye ve diğer devletlerin bölgedeki hakları hususunda karşılaşılan engeller müzakere sürecinin uzamasına neden olmuştur. Mısır, süreç içinde BMDHS'de yer alan bazı maddelerle ilgili prosedürlere itiraz etmiş ancak uluslararası yargıya başvurmayı da istememiştir. Mısır'ın Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasında devam eden ihtilaflı ilişkiye karışmamaya dikkat ettiği görölmektedir (Acer, 2020, s. 15).

Mısır ve GKRY arasında yapılan MEB anlaşmasına göre, Afrika sahil şeridi ile Kıbrıs arasında belirlenen sekiz nokta üzerinden Mısır'ın haklarının kısmen törpülediği bir “eşit uzaklık çizgisi” belirlenmiştir. Anlaşma, GKRY ile kıyaslandığında daha uzun kıyılara sahip olan Mısır açısından deniz yetki alanlarında önemli kayıplara neden olmuştur. Türkiye, kendi deniz alanlarını da içine alan bu hukuksuz anlaşmayı tanımamış ve 2 Mart 2004’de bir nota yayımlamıştır. Türkiye, yayınladığı notada “uluslararası hukuktan kaynaklanan sebeplerle söz konusu anlaşmayı tanımadığını ve deniz yatağı, deniz yatağının altı ve üzerindeki su kütlesi dâhil olmak üzere 36°16’18” D meridyeninin Batısında ve 33° 40’ K paralelinde sınırlandırma sahası ile ilgili tüm hukuki haklarını saklı tuttuğunu” ifade etmiştir (Kedikli ve Deniz, 2015, s. 407).

8 Ocak 2020 tarihinde Kahire’de bir araya gelen Mısır, Fransa, Yunanistan ve GKRY Dışişleri Bakanları, Doğu Akdeniz’de stratejik iş birliği çerçevesinde; başta silahlı çatışmalar, terör ve göç gibi olumsuzluklara karşı mücadele ve ortak çaba kararı aldıklarını açıklamıştır. Bölge içinden ve dışından başka aktörler de Doğu Akdeniz’le ilgili çeşitli anlaşma ve ittifaklar yoluyla hidrokarbon kaynaklarının paylaşımında kendilerine alan açmaya çalışmaktadır (Yılmaz, 2020, s. 40).

“Doğu Akdeniz Gaz Forumu” olarak adlandırılan bu iş birliği Avrupa’ya enerji taşıyacak olan bir boru hattı projesi kapsamında gerçekleştirilmiş olmakla birlikte Türkiye; İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs’ın dâhil olduğu ittifakın dışında tutulmuştur. Bu üçlü ittifak, 2020 yılının Ocak ayında Ürdün, Filistin, Mısır ve İtalya’nın da katılımıyla kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Diğer yandan, Doğu Akdeniz coğrafyasında süregelen sorunların temelinde yalnızca enerji paylaşımı konuları değil, çok boyutlu ve çok katmanlı başka unsurlar da yer almakta, bölge ülkeleri enerji güvenliği politikalarını bu unsurları dikkate alarak oluşturmak zorunda kalmaktadır (Çeçen, Bulut ve Ayçin, 2021, s. 122-123). Mısır’ın Doğu Akdeniz’deki enerji politikaları, bölgenin enerji güvenliği ve istikrarı açısından büyük önem arz etmektedir. Mısır’ın politikaları, Türkiye için önemli bir meydan okuma olarak görülmektedir. Ancak Türkiye ve Mısır arasında diyalog sürecinin ve iş birliğinin geliştirilmesi, bu meydan okumanın çözümüne ve bölgenin istikrarına katkı sağlayacaktır.

2.2. Müdahil Devletler ve Avrupa Birliği

Doğu Akdeniz’de yaşanan problemlerin bölgedeki başlıca tarafları; Türkiye, Yunanistan, GKRY, KKTC, Libya, Mısır ve İsrail gibi ülkeler olup, yaşanan sorunların başlıca nedeni de deniz sınırları konusunda yaşanan ihtilaflardır. 2016 yılından sonra enerji kaynaklarına yönelik yaşanan rekabet daha da yoğunlaşmış, bu durum deniz yetki alanı sorununu ve egemenlik çatışmalarını körüklemiştir. Bölge ülkelerinin yaptıkları ittifaklar bir yana, AB’nin ve birçok Batılı ülkenin sürece müdahil olması Doğu Akdeniz’de dengeleri etkilemekte ve sular bir türlü durulmamaktadır (Dilek, 2022, s. 133).

2.2.1. ABD

ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde kurduğu küresel hegemonyanın önemli bir parçası olarak, Akdeniz’de de önemli düzeyde askeri varlığa sahiptir. Söz konusu askeri varlığı sayesinde ABD, Akdeniz başta olmak üzere Ortadoğu, Karadeniz ve Balkan coğrafyalarına kadar genişleyen bir etki alanına kavuşmuştur. ABD’nin Girit Adası’ndaki Iraklion, Yunanistan-Marathon üsleri ile gerek Akdeniz’in Batı kesiminde Libya’yı gerekse doğu kesimindeki Ortadoğu ve çevresini kontrol altında tuttuğu görülmektedir (Bilbilik, 2008, s. 97). ABD’nin Akdeniz politikaları birçok problemi içine alan oldukça geniş ve karmaşık bir sorunlar ağı olarak kabul edilebilir. Bu ağın içerisinde Libya, Irak ve İran ile olan problemler, Akdeniz’deki askeri varlık üzerinden Türkiye’nin kontrol edilmesi, Türkiye’deki askeri üslerle Rusya’nın gözetim altında tutulması gibi birçok bileşen vardır. Nihayetinde 2011 yılında başlayıp etkileri hâlâ devam eden Arap Baharı süreci de ABD askeri varlığının gücüyle biçimlenmiş, Libya lideri Muammer Kaddafi’nin yanında Yemen’de, Tunus ve Mısır’da iktidarlar değiştirilmiş, Suriye ise bitmek bilmeyen bir savaş alanı hâline getirilmiştir.

Türkiye ile ABD, Truman Doktrininden bu yana müttefikler ve bu müttefiklik ilişkisinin temelini Soğuk Savaş Dönemi’nde Amerikan çıkarlarının Sovyetlere karşı korunmasında Türkiye’nin bir cephe hattı olarak dizayn edilmesi oluşturmaktadır. Türkiye-ABD ilişkilerinin temelini oluşturan Truman Yardımları bile Türkiye’nin menfaatleri için değil de ABD’nin çıkarları için verilmiştir. Bir diğer anlatımla ABD’nin dünyayı yönetmede kendine göre bir “Amerikan sorumluluğu” ideolojisi olduğu görülürken 1950’li yıllarda Türkiye’ye verilen yardımlar; “Türkiye ve Yunanistan’ı özel yardıma ihtiyaç duyduklarından

ve demokrasi örneği oluşturduklarından değil, stratejik bir kapı oldukları için seçtik” ifadesinde yer alan gerekçeyle yapılmıştır (Okçuoğlu, 2009, s. 84-85). Dolayısıyla Türkiye, ABD tarafından bir müttefikten ziyade Sovyetlere –günümüzde de Rusya’ya- açılan stratejik bir kapı olarak görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak da ABD’nin Kıbrıs Sorunu başta olmak üzere Akdeniz ve Doğu Akdeniz konularında Türkiye’den yana adil bir tavır içerisinde olmasını beklemek doğru değildir.

ABD, Türkiye’nin en uzun süreli dış politika sorunlarından birisi olan Kıbrıs Sorununda Türkiye’nin haklarını gözetken çözümlerden uzak durmuştur. Öyle ki 1960’larda Kıbrıs’ta başlayan Türk katliamı karşısında Türkiye’nin girişimlerini sürekli önlemeye çalışmış, Türkiye’nin adaya asker çıkararak Türkleri güvene alma girişimlerine tehdit içeren bir tutumla karşı çıkmıştır. Nihayetinde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’ na da karşı çıkan ABD, 5 Şubat 1975’te Türkiye’ye ağır bir silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Türkiye buna karşın kararlı tutumunu sürdürmüştür. Nitekim Batının açık desteğinin farkında olan Rumların çözüme yanaşmayacağına anlaşılmaya üzerine de 15 Kasım 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilan edilmiştir (Bilgin, 2008, s. 291-293). Dolayısıyla Kıbrıs Sorunu gibi bir sorunda dahi Türkiye’nin karşısında olan ABD’nin enerji uğruna dünyanın birçok yerinde iç savaşlar çıkarırken Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları konusundaki tutumunu kestirmek zor değildir. ABD, Doğu Akdeniz’de hem bölgesel hem de küresel çıkarlarını korumak ve güçlendirmek için çeşitli politikalar izlemektedir. Bölgede askeri, siyasi ve ekonomik iş birliği anlaşmaları imzalayarak; silah satışı, askeri eğitim, ortak tatbikat, istihbarat paylaşımı, diplomatik destek gibi imkânlar sunan ABD, bölgedeki müttefiklerini birbirine ve kendisine yakınlatacak politikalara devam etmektedir. Türkiye açısından bakıldığında ise Türklerin bölgede askeri, siyasi ve ekonomik varlık göstermesini kısıtlamak başlıca ABD politikaları olarak göze çarpmaktadır. ABD’nin Türkiye’ye karşı geliştirdiği kısıtlayıcı ve önleyici tutum, bölgenin diğer aktörleri olan İsrail, Yunanistan ve GKRY’nin cesaret ve etkinliklerini artırmıştır. Bu bağlamda, ABD’nin Doğu Akdeniz’deki politikaları, bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda Türkiye ile diğer bölge ülkeleri arasındaki anlaşmazlığı daha da derinleştirmektedir. ABD, GKRY ve Yunanistan’ı destekleyerek, Türkiye’nin bölgedeki meşru hak ve çıkarlarını ihlal etmekte ve Türkiye’yi bölgeden tecrit etmeye çalışmaktadır ve ABD’nin takındığı bu tutum, Türkiye’nin bölgedeki güvenliğini ve istikrarını tehdit etmektedir. ABD’nin uyguladığı tarafgir politikalar Türkiye’yi bölgede daha aktif ve kararlı bir şekilde hareket etmeye zorlamaktadır. Türkiye barışçıl bir

çözüm için diyalog ve iş birliği çağrılarını sürdürürken, aynı zamanda kendi deniz yetki alanları dâhilinde sondaj faaliyetleri yürütmekte, bölge ülkeleriyle deniz yetki alanları anlaşmaları imzalamakta ve bölgedeki askeri varlığını artırmaktadır. Türkiye, bölgedeki enerji rekabetinde aleyhine geliştirilen politikalara karşı, kendi tezlerini ortaya koymakta ve bunları uygulamakta zorlanmamaktadır.

Doğu Akdeniz Bölgesi'nde keşfedilen enerji kaynakları bölgedeki enerji rekabetini zirveye çıkarmıştır. Nitekim bölge devletlerinin yanı sıra dünyadaki tüm küresel güçler ve büyük enerji şirketleri enerji savaşında üstünlük sağlama yarışına girmiştir (Algür, 2020, s. 56). 2011 yılında bir Amerikan şirketi olan Noble, Kıbrıs'ın güneydoğu açıklarında sondaj çalışmalarını başlatmış, Türkiye ise buna karşılık olarak aynı yılın Eylül ayında KKTC ile anlaşma imzalayarak deniz yetki alanlarını belirleme kararı almıştır. Türkiye attığı kararlı ve cesur adımlarla bölgedeki haklarını müdafaa etmekten vazgeçmeyeceğini ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin münhasır ekonomik bölgeleriyle çakışan alanlarda GKRY'nin sözde hak iddialarını tanımadığını net bir biçimde göstermiştir. Yaşanan gerginliklerin temel alt yapısı da esasen bu ihtilafli bölgelerden kaynaklanmaktadır (Kavaz, 2020, s. 2-3).

Sonuç olarak Doğu Akdeniz bölgesi, enerji kaynakları ve jeostratejik konumu nedeniyle küresel aktörlerin ilgi odağı hâline gelmiştir. Bu durum, bölgedeki anlaşmazlıkları ve gerilimleri daha da derinleştirmiştir. ABD, bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçirmek ve bölgedeki nüfuzunu artırmak için çeşitli politikalar izlemektedir. ABD'nin izlediği politikalar, Türkiye'nin bölgedeki meşru hak ve çıkarlarını ihlal etmekte ve Türkiye ile diğer bölge ülkeleri arasındaki anlaşmazlığı daha da derinleştirmektedir. Türkiye, bir yandan diyalog ve diplomasi yoluyla sorunlarını çözmek için çalışmalar yürütürken, diğer yandan da ulusal güvenliği ile çıkarlarını korumak için yaptığı hamlelerle kararlılığını ortaya koymaktadır. Doğu Akdeniz bölgesindeki anlaşmazlıkların ve gerilimlerin çözümü için bölge ülkelerinin diyalog ve iş birliği içinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, bölgesel ve uluslararası kuruluşların da arabuluculuk ve destek sağlaması önemlidir.

2.2.2. Rusya

Türk-Rus ilişkileri, uzun bir savaş geleneğine sahip olduğu için Rusya, Türkiye'nin ulusal hafızasında yer alan en önemli dış tehditlerden birisidir. Çarlık dönemindeki çatışma ağırlıklı ilişkilerin 1920'li yıllarda Türklerin Batılılara karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi

sırasında belirgin bir dostluğa dönüştüğü ancak bunun II. Dünya Savaşı'nda ve sonraki yıllarda tekrar bozulduğu görülmektedir. Sovyet döneminde Rusların Boğazlar ve Doğu Anadolu üzerindeki egemenlik talepleri, Türkiye'nin tekrar Batıya yakınlaşmasına yol açarken SSCB'nin yıkılmasından sonra ise enerji ticareti temelinde yeni bir dönem başlamıştır (Sapmaz, 2009, s. 265-285). Türk-Rus ilişkilerinde, enerji ticareti temelinde yeni bir dönem başlamış olsa da ilişkilerin sorunsuz olduğunu söylemek güçtür. Türkiye ve Rusya; Suriye, Libya gibi devletler ve Kafkasya, Balkanlar gibi bölgelerde farklı çıkarlara sahip olup, uyguladıkları politikalarla zaman zaman karşı karşıya gelmektedir. Bu durum, iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasi iş birliğini zorlaştırmakta ve güven bunalımına yol açmaktadır. Ancak ilişkilerdeki sorunlu tarafları iki tarafta görmezden gelmekte ve anlaşılabildikleri konuları gündemde tutmaktadır.

Türk-Rus ilişkileri I. Dünya Savaşı sonrasında önemli ölçüde biçim değiştirmiştir. Öyle ki iki devlet arasında düşmanlıktan dostluğa uzanan yeni bir süreç başlamış ancak II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Soğuk Savaş koşulları ilişkilere yeniden şekil vermiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Sovyetlerin yıkılmasından sonra Türkiye ile Rusya başta enerji ve askeri iş birliği olmak üzere birçok konuda oldukça yakın ilişkilere girmiştir. Rus doğal gazının dünya pazarlarına açılmasında başta Mavi Akım olmak üzere Türkiye üzerinden geçen mevcut hatların büyük önemi bulunmaktadır. Türk-Rus ilişkilerinde Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz de önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Rusların Kıbrıs Sorununda yer yer Türkiye'nin yanında yer aldığını düşündürecek gelişmeler olsa da GKRY ile daha yakın ilişkiler içerisinde olduğunu söylemek daha doğru olur. Rusya, bu konularda kendi coğrafi ve siyasi durumunu merkeze koymakta ve kendi içindeki etnik sorunlar çerçevesinde konuyu ele almaktadır. Dolayısıyla geçmişte olduğu gibi günümüzde de Rusya'nın Kıbrıs ve çevresindeki meselelere yaklaşımı, Türk-Rus Dostluğundan bahsetmeye izin verecek nitelikte değildir (Kamalov, 2009, s. 235-248). Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki büyük aktörlerden biri olan Rusya, benimsediği Avrasyacılık yaklaşımı ile hem iç hem dış politikasına yön vermektedir. Rusların Avrasyacılık yaklaşımının temelinde Avrupa'yı, Asya'yı ve Ortadoğu'yu içine alan geniş bir coğrafyada ABD karşısında etkin bir mücadele yürütmek, ABD'nin etkinliğini azaltmak ve daha uzun vadede ABD'yi tamamen saf dışı bırakarak bölgenin ve dünyanın yegâne hâkimi olmak yer almaktadır (Akengin ve Yaşar, 2018, s. 26).

Rusya'nın Doğu Akdeniz politikalarındaki önceliği dünya enerji piyasasında sahip olduğu dominant konumunu korumaktır. Bu nedenle alternatif üreticilerin ortaya çıkması ya da yeni kaynakların ABD gibi rakip saydığı ülkelerin kontrolünde dünya piyasalarına açılması Rusya'nın isteyebileceği bir durum değildir. Her ne kadar Doğu Akdeniz doğal gaz rezervleri Rusya'nın dominant konumunu etkileyecek büyüklükte olmasa da bölge kaynaklarının Rusya'ya bağımlı olan AB ülkelerini rahatlatarak seviyede olması, Rusya'yı endişelendirmektedir. Her ne kadar bu tezin konusu olmasa da değinilmesin de fayda görülen Doğu Akdeniz'deki gaz hidrat kaynakları Rusya tarafından gelecekte büyük bir tehdit olarak görülmektedir. Günümüz teknolojisinin kullanıma el vermediği fakat gelecekte mutlaka çıkarılacak olan gaz hidrat rezervleri Rusya gazının gelecekte en büyük rakibi olacaktır. Öte yandan, Doğu Akdeniz'de enerji bakımından fakir olan Bulgaristan, Litvanya, Polonya ve Slovakya gibi Doğu Avrupa ülkelerinin Rus doğal gazına bağımlılığı %90'ın üzerinde olup, Akdeniz kaynakları bu durumu Rusya aleyhine değiştirecek kapasitededir. Dolayısıyla bölge kaynakları küresel pazara göre nispeten az olsa da Rusya'ya bağımlı olan Avrupa pazarına hitap etme konusunda büyük bir önem taşımaktadır. Bu noktada Rusya bölgeye Suriye üzerinden kalıcı bir şekilde yerleşerek bölgesel kontrolünü artırmaya çalışmaktadır (Saçı, 2020, s. 141-142).

Rusya, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının Avrupa pazarına girmesini engellemek veya Rusya'nın onaylamayacağı miktardaki girişi engellemek için Suriye'de askeri varlığını sürdürmektedir. Ayrıca, Rusya'nın Avrupa enerji piyasalarındaki hâkimiyetini korumak için kontrolü dışındaki coğrafyalarda alternatif üreticilerin ve yeni kaynakların ortaya çıkmasını istemediği bilinmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz rezervlerinin Rusya'ya bağımlı olan AB ülkelerine alternatif bir seçenek sunması Rusya'nın çıkarlarına aykırıdır. Özellikle Doğu Avrupa ülkeleri, Rus doğal gazına bağımlılıklarını azaltmak için Akdeniz kaynaklarına yönelmektedir. Bu durum, Rusya'nın Avrupa pazarındaki etkisini zayıflatma potansiyeli taşımaktadır.

Türkiye, Rusya'nın bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olmakta, Rusya ise Doğu Akdeniz'deki enerji hâkimiyetinin ABD ve AB'nin kontrolüne geçmesi durumunda Birlik ülkelerinin enerji bağımlılığının azalmasını kendi çıkarlarına tezat bulmaktadır (Kedikli ve Çalağan, 2017, s. 134). Türkiye, Doğu Akdeniz'de uzun kıyıları ve tarihsel bağları olan bir ülke olarak Kıbrıs Harekâtından bu yana devam eden haklı mücadelesini bugün de

sürdürmektedir. Aleyhinde yapılan ittifaklar ve girişimler karşısında hem enerji güvenliğini hem de ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla politik, ekonomik, diplomatik tüm zeminlerde mücadele vermektedir (Kökyay, 2020, s. 2519-2520).

2.2.3. Çin

Çin, Soğuk Savaş'ın bittiği dönemde hızlı bir şekilde Afrika ve Orta Asya devletleri ile etkileşime geçmiş ve özellikle fakir Afrika devletlerine borç vererek bu devletlerin yönetimlerini kendisine bağlamaya çalışmıştır. Çin'in politik söylemi, Batıların geleneksel sömürgeci anlayışının eleştirisine dayanmakta ve kendisini sömürmeye gelen değil desteklemeye gelen ülke olarak takdim etmektedir. Özellikle Afrika'ya yaptığı yardımlarda bu söylemi sıklıkla kullanmaktadır (Orallı ve Sayar, 2023)¹². Çin, ikili anlaşmalarla enerji güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Fakat Çin'in zayıf durumdaki muhataplarıyla yaptığı ikili anlaşmaların uzun vadede enerji güvenliğini tehlikeye atacağı ve ilgili pazarın işlemlerini zorlaştıracığı ileri sürülmektedir (Güneş ve Arslan, 2018, s 39). Çin'in ikili ilişkilerle süreç içerisinde ülkeler üzerinde elde ettiği kontrole Gana'yı örnek vermek mümkündür. Gana, Afrika'da altın çıkarılan en önemli ülkelerden birisidir ve günümüzde Gana'da sayısı yüz bini aşan Çinli kaçak madenci, altın sektöründe faaliyet göstermekte ve ülkedeki yerli üretici ve işletmeciler, Çinli rakipleri ile baş edememektedir. Benzer bir durum tekstil sektörü için de geçerli olup, Çin'in bu şekilde girdiği ülkelerde zaman içerisinde kontrolü ele geçirdiği görülmektedir (Varlıklar, 2022, s 79-80). Dolayısıyla girişimleri ile dünyanın neredeyse tamamına erişmeye çalışan Çin'in bu yeni tartışma alanının dışında kalması düşünülemez.

ABD benzeri bir küresel imparatorluk ve hegemonya peşinde olan Çin'in Doğu Akdeniz'deki gelişmelere kayıtsız kalması düşünülemez. Çin, uzun yıllar boyunca barış esaslı bir politika yürütmüş olsa da son yıllarda geliştirdiği Kuşak ve Yol İnisiyatifi ile dünya nüfusunun üçte ikisine ve en az 90 ülkeye doğrudan ulaşmayı hedeflemektedir (Çatal ve Yılmaz, 2021). Çin'in ekonomik temelde başlattığı bu hamle esasında kapsamlı bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi hegemonya hamlesidir. Başta Orta Asya ve Afrika olmak üzere çok sayıda bölge Çin'in kontrol sağlamak istediği yerler arasındadır. Çin, Doğu Akdeniz'de giderek önemli bir rol oynarken bölgeye olan ilgisini ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda

¹² Çin'in Afrika Açılımı ve argümanları ile ilgili daha detaylı bilgiler için bakınız: (Orallı ve Sayar, 2023).

artırmaktadır. Çin'in Doğu Akdeniz politikalarının temelini, Kuşak ve Yol Girişimi oluşturmaktadır. Kuşak ve Yol projesi, Çin'in küresel etkisini genişletmek için başlattığı bir kalkınma ve altyapı projesi olmakla birlikte Çin'i Avrupa, Asya ve Afrika'ya bağlayan kara ve deniz yollarını kapsamaktadır. Doğu Akdeniz, bu yolların kesişme noktasında yer alan stratejik bir konumdadır. Bu nedenle Çin, Doğu Akdeniz'deki limanlar, demiryolları, enerji hatları, serbest ticaret bölgeleri ve sanayi tesisleri gibi stratejik altyapı projelerine yatırım yapmaktadır. Çin, yaptığı yatırımlarla bölgedeki ticaret hacmini, enerji güvenliğini, siyasi nüfuzunu ve kültürel etkileşimini artırmayı hedeflemektedir (Köksoy, 2020, s. 201-202).

Çin, bölgede enerji kaynaklarına, ticaret yollarına ve stratejik limanlara erişim sağlamak için Türkiye, Yunanistan, Mısır, İsrail ve diğer ülkelerle iş birliği yapmaya çalışmaktadır. Ancak, Doğu Akdeniz'de yaşanan siyasi gerilimler, Çin'in bölgedeki etkisini artırmak için karşılaştığı zorluklardan biridir. Bölge ülkeleri arasında diyalog ve iş birliğini teşvik eden Çin, politikalarını hayata geçirirken bölgesel çatışmalarla uğraşmak istememektedir. Çin'in Doğu Akdeniz politikaları, bölgedeki diğer aktörlerin tepkisini çekmekle birlikte bazı ülkeler, Çin'in yatırımlarını fırsat olarak değerlendirirken, bazıları da tehdit olarak algılamaktadır. Özellikle ABD, AB ve Rusya, Çin'in bölgedeki artan varlığından rahatsız olmaktadır. ABD ve AB, Çin'in Kuşak ve Yol Projesi'nin, bölgedeki dengeleri bozacağını, bölgeye askeri olarak yerleşmesine imkân sağlayacağını, bölgedeki ülkeleri borç tuzağına düşürerek bağımlı hâle getireceğini iddia etmektedir. Bu nedenle ABD ve AB, Çin'in Doğu Akdeniz politikalarına karşı çıkmakta ve bölgedeki müttefiklerini Çin'e karşı korumak için çeşitli adımlar atmaktadır. ABD, Doğu Akdeniz'de Çin'in nüfuzunu kırmak için bölgedeki müttefikleriyle askeri ve siyasi iş birliğini güçlendirmeye çalışmaktadır. ABD, Yunanistan, GKRY ve İsrail ile askeri ve ekonomik iş birliklerini güçlendirerek Çin'in ilgili devletlerle yakın ilişkiler kurmasına engel olmaktadır. AB ise Doğu Akdeniz'de Çin'in etkisini azaltmak için bölgedeki enerji kaynakları ve ticaret yolları üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır. Ayrıca AB, Çin'in bölgedeki yatırımlarını ve altyapı projelerini denetleme ve sınırlama yoluna başvurmaktadır (Sınır ve Kantar, 2021, s. 33-37).

Çin, geleneksel olarak başka ülkelerin dış politika sorunlarına karışmama politikası güden bir devlettir. Dış dünya ile ilişkilerini de önemli ölçüde çatışmama üzerine kurmuş bir devlet olarak Çin'in Türkiye ile ilişkilerinde de başka ülkelerle olduğu gibi kazan-kazan prensibiyle hareket ettiği görülmektedir (Köksoy, 2020, s. 198). Çin'in Türkiye'nin Doğu

Akdeniz'deki durumuyla ilgili yaklaşımına Tayvan Sorunu biçim vermektedir. Çin'in bu anlamda KKTC'den ziyade GKRY ile yakın ilişki içerisinde olduğu, GKRY ile ilişkilerinin de zaman içerisinde Türkiye aleyhine önemli bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Çin'in GKRY ile devlet başkanları düzeyinde dahi ilişki kurduğu, geliştirdiği ticari ilişkilerin silah ticareti boyutuna ulaştığı göz önüne alınınca, Çin'in Doğu Akdeniz'deki problemlerin çözümünde Türk tezlerinden ziyade Yunan ve Rum tezlerine yakın olduğunu söylemek mümkündür (Karaca, 2008, s 200-211). Bunun yanında Çin'in, Türkiye ile Doğu Akdeniz'de iş birliği yaptığı alanlarda bulunmaktadır. Nitekim Türkiye ve Çin, Kuşak ve Yol İnisiyatifi kapsamında ortak projeler yürütmektedir.

Çin kullandığı petrolün büyük bir kısmını İran, Kuveyt ve Suudi Arabistan'dan ithal etmekte ve uyguladığı dış politikalarda Ortadoğu'ya öncelik vermektedir. Her ne kadar Çin'in bölgeyle tarihsel bir bağı olmasa da AB ve ABD karşısında bir denge unsuru olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bazı Doğu Akdeniz ülkeleri Çin ile olan ilişkilerini geliştirerek ekonomik ortaklıklar kurmaya sıcak bakmış ve bu yaklaşımlar Çin'in bölgede daha etkili bir şekilde varlık göstermesine zemin hazırlamıştır. Öte yandan Suudi Arabistan, Mısır ve İran ile enerji üzerinden yeni ilişkiler ve iş birlikleri oluşturan Çin, bu sayede ABD'yi geride bırakarak Suudi petrolünün bir numaralı alıcısı konumuna yükselmiştir. Bölgede yaşanan sorunların çözümüne yönelik barışçıl öneriler getiren ve iş birliğinden yana bir politika sergileyen Çin, Filistin-İsrail çatışmasında Arap ülkelerinden yana taraf olmuştur. Çin yönetiminin Doğu Akdeniz'de önemle üzerinde durduğu konulardan biri de "Kuşak Yol Girişimi" projesidir. ABD'nin kontrolünde olan Basra Körfezi ve Hint Malakka Boğazı üzerinden gerçekleşen petrol taşıma hattını kendisi için riskli bulan Çin, "Kuşak Yol Girişimi" ile Çin'in hem denizden hem karadan Avrupa'ya bağlanmasını hedeflemekte, bu dolaşım hattının; Orta Asya'dan başlayıp İran ve Türkiye güzergâhını takip ederek, Akdeniz'e, Hint Okyanusu'na ve Kızıldeniz'e bağlanmasını planlamaktadır (Kızılay, 2020, s 10-11). Çin'in Doğu Akdeniz'de artan etkisi, bölgeye yönelik stratejik çıkarlarını korumak isteyen diğer güçlerle çatışma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle ABD, Çin'in bölgedeki enerji kaynaklarına ve pazarlarına erişimini engellemek için çeşitli adımlar atmaktadır. Çin, Akdeniz havzasında ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirerek, bölgede bir denge unsuru olma çabası içine girmektedir (Köksoy, 2020, s 206). Bu durum, Doğu Akdeniz'de yeni bir rekabet alanının oluşmasına neden olmaktadır.

2.2.4. AB

Doğu Akdeniz’de bulunan enerji kaynakları, bölge politikasını belirleyen unsurların başında gelmektedir. Çünkü bölgenin hem enerji bağımlısı AB üye devletlerine hem de hidrokarbon zengini Ortadoğu’ya da yakın olması Doğu Akdeniz’i enerji tartışmalarının merkezi hâline getirmektedir. Enerji güvenliği sağlamak isteyen Avrupalı Devletler, Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynaklarına yakın ilgi göstermekte, hak iddia edebilecekleri ittifaklar aramaktadır. Bu çerçevede GKRY’yi AB’ye alarak Kıbrıs Adası üzerinde egemenlik iddialarında bulunmaktadır. Zaman içerisinde bölgedeki enerji savaşının Kıbrıs Sorununu da etkileyeceği açıktır (Erdemir, 2019, s. 37). Akdeniz havzası, Avrupa Birliği (AB) için çeşitli nedenlerle önemlidir. Birincisi, Avrupa’nın petrol ihtiyacının büyük bir bölümü Akdeniz ülkelerinden karşılanmaktadır. İkincisi Akdeniz ülkeleri, Avrupalılar için ticari açıdan değerli bir pazar oluşturmaktadır. Bu nedenle, Avrupa kıtası ile Akdeniz ülkeleri arasında tarihsel olarak ticari bir bağlantı vardır. Üçüncüsü Akdeniz havzası, AB için stratejik bir öneme sahiptir. Akdeniz, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan bir köprü görevi görmektedir. Doğu Akdeniz hem bol miktarda enerji kaynağına hem de enerji nakil rotalarını barındıran stratejik bir konumu haizdir. Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları, AB için çok önemlidir; çünkü AB, GKRY’nin üyeliği sayesinde Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarında dolaylı olarak hak iddia etmektedir (Batı, 2020, s. 74-76). AB ve ABD’nin yaptıkları açıklamalara bakıldığında, GKRY’yi Kıbrıs Adasının tamamının temsilcisi olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her iki aktör GKRY’nin ilan ettiği MEB alanlarını tanımakta ve bu sınırlar içinde Türkiye’nin yaptığı faaliyetlere olumsuz yaklaşıtlarını sık sık dile getirmektedir (Ünver Noi, 2019, s. 14).

AB ülkelerinin enerji konusunda büyük ölçüde Rusya’ya bağımlı olmaları, Rusya’nın elini siyasi anlamda güçlendirmekte ve bu avantaj Rusya tarafından siyasi bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Rus baskısı kimi zaman gaz akışını keserek kimi zaman fiyat politikalarını tek taraflı değiştirerek kendini göstermekte olup, Rusya’nın mevcut tutumu AB enerji güvenliği açısından tehlike olarak görülmektedir. AB, Rus gazına olan bağımlılığından kurtulmak için alternatif enerji kaynaklarına yönelmekte, enerji çeşitliliğini kademeli olarak artırmaya çalışmaktadır. Türkiye, coğrafi olarak Doğu ile Batı’nın kesişim noktasında, enerji hatlarının ana geçiş güzergâhı üzerinde bulunmakta, dolayısıyla AB’nin Rusya’yla olan enerji ticaretinin merkezinde konuşlanmakta, gerek kaynaklara yakınlık gerekse de enerji güvenliği

noktasında jeopolitik ve jeostratejik bir konumda yer almaktadır (Güneş ve Arslan, 2018, s. 32). AB, enerji ithalatına olan bağımlılığını, enerji kaynaklarının coğrafi dağılımını, tedarikçilerin tekelleşme potansiyellerini kendine tehdit olarak tanımlamaktadır. Bu tehdide karşı üye devletler ortak bir enerji politikası, entegre bir enerji piyasası, yenilenebilir enerji kaynaklarına ve bunların geliştirilmesine yatırım gibi stratejiler geliştirmektedir. Ayrıca, AB enerji stoklarını artırmak, tedarikçi ve tedarik yollarını çeşitlendirmek ve esnek bir enerji sistemi tasarlamak gibi politikalar da ortaya koymaktadır (Köksoy, 2020, s 133).

AB'nin enerji politikaları hem kendi içinde hem de uluslararası alanda birçok zorlukla karşı karşıyadır. AB, enerji arz güvenliği ve iklim değişikliği ile mücadele gibi ortak hedefler doğrultusunda üye devletler arasında dayanışma ve iş birliği sağlamaya çalışmaktadır. Ancak, üye devletlerin enerji kaynakları, tüketim alışkanlıkları, piyasa yapısı ve dış ilişkileri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu da AB'nin ortak bir enerji politikası oluşturmasını ve uygulamasını zorlaştırmaktadır. Örneğin, Almanya, nükleer enerjiden vazgeçip yenilenebilir enerjiye yönelirken, Fransa nükleer enerjiye bağımlılığını sürdürmektedir. Polonya, kömür kullanımını azaltmakta direnirken, İspanya güneş enerjisini teşvik etmektedir. Ayrıca, AB'nin enerji tedarikçileri ile ilişkileri de karmaşıktır. Özellikle, Rusya ile olan enerji bağımlılığı, AB'nin hem iç hem de dış politikasını etkilemektedir. Bu nedenle, AB'nin dış politika da dâhil birçok konuda tutum oluştururken enerji tedarikçilerini de hesaba katması gerekmektedir.

AB, enerji arz güvenliği ve Rusya ile yaşadığı sorunlar nedeniyle özellikle Ukrayna krizi sonrasında, doğal gaz ithalatında yeni kaynak arayışına girmiştir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz Bölgesi, AB'nin enerji tedarikinde önemli bir alternatif kaynak durumundadır. Doğu Akdeniz'deki büyük doğal gaz rezervleri ve gaz potansiyeli, bölgenin AB'nin enerji ihtiyacını karşılayabileceğini ve enerji çeşitliliğine katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Doğu Akdeniz gazının AB'ye ulaştırılması için, İsrail-Kıbrıs Adası-Yunanistan güzergâhı, AB'nin gaz rotalarının ve kaynaklarının çeşitlendirilmesi projeleri arasında başı çekmektedir. Bu noktada İsrail, GKRY, Yunanistan ve İtalya, Doğu Akdeniz Boru Hattı (EASTMED) adı verilen bir iş birliği anlaşması imzalamıştır (Köksoy, 2020, s 134). EASTMED, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz kaynaklarını Yunanistan ve İtalya üzerinden AB'ye taşımayı amaçlayan bir boru hattı projesidir. Bu proje, AB'nin enerji çeşitliliğini arttırmak ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak, EASTMED hem teknik olarak

hem de maliyet olarak gerçekleştirilmesi zor bir projedir. Nitekim deniz altında boru hattı inşaatının teknik açıdan zorluğu ve yüksek maliyeti, açıklanan kapasiteyle tamamlanması durumunda AB'nin yıllık tüketiminin yüzde bir veya ikisini karşılayacak olması gibi nedenlerle projenin henüz tasarım aşamasındayken işlevselliğini yitirdiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında Türkiye gibi bölgede en uzun kıyı şeridinde sahip olan bir devletin projeye dâhil edilmemesi ve Türkiye açısından dışarda bırakılmanın getireceği muhtemel muhalefet, EASTMED projesinin gerçekleşmesinin önündeki en önemli engellerdendir. Sonuç olarak, Yunanistan'ın ve GKRY'nin direktmesiyle Türkiye'yi oyun dışında bırakmak için ortaya atılan tekniğe ve ekonomik gerçeklere aykırı böylesi zorlama projelerin hayata geçirilmesi mümkün olmamaktadır. EASTMED projesinin rafa kaldırılması, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda Türkiye tezlerinin ve önerilerinin haklılığını da ortaya koymaktadır. Ancak, bölgedeki sorunlar sadece enerji ile sınırlı değildir. Ortadoğu'daki karmaşa hâlen devam etmekte, bölgede yaşanan her türlü gelişmenin etkisi küresel boyutlarda hissedilmektedir. Özellikle son yıllarda hem AB'nin hem ABD'nin GKRY'ye desteği artırması, GKRY'yi Doğu Akdeniz'de devam ettirdiği hukuksuz faaliyetleri konusunda cesaretlendirmektedir. Ayrıca AB; GKRY'nin Mısır, İsrail ve Yunanistan ile kurduğu ittifakı desteklerken benzer bir ittifakı Türkiye'nin de Çin ve Rusya ile kurabileceği ihtimalini görmezden gelmektedir. ABD küreselleşme sürecinde zarar görerek güç kaybetmiş olmakla birlikte, kendini hâlâ dünyanın merkezi olarak görmekte ve esasen müttefik olduğu Türkiye'yi bugün Doğu Akdeniz'de verdiği haklı mücadelesinde yalnız bırakmaktadır (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 17).

Türkiye, Doğu Akdeniz'deki haklarını savunurken bölgede çeşitli devletlerin çıkarlarıyla çatışmaktadır. Türkiye bir yandan, hukukun ve hakkaniyetin peşinde olduğunu, kendi menfaatlerini korumak için gereken iradeyi gösterdiğini vurgularken, bir yandan da Doğu Akdeniz'de istikrar ve iş birliği için görüşme ve anlaşma yoluna gitmeye hazır olduğunu ifade etmektedir. Fakat Türkiye'nin geliştirdiği olumlu yaklaşımlara karşın, diğer tarafların açgözlü ve saldırgan yaklaşımları, bölgede diyalog fırsatlarını boşa çıkarmaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz'de bir iş birliği alanı yaratılmasını arzu etmektedir, lakin bunun için diğer taraflarında da Türkiye'nin hak ve çıkarlarına saygı duyması gerekmektedir.

3. TÜRKİYE’NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI

21. asrın en fazla üzerinde tartışılan ve gündem olan konusu enerjidir. Günümüz dünyasında iletişimin ve ulaşımın çok kısa zaman dilimlerine sığdırılabilmesi, enerjiye olan gereksinimi de doğru orantılı olarak artırmaktadır. Anadolu coğrafyası üzerine kurulu olan Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konumdan ötürü enerji rezervleri ve nakil hatları açısından stratejik bir konumdadır. Öyle ki Türkiye; Kafkaslar, Balkanlar, Ortadoğu üçgeninde yer alan en önemli devlettir. Sahip olduğu jeopolitik konum, Doğu Akdeniz’de bulunan hidrokarbon kaynaklarının Avrupa’ya nakli noktasında Türkiye’yi kilit ülke konumuna yükseltmektedir. Jeopolitik’ in dayattığı kilit devlet olma durumu, Türkiye’yi bölgesindeki tüm tartışmaların içine çekmektedir. Doğu Akdeniz’deki anlaşmazlıklara çözüm üretebilmek için, Türkiye’nin bölgesel ve küresel aktörlerle olan ilişkilerinin derinlemesine incelenmesi şarttır. Türkiye yakın gelecekte, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin gibi büyük devletlerin, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu güvenlik politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında hayati öneme sahip olacaktır. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında Türkiye’nin Doğu Akdeniz özelinde uyguladığı politikaların, kıyıdaş devletlerden küresel aktörlere kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkardığı sonuçlar ele alınacaktır.

3.1. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de Yaşadığı Geleneksel Sorunlar

Türkiye ve Yunanistan, oldukça uzun deniz ve kara sınırlarına sahip komşu devletler oldukları için, aralarındaki ilişkinin seyri her iki taraf için de önem arz etmektedir. Türk ve Yunan Halkları oldukça uzun bir ortak geçmişe sahip olmalarına rağmen, günümüzde yaşanan sorunlara kalıcı çözümler bulunması noktasında hayli zorlanılmaktadır (Apakan, 2021, s. 156). İstanbul’un Fethi ile Bizans Devleti’nin yıkılması ve sonrasında asırlar boyunca Türk Sancağı altında yaşamaları, Yunan halkının toplumsal hafızasında travmatik izler bırakmıştır. Bu durum günümüz Yunanistan’ının politikalarına da yansımakta ve Türkiye’ye karşı sürekli olumsuz bir tavır takınmasına yol açmaktadır (Çelikkol ve Karabel, 2017, s. 15).

Türkiye hem coğrafi yakınlığı hem de tarihten gelen uyuşmazlıklar nedeniyle Yunanistan ile oldukça sorunlu bir komşuluk ilişkisi sürdürmektedir. Özellikle Kıbrıs

ve Ege Denizi özelinde ortaya çıkan sorunlar iki ülke için de önemini hiçbir zaman kaybetmemektedir. Bunun yanında Kıbrıs, karasuları anlaşmazlıkları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölgeler gibi meselelerin çözümsüzlüğü Ege’de karşılıklı kıyılara sahip iki devlet arasındaki suların ısınmasına neden olan başlıca nedenlerdir (Avar ve Lin, 2019, s. 57).

Yunanistan’ın adalar üzerinden genişlettiği kıta sahanlığı tezine göre, Ege Denizi’nde Türkiye’nin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesi son derece kısıtlı olup tabiri caizse yüzme mesafesindedir. Ege’deki kıta sahanlığı anlaşmazlıkları henüz çözülememişken Yunan tarafı aynı tezleri Doğu Akdeniz’e de taşımakta ve burada Türkiye’yi kıyılarına hapsetmek istemektedir (Tuncer ve Altınsoy, 2020, s. 22). Yunan tezlerinin hayata geçmesi durumunda, Doğu Akdeniz’in en uzun kıyı şeridinde sahip ülkesi olan Türkiye’nin, Yunan karasularına girmeden açık denizlere açılması imkânsız hâle gelecektir.

Türkiye halihazırda Kıbrıs, karasuları, kıta sahanlığı ve hava sahası gibi konularda Yunanistan ile ciddi sıkıntılar yaşarken, hidrokarbon arama çalışmaları nedeniyle ortaya çıkan yeni konjonktür, sorunlara yeni boyut kazandırmıştır. KKTC’nin egemen bir devlet olarak tanınması noktasında Türkiye’nin çabaları devam ederken, Rum kesiminin tek taraflı olarak gerçekleştirdiği kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ilanları, Türkiye ile Yunanistan arasında yeni gerginlik alanları oluşturmaktadır. Yaşanan krizler nedeniyle, Doğu Akdeniz’de devam eden hidrokarbon arama çalışmaları askeri seçeneklerin göz önünde bulundurulduğu bir boyuta taşınmıştır (Sarıcı, 2022, s. 19). Türkiye ile Yunanistan arasındaki çekişme bölgedeki askeri, politik ve ekonomik ittifaklara yön vermektedir. Mevcut tablo Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan tartışmaların çok boyutlu ve çok aktörlü olduğunu, bölgedeki dengelerin tarihi, siyasi, hukuki ya da ekonomik gelişmelerin tümünden etkilendiğini göstermektedir (Apakan, 2021, s. 156).

Doğu Akdeniz, Türkiye için enerji güvenliğinin yanı sıra ulusal güvenlik anlamında da oldukça önemlidir. Yunan tezlerinin tezahür ettiği bir gelecekte Türkiye, Karadeniz ve Marmara gibi iç denizlere kıyısı bulunan yarı karasal bir devlet hüviyetine geçecektir. Zira Akdeniz ve Ege’de Türkiye’nin hak iddia ettiği tüm deniz alanları Yunanistan ve GKRY’nin egemenliğine geçmiş olacağından bu

denizlerden çıkış ancak ilgili devletlerin izniyle mümkün olacaktır. Bunun yanında Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacı da her yıl artmaktadır. Petrol ve doğal gaz da yaşanan arz sorununu aşmak için bir yandan enerji çeşitliliğini artırarak dışa bağımlılığını azaltmaya çalışan Türkiye, diğer yandan da enerji kaynakları üzerinde kontrol ve söz sahibi olacak politikalar üreterek, enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik adımlar atmaktadır. Türkiye hedeflerine ulaşabilmek için hem Doğu Akdeniz'de bulunan enerji rezervlerinin kendi kara suları içinde bulunan kısmını çıkarmaya hem de enerjinin Avrupa'ya taşındığı hattın Türkiye'den geçmesini sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bölgedeki diğer ülkelerle ortaya çıkan görüş ayrılıkları süreci baltalamaktadır. Türkiye, KKTC üzerinde garantörlük hakkı bulunduğundan ötürü bölgede kendi çıkarlarının yanında KKTC'nin de çıkarlarını kollamaktadır. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar bir takım oldu bittiler ile Türkiye ve KKTC'yi dışarda bırakan ittifaklar üzerinden rant paylaşımı yapmaya çalışmaktadır. Türkiye ulusal güvenlik merkezli politikaları çerçevesinde çok sert bir karşılık vermese de Yunanistan ve GKRY'nin tek taraflı girişimlerini kabul etmediğini her fırsatta dile getirmektedir (Özpolat ve Yiğittepe, 2020, s. 269).

Kıbrıs meselesi, dünyada bu kadar uzun zaman boyunca çözüme kavuşturulamayan ender uzlaşmazlıklardan biridir. Kıbrıs sorununun kökenleri epey eskilere dayanmakla birlikte mevcut durumun temelinde 1960 senesinde iki halkın ortaklığı çerçevesinde mutabık kalınan Kıbrıs Cumhuriyeti Anlaşması yatmaktadır. Adadaki halklara eşit haklar tanıyan anlaşmanın uygulanması Rumlar tarafından engellenmiştir. Rumların ortaya koydukları bu tutum birleşik bir Kıbrıs Devleti'nin uzun süre ayakta duramayacağını gözler önüne sermiştir. Zira Yunan tarafı anlaşmayı imzalayan Rum lider Makarios'u, Enosis¹³'in önünü tıkamakla suçlamıştır (Siber, 2021, s. 158).

Kıbrıs sorunu zaman içerisinde adada yaşayan Türkler için bir varoluş mücadelesine dönüşmüştür. Diğer yandan, adanın stratejik ve jeopolitik önemi nedeniyle iki halkın dışında, küresel aktörler de çıkar beklentisiyle Kıbrıs Adasındaki

¹³ Enosis, Kıbrıs Adasının Yunan egemenliğine girmesini hedefleyen faşist bir Rum ideolojisidir.

sürece müdahil olmaktadır. Geçen yıllar boyunca Kıbrıslı Türkler bir yandan varlıklarını uluslararası topluma kabul ettirme savaşı verirken öte yandan Rum ırkçı ideolojisi Enosisle uğraşmışlardır. Günümüzde AB ve Yunanistan, adadaki Türk varlığını görmezden gelerek, Modern Enosis olarak tanımlanabilecek politikalarla Kıbrıs Sorununa yaklaştıkları için çözümsüzlük devam etmektedir.

Enosis, Kıbrıs adasının Yunanistan'a birleştirilmesi ütopyasına dayanır. Bu fikir, 19. yüzyılın sonlarında Kıbrıslı Rumlar arasında ortaya çıkmış ve 20. yüzyılın başlarında giderek daha popüler hâle gelmiştir. Enosis fikrinin temelinde, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanların etnik aidiyetlerinin aynı olduğu ve bu nedenle tek devlet çatısı altında yaşamaları gerektiği inancı yatmaktadır. Özünde Yunan ırkçılığına dayanan Enosis'e, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından şiddetle karşı çıkmıştır. Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması hâlinde kendi etnik ve dini kimliklerinin tehlikeye gireceğinden endişe duymaktadır. Bu endişeyi haklı çıkarır şekilde, 1950'lerde Enosis yanlısı EOKA terör örgütünün Batı Demokrasilerinin gözleri önünde Kıbrıs Adasında yaşayan Türklere yönelik uyguladığı kanlı terör eylemleri günümüzde dahi hafızalarda yer etmektedir. Adada, Rum Çetelerinin uyguladığı terör eylemleri Türkiye'nin 74'teki Kıbrıs'a müdahalesine kadar devam etmiştir. 1974 yılında Türkiye tarafından yapılan Kıbrıs Barış Harekatı günümüzde adada var olan iki devletli statükonun oluşmasına neden olmuştur. Buna karşın Yunanistan ve GKRY'nin süregelen politikaları dikkate alındığında, bu iki devletinde Enosis hezeyanlarından vazgeçemediklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Faşist Enosis ideolojisi, adada yaşayan Türk Halkının barış ve huzuruna kast eden en büyük tehlikedir. Enosis'in ortadan kaldırılması, adada Rumlar ve Türkler arasında uzlaşmanın sağlanması için gereklidir. Yarım asırdan beri devam eden Kıbrıs sorunun çözüme kavuşturulması için İngiltere, Yunanistan ve Türkiye pek çok kez garantör devletler olarak bir araya gelmiş ancak bir uzlaşıya varamamıştır (Bilgin, 2008, s. 289-297; Özkoyuncu ve Asit, 2020, s. 48). Bu durum Kıbrıs sorununun uluslararası boyutunu gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Günümüzde Yunanistan ve GKRY ikilisi bölgede tek yanlı politikalar izleyerek Türkiye gibi komşu devletlerin haklarını gasp etmeye çalışmaktadır.

GKRY, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini engellemek için çok uluslu enerji şirketlerini bölgeye çekmeye çalışmıştır. ABD merkezli Exxon Mobil şirketi, GKRY'den aldığı ruhsatla 10. parselde arama ve sondaj çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmalara, Amerikan Deniz Kuvvetlerinin 6. Filosu eşlik etmiştir. ABD ve GKRY'nin Türkiye'ye karşı böylesi kışkırtıcı tutumlar sergilemeleri bölgede sıcak çatışma riskini artırmaktadır (Karagül, 2021, s. 55). Konuya bu pencereden bakılırsa, Kıbrıs'ta ki statüko probleminin sadece ada halklarıyla ilgili olmadığı, aynı zamanda bölgesel ve küresel güçlerin çıkarlarının söz konusu olduğu bir problemler silsilesi hâline geldiği görülmektedir. Sonuç olarak, bölgenin sorunlarla dolu ve karmaşık ortamında Türkiye yürüyeceği yolu kendisi oluşturarak ilerlemektedir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de vuku bulan hukuksuz girişimlere ilk önce diplomatik zeminde ve beyanatlar yolu ile karşılık vermiş ancak sonuç alınamaması üzerine daha somut ve caydırıcı adımlar atarak bölgedeki ulusal çıkarlarını koruma yoluna gitmiştir. Diplomasiyi ve iyi komşuluk ilişkilerini önceleyen tutumuna rağmen aleyhinde oluşan bloklara karşı Türkiye bir yandan kendi ittifakını kurmakta diğer yandan da yaptığı uluslararası antlaşmalar yoluyla bölgedeki menfaatlerini korumaktadır (Acer, 2021, s. 9).

3.2. Doğu Akdeniz Denkleminde Türkiye'nin Dışlanma Girişimleri

Türkiye'nin Yunanistan ile Ege denizinde yaşadığı çok boyutlu problemler, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesine de sirayet etmekte, tarafların bölge politikaları Ege'deki uyuşmazlıkların bir devamı olarak yürütülmektedir. GKRY-Ege'de Yunanistan'ın yaptığı gibi- deniz egemenlik haklarını adaları baz alarak belirlemektedir. Bu durumun hayata geçmesi, Türkiye'nin deniz alanlarının büyük kısmının Yunanistan ve GKRY'nin egemenliğine girmesi anlamına gelmektedir (Balık, 2018, s. 86-87). Yunanistan da benzer bir çaba içerisinde olup, Türkiye'yi hem Ege hem Doğu Akdeniz'de yalnız bırakmayı hedefleyen politikalar izlemektedir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de Kıbrıs üzerinden ürettiği hukuksuz politikalarla asıl hedeflediği, üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'yi kıyı şeridinde hapsetmek ve bir kara devleti hâline getirmektir. Esasen Yunanistan'ın bu politikaları diğer Avrupalı devletlerin geçmişte Osmanlıya karşı uyguladıkları siyasetin günümüze mirasıdır (Ercan, 2005, s. 169).

Akdeniz'in en uzun kıyı şeridinde sahip ülkesi olan Türkiye, Doğu Akdeniz'deki enerji savaşında tüm engellemelere rağmen uluslararası hukuk çerçevesinde kendi haklı mücadelesini sürdürmektedir. Enerjiden daha fazla pay alma çabasına giren bölgesel ve küresel aktörler, Türkiye'nin haklı mücadelesini uluslararası hukuka aykırılık, egemenlik ihlalleri gibi ithamlarla zedelemeye çalışmaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz'de devam eden girişimlerini engellemeye çalışan Yunanistan GKRY ikilisine karşı, kendi politikalarının uluslararası hukuka uygun olduğunu ve herhangi bir hak ihlalinin de söz konusu olmadığını ifade ederek faaliyetlerini sürdürmektedir. (Tok, 2021, s. 11).

Türkiye Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuka uygun olarak faaliyet gösterirken, Yunanistan-GKRY ittifakı ise saldırgan ve sabote etmeye yönelik politikalar izlemektedir. GKRY'nin 2007 yılının Ocak ayında, Kıbrıs'ın güneyinde bulunan bölge için verdiği 13 adet petrol arama ruhsatından bazıları Türkiye'nin kıta sahanlığını ihlal etmektedir (1, 4, 5, 6, 7 numaralı sahalar) ve söz konusu ihlal toplam 7.000 kilometrekarelik dev bir alanı kaplamaktadır. GKRY'nin yüz ölçümünün 5509 kilometrekare olduğu dikkate alınırsa, Türkiye'den koparılmaya çalışılan deniz alanlarının ne denli büyük olduğu daha net şekilde idrak edilebilir. Keza ruhsat verilen diğer alanlarda KKTC'ye yönelik hak ihlalleri yapılmıştır. Bu bağlamda GKRY'nin, Türkiye ve KKTC gibi iki egemen devletin kıta sahanlığını parselleyerek üçüncü tarafların kullanımına açması net bir hukuk ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır (Tok, 2021, s. 9). Devletler arası hukukta savaş sebebi olarak değerlendirilen bu durum, Türkiye'nin itidalli ve kararları politikalarıyla girişimden öteye geçememiştir. Görüldüğü üzere, GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki saldırgan faaliyetleri, diğer kıyıdaş devletlerin bölgedeki çıkarlarını ve egemenlik haklarını açık şekilde tehdit etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin egemenlik alanlarındaki olası hidrokarbon kaynaklarına erişimini ve enerji güvenliğini tehlikeye atmaktadır.

Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz özelinde geliştirdikleri projeler, Türkiye'yi bölgede dışlama ve kuşatma amacı taşımaktadır. Söz konusu projeler, Türkiye'nin bölgedeki etkisini azaltmak ve çıkarlarını sabote etmek için tasarlanmıştır. 2 Ocak 2020'de GKRY, Yunanistan ve İsrail'in katılımıyla Atina'da imzalanan Eastmed boru hattı projesi ise bir anlamda Türkiye'yi "by-pass" etme

hamlesidir. Öngörülen maliyetinin 15 milyar Dolar olması projenin gerçekleşme ihtimalini bir ütopya hâline getirirken, hasbelkader gerçekleşmesi durumunda gaz nakli dışında ikincil hedefin Türkiye'yi dışarıda bırakarak zayıflatmak olduğu açıktır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen İsrail 19 Temmuz 2020'de projeye onay vermiştir. Proje ile Türkiye hem dışlanmak hem de bir nevi kuşatılmaktadır. Türkiye'nin dışarda bırakılması güzergâhı uzattığından, çözülmesi güç bir finansman sorununu da beraberinde getirmektedir. Türkiye ile Libya'nın yaptığı MEB anlaşması, bu projenin hukuki olarak uygulanmasının önündeki en önemli engeldir (Yaşa ve Yılmaz, 2020, s. 8). Türkiye, Libya ile yaptığı anlaşmayla bölgedeki haklarını korumakla birlikte, Eastmed gibi ayakları yere basmayan projeleri de engelleyerek AB'nin olmayacak işlere para ve zaman harcamasının önüne geçmiştir.

Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasında daimi bir gerginliğe neden olan deniz alanları anlaşmazlığının temelinde Yunan tarafının Seville Haritasını dayanak göstererek meşrulaştırmaya çalıştığı talepleri bulunmaktadır. Söz konusu harita, Seville Üniversitesi'nde görevli akademisyenlerce hazırlanan ve Doğu Akdeniz'de yaşanan MEB sorunlarına kendince çözüm getirmeyi hedefleyen bir çalışmadır. Bu haritada bağlamında Yunan adalarını esas alan bir kıta sahanlığı varsayımından hareket edilmektedir fakat Türkiye bu varsayıma kesin bir şekilde karşı çıkmaktadır. Çünkü bu haritada, Yunan anakarasına uzaklığı 580 km ve yüz ölçümü 9.113 kilometrekare olan Meis Adası hem uzak hem de küçük bir toprak parçası olmasına rağmen Türkiye anakarasıyla denk şekilde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu teze dayandırılarak yapılan kıta sahanlığı taleplerini de karşılıklı MEB anlaşmalarını da Türkiye uluslararası bağlayıcılığı bulunmadığı gerekçesiyle kabul etmemektedir. Nitekim Türkiye'deki Amerika Büyükelçiliği'nden yapılan açıklamada da Seville Haritasının ABD için hukuki bir geçerliliğinin olmadığı ifade edilmiştir. Zira bahsi geçen harita taraflı bir akademik çalışma olmanın dışında hukuki bir kimlik kazanamamıştır. Ancak GKRY ve Yunanistan'ın başını çektiği ittifak hem bu harita üzerinden hem de başka girişimler yoluyla Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de yalnız bırakmaya çalışmaktadır (Yaşa ve Yılmaz, 2020, s. 9).

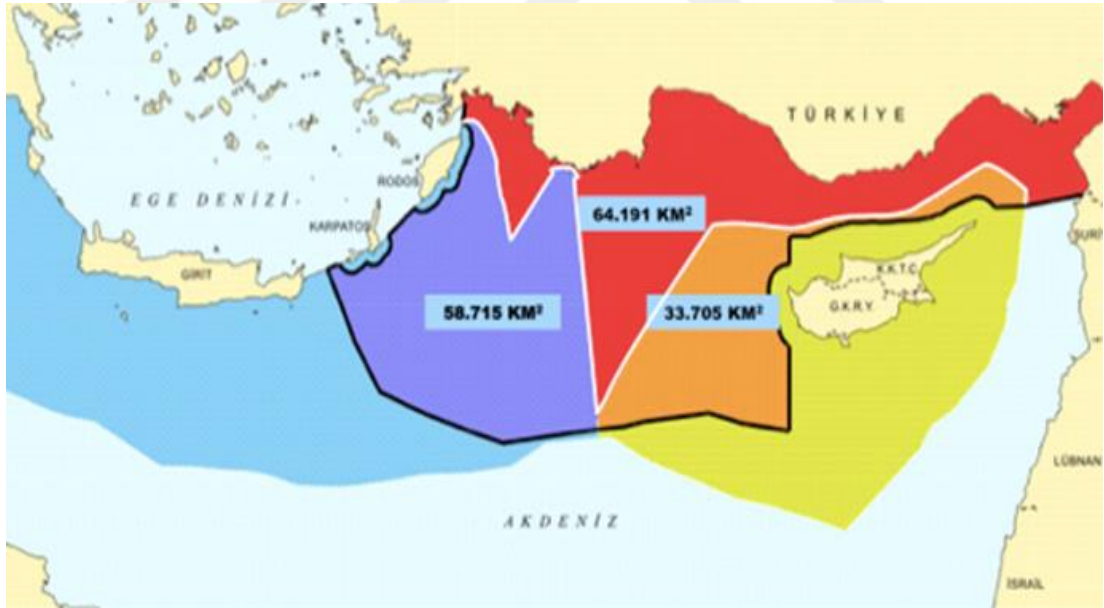
Doğu Akdeniz'de şekillenen güncel tablo, enerji keşiflerinin beklenenin aksine bölge barışına ve istikrarına katkı sağlamadığını ortaya koymuştur. Bölge

devletlerinin aç gözlü bir şekilde enerjiden pay alma yarışına girdiği bu dönemde, Kıbrıs sorunu dâhil bölgede çözüme kavuşturulamamış tüm eski sorunlar da gün yüzüne çıkarak sıcak çatışma riskini artırmaktadır. Bölgeye dışarıdan müdahil olan aktörlerin politikaları da uzlaşmadan ziyade çatışmaya hizmet etmektedir. ABD Senatörlerinden Marco Rubio ile Bob Menendez'in 2019 yılının Nisan ayında hazırladığı ve tamamen Türkiye aleyhine olan "Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Yasa Tasarısı" bu adımların öncülerindendir. Söz konusu yasa tasarısı, okyanus ötesinden yapılan bir müdahale ile Türkiye'yi kendi denizlerinden dışlamaya çalışmaktadır. Bunun yanında İsrail'in Yunanistan ve GKRY'nin yaptığı iş birliğini destekleme amacını gütmektedir. ABD bir yandan Rusya'nın donmuş çatışmalar üzerinden yürüttüğü dış politikalarını eleştirirken diğer yandan gündeme getirdiği böyle yasa tasarılarıyla Rus politikalarını ne denli özümsemiş olduğunu ve hatta dış politikada bir nevi Ruslaştığını ortaya koymaktadır. Çünkü yasa tasarısı ile GKRY'ye silah satışıyla ilgili 1987 yılında getirilen yasağın kaldırılması ve buna ek olarak, yıllık 2.000.000 dolarlık askeri yardımda bulunulması hedeflenmiştir. Bu girişim, Kıbrıs Adası'nın mevcut statükosunun ve devam eden barış görüşmelerinin tamamen yok sayılması anlamına gelmektedir (Ünver Noi, 2019, s. 15-16).

Kıbrıs ve Doğu Akdeniz de ortamı geren bu gelişmeler devam ederken ABD yönetiminin "DEAŞ" terör örgütü ile mücadele görüntüsü altında Türkiye'nin güney sınırlarında konuşlanan PYD/YPG terör örgütlerine verdiği çok boyutlu destek iki ülke arasındaki ilişkileri gerilimli bir noktaya taşımıştır. Ayrıca Türkiye'nin Rusya'dan aldığı S-400 hava savunma sistemleri nedeniyle gerilim tırmanmış, Türkiye-ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin seyri daha da kötüleşmiştir. İki ülke arasında yaşanan bu olumsuz gelişmeler Doğu Akdeniz bölgesinin jeopolitiğini de oldukça etkilemektedir. Sonuç olarak ABD'nin, bölgede Türkiye ile ihtilafa düşen ülkelerle yakınlaşma politikası krizi daha da derinleştirmektedir. Türkiye-ABD geriliminden yararlanmak isteyen Yunanistan ve GKRY ise Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine, ABD desteği ile devam etmenin hesaplarını yapmaktadır (Saçı, 2020, s. 141). Yunanistan-GKRY ikilisinin abartılı vaatlerle bölgedeki enerji kaynaklarına yönelik ortaya koyduğu hırslı yaklaşımları, Türkiye'yi bölgede daha sert politikalar izlemeye mecbur bırakmaktadır. Fakat Türkiye, KKTC ve Libya ile imzaladığı anlaşmalar ile Mısır ve Suriye gibi ilişkilerinin bozuk seyrettiği devletlere karşı

Söz konusu harita, Yunanistan'ın adaları birleştirerek bir deniz yetki alanı hattı oluşturduğu tezini destekler niteliktedir. Bilindiği üzere Türkiye, anakara esasına göre hat çizilmesini savunurken Yunanistan ise kendi anakarasından değil de Türkiye'ye birkaç kilometre mesafedeki -esasinda mülkiyeti şaibeli- adaları tek bir çizgi ile birleştirerek kara sınırlarını bu hattın başlatmaktadır. Yunanistan bu hâliyle Türkiye'yi kıyı şeridinde hapsedmeye çalışmaktadır. Bu haritanın fiiliyata döküldüğü bir gerçeklikte Türkiye'nin, Akdeniz ve Ege'de gemi yüzdürebilmek için bile Yunanistan'dan icazet alması gerekecektir. Sonuç olarak AB cephesinin Yunan tezlerini sonuna kadar desteklediğini çizilen haritalara bakarak bile söylemek mümkündür.

Doğu Akdeniz için çizilen bir diğer harita, Yunanistan'ın Ege'deki adaları bir hat ile Meis Adası ile birleştirip oradan da Kıbrıs Adası'na çizgi çekerek oluşturduğu haritadır. Esasında Sevilla Haritası olarak da adlandırılan ve AB cephesinde kabul edilen haritanın esas şeklidir.

Şekil 3.2. Yunanistan'ın Meis Adası'nı Dayanak Göstererek Çizdiği Kıta Sahanlığı Haritası

Kaynak: (Dsjournal, 2020).

Yunanistan haritasının birebir aynısı denebilecek bir diğer harita ise GKRY'nin haritasıdır. Bu harita da geleneksel bir şekilde Türkiye'yi kendi karasularına hapseden bir görünüme sahiptir. Haritalara bakıldığında Yunanistan, GKRY ve AB haritalarının benzerliği göze çarpmaktadır.

Şekil 3.3. GKRY'nin Doğu Akdeniz Haritası

Kaynak: (Haber7, 2020).

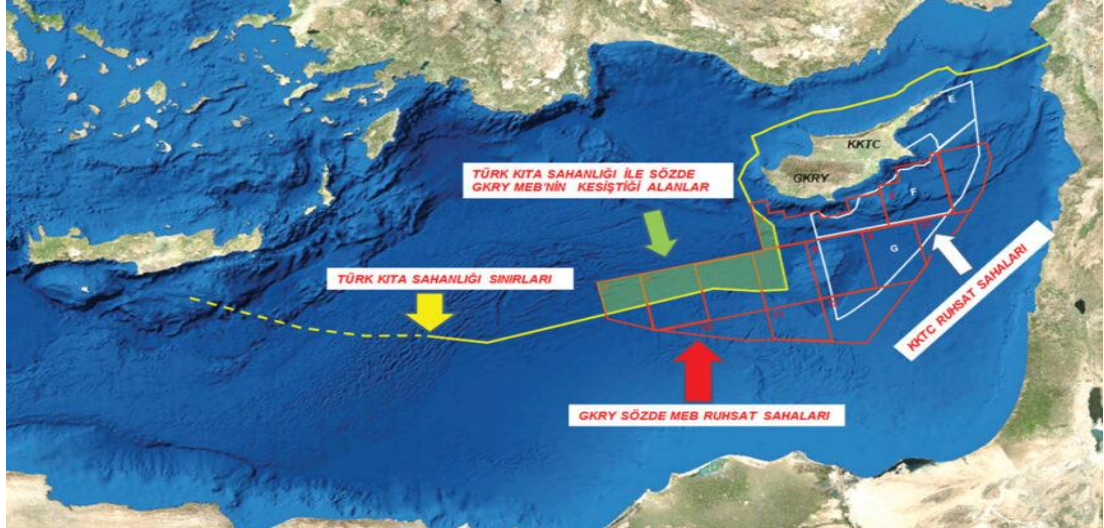
Türkiye ise KKTC ile yaptığı Kıta Sahanlıklarını Sınırlandırma anlaşması (21 Eylül 2011) sonrası Kıbrıs Adası ve Türkiye ankarası arasında çizdiği haritayı yayımlamıştır.

Şekil 3.4. Türkiye-KKTC Kıta Sahanlıklarını Belirleme Anlaşmasıyla Çizilen Harita

Kaynak: (Kaptanhaber, 2011).

Türkiye ile KKTC arasında 21 Eylül 2011'de yapılan anlaşma ile yeni bir kıta sahanlığı durumu ortaya çıkmıştır. Anlaşmada koordinatlar tam olarak açıklanmamış olsa da iki bağımsız devlet arasında imzalanmış bir anlaşma olması dolayısıyla iki devlet arasında kalan bölge, her iki devletin mutlak yetki alanı hâline gelmekte ve aralarındaki anlaşmaya göre paylaşılmaktadır.

Şekil 3.5. Türkiye'nin BM'ye Bildirdiği Nihai Kıta Sahanlığı Sınırları
Kaynak: (Marinedealnews, 2019).

Türkiye'nin çizdiği diğer harita ise Libya Mutabakatı temelindeki haritadır. Çizilen harita, Türkiye kıyılarından Libya kıyılarına kadar olan bütün deniz alanlarını anlaşmanın tarafı olan iki ülke arasında bölüştürmektedir. Bu anlaşmayı BM'nin de onaylamış olması, meşruiyetini güçlendirmektedir. Dolayısıyla diğer kıyıdaş devletlerin veya kurumların çizdiği haritalar herhangi bir kurumun onayından geçmediği için yasal bir dayanağa sahip değildir. Türkiye'nin Libya anlaşması sonrasında yayımladığı harita, üçüncü bir kurumca (BM) onaylandığı için çizilen diğer haritalardan hukuki olarak ayrı bir yere konmaktadır.

3.4. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bağlamında Geliştirdiği Politikalar

Devletlerin dünya siyasetinin inşasında etkili olan güç parametreleri genel olarak askeri güç ve yumuşak güç olmak üzere iki grupta ortaya konmaktadır. Askeri güç kavramı ile ilişkili güç unsurları sert güç (hard power) olarak adlandırılırken, askeri yeteneklerin dışında bir ülkeye uluslararası ilişkilerde güç kazandıran diplomatik beceri, ekonomik gelişmişlik, beşerî unsurlar, teknolojik gelişmişlik, gündem yaratma kapasitesi, başkalarını cezbetme becerisi gibi unsurlar ise yumuşak güç kavramı etrafında ele alınmaktadır. Yumuşak güç, uluslararası ilişkilerde ele alındığı şekliyle, devletin beceri ve ikna etme kapasitesine dayanmaktadır (Nye, 2005, s. 14-17). Yumuşak güç kavramı, uluslararası ilişkilerde ülkelerin hedeflerine ulaşabilmesi için vazgeçilmez bir araçtır. Ancak, Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz gibi sorunlarda yaşadığı olumsuzluklar, yumuşak güç kullanımının bu problemlerin üstesinden gelmekte yeterli olmadığını göstermektedir.

Doğu Akdeniz’de son yıllarda meydana gelen gelişmelerden de görüleceği üzere, Türkiye bölgesinde önemli ölçüde yalnızlaştırılmış durumdadır. Türkiye’nin durumuna yumuşak güç parametreleri açısından bakıldığı zaman, muhataplarını askeri seçenekleri masaya yatırmadan ikna edemediği görülmektedir. Açıkça lehine olan birçok meselede yıllardır aleni bir şekilde haksızlığa uğrayan Türkiye, hak arayışlarına ithamlarla karşılık bulmaktadır. Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin uyguladığı politikalara genel bir çerçeveden bakıldığında; Kıbrıs sorunu başta olmak üzere keşfedilen yeni enerji rezervleri ve bölge devletlerinin yönetsel istikrarsızlıklarının neden olduğu tehdit algısının oldukça yoğun olduğu, bu nedenle ulusal güvenlik temeline dayalı bir politika benimsendiği dikkati çekmektedir (Kökyay, 2020).

Türkiye’nin Kurtuluş Savaşı da dâhil olmak üzere son yüzyıl içerisindeki tecrübeleri açık bir şekilde göstermektedir ki gerçek bir barışın anahtarı güçlü bir orduya sahip olmaktır. Osmanlı’nın dağılma sürecinde yaşananlar ve Kurtuluş Savaşı sırasında direnişe geçen halk kurtuluş örgütlerinin organize edilmesi gibi birçok tecrübe, Türkiye için güçlü bir orduya sahip olmayı tarihi ve coğrafi bakımdan zorunluluk hâline getirmektedir. Bölgesinin sorunlu yapısının da bilincinde olan Türkiye, 1970’li yıllardan itibaren savunma gücünü arttırma yönünde yeni adımlar atmıştır. NATO güvenlik şemsiyesi altında olmasına karşın günümüzde Türkiye, Rusya’dan sonra Avrupa kıtasının en büyük askeri gücüne sahiptir. Bunun yanında Türkiye, 1980’lerden itibaren askeri alanda yeni yatırımlar yaparak –ortaklık ve lisanslı üretim yoluyla- çok sayıda uçak, insansız hava aracı, askeri teknik cihazlar, kara ve deniz askeri araçları üretimi gibi birçok alanda önemli ilerlemeler kaydetmiştir (Öymen, 2003, s. 99-106). Türkiye’nin askeri teknoloji alanında attığı son adımlar, bölgesel bir güç unsurunun yapabileceklerinin ötesinde ilerlemektedir. Geçmişte ABD ve Rusya gibi çok gelişmiş devletlerin üretebildiği insansız hava araçları, günümüzde Türkiye’nin teknolojik hegemonya kurduğu bir alan hâline gelmiştir. Sonuç olarak Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtında da açıkça tecrübe ettiği üzere “sürekli barışın gerçek mimarının güçlü ve caydırıcı bir ordu olduğunun” bilincinde olarak son yıllarda önemli adımlar atmış ve bu adımlar neticesinde, güncel bir sorun olarak karşımıza çıkan Doğu Akdeniz enerji meselesinde önemli ölçüde yol almıştır.

Devletlerin sahip olduğu güç unsurlarının belirleyiciliği açısından büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerini inceleyen Paul Kennedy'nin II. Dünya Savaşı'nın gidişatını değiştiren ABD'nin o günlerde sahip olduğu öldürücü askeri üstünlüğüne ilişkin ifadeleri önemlidir. Kennedy'ye göre savaşa sonradan katılan ABD'nin gerek Almanya gerekse Japonya'ya karşı sahip olduğu kesin hava ve deniz üstünlüğü, yeni bir stratejik durum yaratmıştır. Bunun yanında ABD savaşın sonlarına doğru yarattığı atom bombası tekeli ile tüm dünyada benzersiz bir güç olarak ortaya çıkmış ve savaş sonrası statükoyu adeta tek başına belirleme ayrıcalığını elde etmiştir (Kennedy, 2010, s. 426-430)¹⁴.

Akdeniz Dünyası üzerine önemli çalışmalar yapmış ünlü tarihçilerden Fernand Braudel, Osmanlı'nın Akdeniz'deki hâkimiyetini inşa ederken başta Venedik olmak üzere diğer Latin şehir devletlerinin deniz kuvvetlerindeki gerileme ve dağınıklıkla önemli ölçüde istifade ettiğini sitemle anlatmaktadır. Başta Kıbrıs'ın 1571'deki fethi olmak üzere Osmanlı'nın Akdeniz egemenliğinde dönemin en büyük deniz güçleri olan Venedik ve İspanya ile ilgili bu tip gerekçeleri ileri sürmesine karşın, Braudel'in gerçek neden olarak Osmanlı Deniz Kuvvetleri'ndeki dönüşümü öne çıkardığı görülmektedir. Gerek Osmanlı'nın Kıbrıs zaferi gerekse hemen arkasından gelen İnebahtı yenilgisi gibi tarihsel önemi büyük olayların arkasında yatan asıl belirleyici faktör, deniz gücünün büyüklüğü, silah ve insan donanımı ve askeri yeteneklerdir (Braudel, 1994, s. 483-502).

İster yakın tarihte olsun ister uzak tarihte açık bir şekilde görülüyor ki Akdeniz'deki ilişkilerin kaderini belirleyen faktör, kültür ve medeniyetler arası etkileşim kadar, daha fazlasıyla askeri yeteneklerdir. Bu yeteneklerin en önemli bileşeni ise deniz gücüdür. Türkiye de son yıllarda bu bilinçle denizlerdeki askeri, ekonomik ve teknik konularda kabiliyetlerini güçlendirmek maksadıyla, bir yandan askeri deniz araçlarını Türk tersanelerinde üretilen modern deniz araçlarıyla çeşitlendirirken diğer yandan da egemenlik alanlarında yer alan denizlerdeki yer altı

¹⁴ Burada ABD'nin tartışmasız gücü ve üstünlüğü ortada olmasına karşın savaş sonrası statükonun belirlenmesinde Sovyetlerin de sahip olduğu güç unsurları doğrultusundaki etkisi göz ardı edilmemelidir.

kaynaklarından faydalanmak için gerekli olan sismik arama ve derin deniz sondajı gibi konularda deniz filosunu güçlendirmektedir. Doğu Akdeniz, bugün olduğu gibi yarında Türkiye için kritik önemini koruyacaktır. Çünkü Türkiye için hem dünyaya açılan bir kapı hem de Kıbrıs ve Kıbrıslı Türklerle birlikte Akdeniz'deki meşru haklarının en can alıcı bölgesidir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de KKTC ile birlikte başka ittifaklara karşı mücadele etmekle birlikte, ulusal ve enerji güvenliğini korumaya çalışmaktadır (Keser ve Ak, 2018, s. 95).

Doğu Akdeniz Bölgesi'nde son yıllarda yaşananlar göstermektedir ki bölge ülkeleri tarafından Türkiye ve KKTC'nin meşru hakları hukuksuz bir şekilde çiğnenmektedir. Üstelik bu hakkaniyetsiz tutum yalnızca bölgedeki enerjinin paylaşımı konusunda değil, taşınması ve dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda da sergilenmektedir. Türkiye aleyhinde yaşanan tüm gelişmelere rağmen, gerek enerjinin paylaşımı gerekse de iletimi noktasında uzlaşmacı bir tavır sergilemektedir. Yunanistan-GKRY ikilisi ise AB'nin desteğine ve İsrail ile yapmış olduğu ittifaka sırtını dayayarak uzlaşmadan uzak bir tavır sergilemektedir. Bu ittifak, hem Türkiye ile KKTC'nin meşru haklarını tamamen görmezden gelmekte hem de Türkiye'nin bölgedeki kararlı duruşunu hiçe saymaktadır. Yaptığı uzlaşma çağrıları cevapsız kalan Türkiye, bir yandan askeri ve diplomatik girişimlerini devam ettirirken bir yandan da kendi arama ve sondaj çalışmalarını başlatmıştır (Özekin, 2020, s. 97).

Türkiye'nin yaptığı arama ve sondaj çalışmalarının hukuki temellerini oluşturan anlaşmalardan ilki olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti-Türkiye Kıta Sahaneliği Antlaşması'nı, KKTC adına dönemin Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ve Türkiye adına dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, New York'ta bir araya gelerek 21 Eylül 2011 tarihinde imzalamışlardır. Daha sonrasında KKTC Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) KKTC'ye ait deniz yetki alanları içinde petrol ve doğal gaz arama çalışmaları için ruhsat verilmiştir (Balkaş, 2019, s. 12-19). KKTC'nin verdiği ruhsatlar kapsamında Türkiye, Barbaros Hayreddin Paşa isimli sismik araştırma gemisini doğal gaz aramak üzere bölgeye göndermiştir. Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki varlığını görmezden gelen AB bu girişime oldukça sert sayılabilecek bir tepki göstererek, Türkiye'nin devam eden AB'ye tam katılım müzakerelerinin bir kısmını ve finansal yardımları askıya

almakla tehdit etmiştir. Türkiye ne tepkiler ne de tehditler karşısında tavrını değiştirmeyerek ve arama gemilerine savaş gemilerini eşlik ettirerek bu konuda tavizsiz olduğunun altını çizmiştir. Türkiye'nin bu yöndeki hamlelerle ortaya koyduğu Doğu Akdeniz politikası, bölgede yüzyıllardır devam eden Türk varlığının devamı konusunda kararlı ve ısrarcı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Özpolat ve Yiğittepe, 2020, s. 267-268). Bunun yanında Türkiye'nin Akdeniz'deki ilk hidrokarbon arama girişimi, Fatih sondaj gemisinin Türk kıta sahanlığı içinde yer alan 1. ve 6. bloklarda doğal gaz aramak üzere bölgeye gönderilmesidir. GKRY bu arama çalışmasına da karşı çıkarak, Kıbrıs'ın sahil hattının tamamının kendilerine ait olduğunu ve Fatih sondaj gemisinin faaliyetlerinin hukuka aykırı olduğunu iddia ederek Türkiye'yi protesto etmiştir. Ancak Fatih sondaj gemisinin belirtilen parsellerde yaptığı çalışmaları fiili olarak engelleyememiştir. Türkiye daha sonra aynı hukuki çerçevede kapsamında Kıbrıs'ın doğu kıyılarının açıklarında doğal gaz arama çalışmaları yapmak üzere Yavuz sondaj gemisini göndermiştir. Bu durum Avrupalı devletlerin tehditleriyle karşılık bulduğundan Türkiye'nin arama ve sondaj gemilerine savaş gemileri de eşlik etmiştir. Her ne kadar yapılan hamleler bölgedeki diğer aktörler tarafından tehdit olarak algılansa da Türkiye kendisinin ve KKTC'nin bölgedeki hukukunu korumaya yönelik politikasında ısrarcı olmuştur (Ünay, 2021, s. 383-384). Türkiye'nin yaptığı "Mavi Vatan 2019 Tatbikatı" ile GKRY-Yunanistan ittifakının yaptığı askeri tatbikatlar sadece bölgenin değil dünyanın da dikkatini Doğu Akdeniz'e çevirmiştir. Tatbikatlar dışında her iki taraf da bölgede arama ve sondaj çalışmaları yapmakta, bu durum yine karşılıklı olarak rahatsızlıklara sebebiyet vermektedir. İki tarafta devam eden gerginliği zaman zaman askeri çatışma endişesi yaratacak boyutlara ulaştırmaktadır (Tuncer ve Altınışık, 2020, s. 33).

Doğu Akdeniz'de sıcak gelişmeler sürerken Türkiye de boş durmamış, KKTC ve Libya ile ittifak çerçevesinde yürütülecek kapsamlı proaktif politikalar üreterek söz konusu politikaları hayata geçirmiştir. Kurulan ittifakların ortak politikası, bölgedeki enerji potansiyelinin kullanımında bir kaldıraç etkisi yaratarak öne geçmektir. Türkiye Akdeniz'deki varlığını tehdit eden girişimlere karşı hamle olarak, çok yönlü ve kapsamlı diplomatik temaslar, uluslararası hukuka dayalı siyasi ve ekonomik hamleler ile cevap vermektedir (Ünay, 2021, s. 368). Türkiye, KKTC ile yürüttüğü politikalara Libya'yı da dâhil ederek kendi bloğunu yaratmaya ve

bölgedeki tüm tarafların lehine olacak şekilde daha adil bir paylaşım imkân sağlayacak yollar aramaya çalışmaktadır (Yaşa ve Yılmaz, 2020, s. 8).

Yunanistan ve GKRY, bölgedeki tutumları ile Türkiye ve KKTC'yi tamamen yok saymakta, deniz alanlarını ihlal ederek hukuksuz hak iddialarında bulunmaktadır. GKRY, MEB ilan ederek, çeşitli devletler ile anlaşmalar imzalamış (Mısır 2023, Lübnan 2007, İsrail 2010, çok uluslu enerji şirketlerine arama ve sondaj lisansları vererek bölgedeki gerilimi tırmandırmıştır. Türkiye, GKRY'nin Kıbrıs'ın tek temsilcisi olmadığını bu nedenle kendi başına aldığı kararların hükmünün adanın tamamında yürütülemeyeceğini belirterek, GKRY'nin Lübnan, İsrail ve diğer ülkelerle yaptığı anlaşmaların hiçbir geçerliliğinin olmadığını açıkça ifade etmiştir. Kıbrıs civarında keşfedilen hidrokarbon kaynakları üzerinde yalnızca Rum tarafının değil Türk tarafının da eşit hak sahibi olduğunu belirten Türkiye, kaynakların çıkarılması, işletilmesi ve dağıtımı hususlarında ada halklarının birlikte karar vermesi gerektiğini savunmaktadır (Yılmaz, 2020, s. 31). GKRY'nin Mısır ile imzaladığı deniz yetki alanları anlaşmasının ardından bir açıklama yapan Türk Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin tavrını; *“Yunanistan ile Mısır arasında deniz sınırı bulunmamaktadır. Bugün imzalandığı açıklanan sözde deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması Türkiye için yok hükmündedir. Bu anlayışımız sahada ve masada ortaya konacaktır. Sözde sınırlandırılan alan, Birleşmiş Milletler'e de bildirilen Türk kıta sahanlığı içinde yer almaktadır. 2003 yılında GKRY ile imzaladığı anlaşma ile 11.500 km²'den vazgeçen Mısır, Yunanistan'la bugün imzaladığı bu sözde anlaşma ile de yine deniz yetki alanı kaybına uğramaktadır. Bu anlaşmayla Libya'nın hakları da gasp edilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'nin, söz konusu alanda herhangi bir faaliyete izin vermeyeceği ve Doğu Akdeniz'de ülkemizin ve Kıbrıs Türklerinin meşru hak ve çıkarlarını kararlılıkla savunmaya devam edeceği kuşkusuzdur.”* ifadeleri ile ortaya koymuştur (Mfa, 2020). Ne coğrafi ne de hukuki anlamda Mısır ile Yunanistan arasında bir deniz sınırı belirlemenin mümkün olmadığını ifade eden Türkiye, bu nedenle söz konusu anlaşmanın hukuka aykırı ve kendisi için “yok hükmünde” olduğunu açıklamıştır.

Türkiye'nin bölgedeki bir diğer girişimi Libya ile imzaladığı “Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatı” ve NAVTEX (denizcilerin uyarılması)

ilanlarıdır. Türkiye ile Libya'nın deniz yetki alanları anlaşmaları, Doğu Akdeniz'deki güç dengelerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Anlaşma ile Türkiye, bölgede kendisini dışlamaya çalışan Yunanistan, Güney Kıbrıs, Mısır ve İsrail gibi devletlere karşı önemli bir hamle yapmıştır. Libya mutabakatı, Türkiye'ye kendi kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlarını belirlemesine ve Libya ile ortak bir deniz alanı oluşturmaya hukuki olarak olanak tanımıştır. Anlaşma, uluslararası hukuka uygun olarak yapılmış ve BM'ye bildirilmiştir. Türkiye ve Libya, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmayan ülkelerdir. Bu nedenle, deniz yetki alanlarını belirlemek için kendi aralarında anlaşma yapmaları mümkündür. Anlaşma, Birleşmiş Milletler tarafından da onaylanmıştır. Ancak, anlaşma bölgedeki diğer ülkelerin tepkisini çekmiştir. Yunanistan, anlaşmanın Girit Adası'nı görmezden geldiğini ve kendi kıta sahanlığını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Mısır ve Güney Kıbrıs da anlaşmayı yasadışı olarak nitelendirmiştir (Yılmaz, 2020, s. 27). Türkiye'nin Akdeniz ve Ege'de bütün dünyanın gözü önünde birçok haksızlığa maruz kaldığı, üstelik Meis Adası gibi Türkiye kıyılarına birkaç kilometre mesafedeki adaların bile Yunanistan tarafından silahlandırılmasına başta AB ve ABD olmak üzere dünya kamuoyu tarafından göz yumulduğu bir zamanda bu anlaşmanın yapılması tarihi bir başarıdır. Çünkü Türkiye'nin, kendi kıyılarından Libya'ya kadar olan oldukça geniş deniz alanlarında diğer ülkelerin tamamını dışlayacak şekilde yetki tayin etmesi ve bunu uluslararası bir anlaşmaya dönüştürmesi, çok önemli bir başarıdır. Anlaşma sonucu Yunanistan'ın birkaç çizgi ile Doğu Akdeniz'e hükmetme planı çöpe atılmıştır. Girit ve çevresi dahi Libya Mutabakatının bir sonucu olarak Türkiye'nin deniz yetki alanlarına girmiş ve gelecekte doğudan batıya uzanacak muhtemel deniz altı taşıma hatlarının hepsi Türkiye'nin yetki sahasını kullanmak zorunda kalacaktır. Sonuçları bakımından ele alınıncaya bu anlaşma Akdeniz'in yeniden bir Türk Gölü hâline getirilmesi açısından tarihi bir adımdır (Kılıç vd, 2022, s. 57-58).

Süreç içerisinde kendi politikaları kapsamında bölgesel iş birlikleri oluşturan Türkiye, Doğu Akdeniz'deki enerji pazarında var olma çabasını sürdürmektedir. Türkiye, bölge ülkelerinin ortaya koyduğu politikalar bağlamında kendi Doğu Akdeniz politikasını iki farklı yol üzerinden dizayn etmektedir. Buna göre, eğer kıyıdaş ülkeler kendisinin ve Kıbrıs Türklerinin haklarını gözetmeye yönelik bir tutum içinde olurlarsa Türkiye bölgede kurulacak enerji iş birliklerine dâhil olacak ve

destekleyecek, tersi yönde bir tutumu benimsemeleri hâlinde ise gerek Türkiye'nin gerekse de Kıbrıs Türklerinin hakları ve menfaatlerini korumak için her türlü gerginlik ve çatışma göze alınarak hareket edileceği birçok kez ifade edilmiştir (Yılmaz, 2018, s. 3).

Türkiye, kendisini Doğu Akdeniz'de yalnızlaştırmak isteyen AB ve ABD politikalarına karşılık olarak “Mavi Vatan” konseptini geliştirerek söz konusu deniz alanlarının karadaki herhangi bir toprak parçasından ayırt edilmeksizin savunulacağını deklare etmiştir. Geliştirilen bu savunma konseptinin bir diğer ayağı da bölge devletleriyle ittifaklar yaparak yaratılmak istenen “yalnız ülke” imajını yırtıp atmaktır. Bu kapsamda Türkiye, Mısır ile dondurulmuş ilişkilerini çözmek için adımlar atmakta ve Suriye'deki üsleri aracılığıyla Akdeniz'de boy göstermeye çalışan Rusya ile yeni ittifakların yollarını aramaktadır. Bu girişimlerin ardında, “düşmanımın düşmanı dostumdur” tarzı yaklaşımlar yer almaktadır. Ancak kurulan ittifaklar Doğu Akdeniz'de hatta Ortadoğu'da mevcut çatışmaları daha da körüklemekte, enerjiden pay alma ve enerjiyi kontrol etme yarışında Ortadoğu'dan Akdeniz'e uzanan siyasi oyunlar yeni dünya düzeninin ortaya çıkışındaki kaosu görünür hâle getirmektedir. Özellikle küresel güçlerin yönettiği bu oyun Ortadoğu merkezli olup Doğu Akdeniz politikalarını da şekillendirmektedir (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 15). Mavi Vatan konsepti, esasen Türkiye'nin Akdeniz'de kendi egemenlik alanı içinde yer alan bölgeyi tanımlamakta ve bu bölge üzerinde yani Türkiye'nin Mavi Vatanında hiçbir devletin hak ve egemenlik iddiasında bulunamayacağını altını çizmektedir.

Rumların batılı enerji şirketlerine dağıttığı doğal gaz arama ruhsatlarına karşı Türkiye yaptığı Mavi Vatan konseptli uyarların dikkate alınmaması üzerine bazı önleyici tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bu çerçevede İtalyan ENİ şirketinin bölgede (Gazimağusa şehrine 5 deniz mili mesafe) doğal gaz sondajı yapması Türk Donanmasına ait savaş gemileri ile engellenmiştir. Bu engelleme girişimi Türkiye'nin kararlılığını ortaya koyması açısından önemlidir. Buna karşın Akdeniz'de bilimsel araştırma yapan bir Alman gemisinin, Girit ve Kıbrıs arasındaki bölümde bilimsel çalışmalar yapmak için Türkiye'ye başvurması üzerine, Girit ve Kıbrıs arasındaki 580 kilometrekarelik alan için yeni NAVTEX yayımlayarak Alman

araştırma gemisine izin verilmiştir (Güneş ve Arslan, 2018, s. 48). Alman gemisinin söz konusu alanda çalışma yapmak için izin istemesi, Türkiye'nin sert güç kullanımında başarılı olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin aktif ve önleyici hamleleri karşısında çözüm üretemeyen Yunanistan ABD'yi sürece dâhil etmeye çalışmıştır. ABD bölgedeki varlığını her ne kadar gerginliğin tırmanmasını engellemeye yönelik olarak tanımlasa da yapılan müdahalelerinin ekseriyetle gerginliğin artmasına sebebiyet verdiği de bir gerçektir. Bu süreçte ABD, GKRY ile ortak askeri tatbikat yaparak konuya taraflı yaklaşığının işaretini vermiştir (Uygun, 2021, s. 75-76).

Türkiye, yakın zamanda Doğu Akdeniz'de sürdürdüğü diplomatik girişimleri askeri bakımdan da görünür hâle getirmeye karar vererek, bu doğrultuda bir "Gambot Diplomasisi" uygulamaya başlamıştır. Bunun için savaş uçakları, denizaltıları, savaş gemileri, İHA ve SİHA gibi yerli silah sistemlerini dâhil ettiği birçok tatbikat düzenlemiş, bölgede devam eden enerji rekabetinde kendisini yok sayan rakiplerine somut bir duruş sergilemiştir. Bu süreçte GKRY'nin verdiği ruhsatlarla bölgede faaliyet gösteren uluslararası şirketlerin faaliyetleri Türk donanması tarafından engellenmiştir (Topcu, 2021, s. 45). Türkiye'nin 2011 yılından sonraki politikalarına bakıldığı zaman, iyi niyetli diplomatik girişimlerin yetersizliğini açıkça görmüş olmanın bir sonucu olarak daha somut adımlara yöneldiğini söylemek mümkündür. Rumların başta İtalyan ENİ, ABD'li Noble Energy gibi şirketlere arama ruhsatı vererek Akdeniz'in tamamını sahiplenme girişimlerine karşı, Türkiye KKTC ve Libya ile yaptığı anlaşmalarla bunları hükümsüz kılma yönünde önemli adımlar atmıştır. Türkiye, Kıbrıs Adası'nın çevresini KKTC'nin hükümrancılık hakkını öne çıkararak, KKTC tarafından yeniden tanımlanmış olan ruhsat sahalarında kendi sismik ve sondaj gemileri ile faaliyetlere başlamıştır. Bunun yanında bölgedeki askeri varlığını da görünür kılarak bütün politik araçları kullanmaya başlamıştır. Türkiye bu tarihlerden itibaren bölgede faaliyet yürütmeye çalışan birçok ülkenin (İtalya, Almanya, Fransa, İngiltere ve Malta bayraklı toplam 7 geminin faaliyetleri) -GKRY tarafından ruhsatlandırılan sahalardaki- sondaj faaliyetlerini askeri gücünü de kullanarak sonlandırmıştır. Öte yandan bahsi geçen alanlarda Türkiye kendi gemileri olan Barbaros Hayrettin Paşa, Fatih, Yavuz ve Oruç Reis ile çalışmalar yürütmüştür (Saçı, 2020, s. 146).

Doğu Akdeniz’de devletler arasında yaşanan güç mücadelesinde jeopolitik ön plandadır. Türkiye de bu yönde bir adım atarak tarihinin en kapsamlı askeri deniz tatbikatlarından biri olan Mavi Vatan Tatbikatını gerçekleştirmiş ve artan deniz gücünü bölge ülkelerine sergilemekten çekinmemiştir (Dal, 2020, s. 74). Deniz gücünün aktif olarak sahaya sürülmesinin kuşkusuz ki önemli sonuçları vardır. Türkiye’nin son yıllarda GKRY’nin ruhsatlandığı sahalarda başka ülkelerin gemilerine karşı gerçekleştirdiği engellemelere çok fazla ses edilememesi bu gücün aktive edilmesinin bir sonucudur. Bunun yanında aynı yerlerde Türkiye’nin doğrudan askeri gemiler eşliğinde arama ve sondaj faaliyetleri gerçekleştirmesi de deniz gücünün aktif olarak sahaya sürülmüş olmasının bir neticesidir.

Türkiye, bölgede sözü geçen ülkelerden biridir ve Doğu Akdeniz’i “Mavi Vatan” olarak tanımlamaktadır. Ancak, Doğu Akdeniz’de keşfedilen büyük enerji rezervleri bölgenin dinamiklerini güvenlik bağlamında yeniden şekillendirmekte, Türkiye bu yeni düzenin dışına itilme ve bölgesel enerji hedeflerinden uzaklaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bunun başlıca nedenleri; Doğu Akdeniz enerjisini Avrupa’ya taşıyacak boru hattı projeleriyle ilgili güzergâh talepleri ve oluşturulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu’dur. Öngörülen boru hattı projesi ile GKRY, İsrail ve Yunanistan’la kurduğu iş birliği üzerinden Türkiye’yi saf dışı bırakmak için yoğun çaba harcamaktadır (Çeçen, Bulut ve Ayçin, 2021, s. 122-123).

Doğu Akdeniz’de özellikle de Afrodit ve Leviathan bölgelerinde bulunan hidrokarbon rezervlerinin ticarileştirilerek taşınmasında Türkiye en akılcı alternatif olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz bölgesinde çıkartılması amaçlanan hidrokarbon rezervlerinin LNG terminalleri ve boru hattı projeleri ile önce kendi topraklarına sonrasında ise yine boru hattı veya deniz taşımacılığı yolu ile Avrupa ülkelerine ulaştırmayı hedeflemektedir. Avrupa’nın kuzey bölgelerinden, özellikle Rusya’dan ihraç ettiği gaz her ne kadar az maliyetliyse de Türkiye alternatif bir maliyet oluşturarak piyasayı kendi lehine çevirmek istemektedir. Ayrıca Leviathan bölgesinden çıkarılan gazın, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye’ye ulaşan Güney Kafkasya Boru Hattı’na aktarılacak yeni bir yatırıma gerek kalmadan Avrupa’nın içinde gaz transferini sağlayan Güney Gaz Koridoruna iletimi sağlanabilecektir. Bir başka deyişle Doğu Akdeniz’den yola çıkan enerjinin Güney

Gaz Koridoruna dâhil edilmesi, hem bu koridorun ticari çekiciliğini büyük ölçüde artıracak hem de Ankara-Brüksel arasında güçlü bir etkileşim yaratacaktır. İsrail-Türkiye ekseninde kurulacak olan boru hattının gerek siyasi gerekse ekonomik olarak Türkiye'nin elini fazlasıyla güçlendireceği düşünülmektedir (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 56). Türkiye, uyguladığı enerji politikaları ile geleceğin dünyasında enerji alanında merkez olmayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda Türkiye Doğu Akdeniz'den ve Körfez ülkelerinden Batı'ya uzanacak olan enerji güzergâhında söz sahibi olacak şekilde politikalar yürütmektedir.

Türkiye sahibi olduğu arama ve sondaj gemileri sayesinde Doğu Akdeniz'deki çalışmalarına aralıksız devam edebilecek kabiliyete sahiptir. Şüphesiz bölgede bulunan uluslararası enerji firmalarının zoraki de olsa faaliyetlerine ara vermesi Türkiye'ye bir avantaj sağlamaktadır. Türkiye'nin bu avantajı değerlendirebilmesinin en önemli nedeni ise kendi arama ve sondaj filosuna sahip olmasıdır. Türkiye bölgede hem yeni kaynak alanları keşfetme hem de hâkimiyetini pekiştirmeye odaklanmaktadır. Bu da Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki pozisyonunu güçlendirmesi babında son derece önemlidir. Geline nokta Türkiye'nin GKRY tarafından hukuksuz bir şekilde ruhsat verilen enerji şirketleriyle bölgede rekabet edebilme kabiliyetinin arttığı görülmektedir (Kavaz, 2021, s. 43). 21 Temmuz 2020'de Türkiye Oruç Reis gemisinin faaliyetleri için NAVTEX ilan etmiştir ancak Almanya'nın diplomatik çabalarının da etkisiyle Yunanistan ile müzakereye hazır olduğunu 28 Temmuz'da beyan etmiştir. Buna karşın müzakerelerin başlayacağı günden bir gün önce 6 Ağustos 2020'de Yunanistan, Mısır ile bir deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması yaptığını açıklamıştır. Bu süreçte her ne kadar “bakım maksadıyla” olduğu belirtilse de Türkiye'nin bir “iyi niyet göstergesi olarak” limana geri çektiği Oruç Reis gemisinin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine tekrar başlayacağı 10 Ağustos 2020'de Türkiye tarafından duyurulmuştur. Yunanistan'ın Mısır hamlesi süreci sadece baltalamakla kalmamış aynı zamanda Almanya'nın arabuluculuk girişimlerini de boşa çıkarmıştır. Konu 14 Ağustos'ta AB gündemine taşınmış ve AB dışişleri bakanları olağanüstü bir toplantıda bir araya gelerek Türkiye'ye tartışmalı alanlardaki hidrokarbon arama faaliyetlerini durdurma çağrısı yapmışlardır. AB'nin tarafsız tutumu Türkiye için yeni bir motivasyon kaynağı olarak kendini göstermiş ve bölgede daha kararlı bir tavır sergilemesine yol açmıştır.

Türkiye NAVTEX ilanlarına devam ederek 16 Ağustos'ta Yavuz gemisinin faaliyetlerine devam edeceğini duyurmuş, 23 Ağustos'ta ise Oruç Reis gemisi için NAVTEX ilan ederek, faaliyetlerin 27 Ağustos'a kadar devam edeceğini açıklamıştır (Uygun, 2021, s. 75).

Yunanistan, 2020 yılının Ekim ayında Türkiye'ye çok yakın mesafede olan ve Lozan Antlaşması gereği silahsızlandırılması gereken Meis Adası'nın hemen güneyinde askeri tatbikatlar icra edeceğini duyurmuştur. Yunanistan'ın bütün Ege ve Akdeniz'i bir tatbikat sahasına çevirerek bölgede gerilimi artırıcı şekilde hareket etmesi, Türkiye'ye karşı kışkırtıcı bir tavır olarak değerlendirilmektedir. Bu tatbikatların sahası bir yandan Oruç Reis sismik araştırma gemisini olağan faaliyet alanını içine alırken diğer yandan da bölge de sivil seyrüsefer trafiğini tehlikeye atacak niteliktedir (Uygun, 2021, s. 76-77). Yunanistan'ın doğudan Batıya Türkiye'nin bütün kıyılarını sahiplenici tavrı ve anlaşmalarla silahsızlandırılması karara bağlanmış adaları askeri tatbikat sahası hâline getirmesi, bütün dünyanın gözü önünde cereyan ederken gerek AB gerekse ABD'nin tüm bu olanları görmezden gelerek Türkiye'nin karşı hamlelerini hukuk dışı ve kışkırtıcı bulması, Türkiye'nin bölgedeki yalnızlığının en açık resmidir. Dolayısıyla Türkiye'nin bölgedeki asıl rakipleri Yunanistan'dan ziyade bölgeyi GKRY, Yunanistan gibi kullanımı kolay ve düşük maliyetli aparatlarla kontrol etmek isteyen AB, ABD ve hatta Rusya ve Çin'dir.

Lozan'dan itibaren dört taraftan kuşatılmak istenen Türkiye, günümüzde uyguladığı proaktif dış politikalarına askeri yeteneklerini de eklemleyerek, kendini kuşatan faktörlere karşı oldukça kararlı bir tutum sergilemektedir. Türkiye'nin bazı konularda uluslararası camiada aktif olarak boy göstermesi, iç siyasetinde de desteklenen bir durumdur. Bugün Doğu Akdeniz ve Ege üzerinde yoğunlaşan anlaşmazlıklar esasında yüz yıl önce çözüm sanılan çözümsüzlüklerden kaynaklanmaktadır. Türkiye, güneyindeki karada sentetik sınırlarla kuşatılırken, denizde de mevzubahis kuşatma sürdürülmüş, Batıda Türkiye'nin burnunun dibindeki adalar Yunanistan'a terkedilerek bu kuşatmanın en bariz görüntüsü oluşturulmuştur (Doğan, 2021, s. 7).

Türkiye'nin uyguladığı Doğu Akdeniz politikaları hem taktik hem stratejik unsurlar içermektedir. Taktik seviyede politikalarla hedeflenen; Yunanistan'ın hakkaniyetsiz taleplerini gerçekleşmesinin önüne geçmek, GKRY'nin gayri hukuki girişimlerine engel olmak ve bunların yanında KKTC'nin menfaatlerini korumak, bölgedeki arama ve sondaj çalışmalarını sürdürerek enerji güvenliğini sağlamaktır. Stratejik seviyedeki politikalarla hedeflenen ise öncelikli olarak Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin hareket alanını kısıtlamaya yönelik çabaların önüne geçmek ve bölgede devam eden güç mücadelesinde etkin varlık göstermektir (Uygun, 2021, s. 77-78). Sonuç olarak Türkiye, uyguladığı politikalarla hem kendi hem de diğer kıyıdaş devletlerin haklarının korunmasını istemektedir. Bu noktada Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfi, çıkarılması, transferi ile bölgesel güvenlik konularında tüm tarafların menfaatlerini korumak adına, kıyıdaş devletler arasında yapılacak iş birliklerinde hayati yarar bulunmaktadır.

SONUÇ

Akdeniz, tarih boyunca eski dünyanın adeta gözbebeği olmuş bir coğrafi alandır. Çünkü doğudan batıya, kuzeyden güneye bütün eski dünya medeniyetlerini, kültürlerini, ekonomisini ve ticaretini birbirine bağlamaktadır. Bunun yanında Akdeniz çevresi, eski dünyanın en kalabalık nüfusuna da sahip olmanın yanında onlarca farklı kültür ve medeniyeti de doğrudan birbirine bağlamış, kaynaştırmıştır. Akdeniz tarihçisi olarak da bilinen Fernand Braudel'in ifadesiyle "Dünyanın içinde bir Akdeniz Dünyası ortaya çıkmıştır" (Braudel, 1994). Dolayısıyla Akdeniz, dünyanın geri kalanını birbirine bağlayan ancak kendine özgü karakteristiği ile dünyanın geri kalanından ayrılan bir bölgedir.

Tarih boyunca Akdeniz'le komşu olan ya da Akdenizlileşen her medeniyet gibi Türkler de Akdeniz'e ve Akdeniz çevresine egemen olmak istemişlerdir. Türkler Osmanlı Hanedanlığında güçlendikçe artan Akdeniz egemenliği 1571'de Kıbrıs Adası'nın fethiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Kıbrıs adası Akdeniz'in anahtarı olarak nitelendirilmektedir. Türklerin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki hükümlerliliği 1878'de adanın İngilizlere zorunlu olarak kiralanması ile son bulmuş, Birinci Dünya Savaşı koşullarında adanın tamamen kaybedilmesi ile Akdeniz'deki egemenliğin yerini büyük bir kuşatma almıştır.

Kıbrıs'ta Türklerin yaşadığı sorunların temelinde hiç kuşkusuz ki adanın tarih boyunca sahip olduğu jeopolitik önem yatmaktadır. Mevzubahis önemden ötürü İngiltere ilk fırsatta adayı kiralararak kıyısı olmayan Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmuş ardından da adayı mülkiyetine geçirmiş, daha sonra ise Ortadoğu'dan çekilmiş olmasına karşın adada birçok üs oluşturarak Doğu Akdeniz'i ve tarihi ticaret yollarını kontrolünde tutmaya devam etmiştir. Kıbrıs'ın ve genel olarak Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve stratejik önemi 20. yüzyılın ünlü jeopolitik teorilerinin de dikkatini çekmiş ve öne çıkan teorilerin hepsinde Doğu Akdeniz, dünyaya hükmetmenin anahtar noktalarından birisi olarak tanımlanmıştır.

Kuşatmanın en önemli ayağını Yunanistan'ın bütün Ege adalarını ele geçirerek Ege Denizi'ni bir Yunan gölü hâline getirmesi ve Kıbrıs'ı egemenliği altına alması oluşturmaktadır. Yunan Megali İdeasının siyasal ifadesi de olan bu kuşatma,

Batı dünyasından daima destek görmüş ve Türkiye yaklaşık bir asırdır adım adım geriletilmiştir. Süreç içerisinde Kıbrıs Adası'ndaki Rumlar, Yunanistan ve Batının desteğiyle adadaki Türkleri anarşi ve terör ile yok etmeye çalışmıştır. Türkiye de duruma sessiz kalamayarak 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı ile adada Türkler için güvenli bir alan yaratmış daha sonra da bu alan içinde Kıbrıslı Türkler, Rauf Raif Denktaş önderliğinde devletleşerek 1983'te KKTC'yi kurmuşlardır.

Doğu Akdeniz'in çoğu zaman Kıbrıs Adası üzerinden (Süveyş Kanalı açıldıktan sonra her ikisi) biçimlenen önemi, bölgede 2000'li yıllardan itibaren hidrokarbon kaynaklarının keşfi ile daha da artmıştır. Geçmiş ilk defa Mısır'ın 1960'lardaki sondaj çalışmalarına kadar giden petrol arama faaliyetleri, 2000'li yıllarda yeni teknolojilerle olumlu sonuçlar vermiştir. Yapılan aramalarda Mısır'ın yanında İsrail'in Levant sahasında ve Kıbrıs çevresinde ekonomik değeri yüksek çok sayıda hidrokarbon yatağı keşfedilmiştir. Zengin kaynakların keşfiyle bu kaynakların paylaşımı ve Doğu Akdeniz'in parselasyonu için yeni bir mücadele başlamıştır. Türkiye gelenekselleşmiş dengeleri gözetken siyasetini bir dönem daha sürdürmüş olsa da 2006'dan itibaren gözle görülür bir şekilde değişen proaktif bir dış politikaya yönelerek Doğu Akdeniz ile ilgili dayatmaları reddetmiştir. Nasıl ki 1878 tarihi Kıbrıs'ın kaybı ile Doğu Akdeniz için bir dönüm noktasıysa 2006 yılı da Türkiye'nin proaktif siyasete adım attığı bir dönüm noktası olarak göze çarpmaktadır.

Türkiye, uzun zamandır bölgede bir kuşatma yaşamaktadır. Özellikle enerjide Rusya gibi güvenilir partnerlere bağımlılığı yüksek olan AB'nin aktif bir rol almaya çalıştığı bölgede son yıllarda birçok girişimin hayata geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir. AB'nin teşviki ile Yunanistan ve GKRY'yi de içine alan forumlar, anlaşmalar, platformlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. AB kendi enerji gereksinimini bölge kaynakları ile gidermeye çalışmaktadır. Bunun için Türkiye'yi mümkün olduğunca etkisizleştirdikten sonra bir oldu bittiye getirerek tabiri caizse Kıbrıs'ı sahte tapuyla GKRY'nin üzerine yapma çabalarına girişmiştir. AB adeta Türkiye'yi kendi mülkünden kovmaya çalışmaktadır. AB'nin desteği ile GKRY bölge ülkeleri ile MEB anlaşmaları yaparak Doğu Akdeniz'i paylaşma açmış, bununla yetinmeyerek Kıbrıs Adası'nın çevresini de parselleyerek uluslararası şirketleri bölgede arama çalışmaları yapmaya davet etmektedir. GKRY, ABD gibi büyük

devletlerin ilgisini bölgeye çekmeye çalışarak Türkiye'nin harekât alanını daraltmayı amaçlamaktadır.

GKRY'nin kışkırtıcı politikaları karşısında Türkiye de Doğu Akdeniz'deki askeri gücünü belirgin bir şekilde artırmakla birlikte 2011 yılında KKTC ile bir imtiyaz sözleşmesi imzalayarak KKTC'nin yaptığı parselasyonda donanma desteği ile sismik araştırmalara ve sondaj faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye mevzubahis faaliyetleri kendi gemileriyle yapmış olup, alınan sondaj gemileri doğrultusunda oluşturulan filo, derin deniz arama ve sondaj konularında bölgenin en büyüklerinden biri hâline getirilmiştir.

Türkiye bu adımları atarken GKRY'nin parselasyonunu tanımamış ve KKTC ile imzaladığı anlaşma çerçevesinde KKTC'nin yetki alanlarında askeri gemiler eşliğinde faaliyetlerini adeta gözdağı veren bir nitelikte yürütmüştür. Süreç içerisinde GKRY'nin ihalelerini kazanan İtalyan, Fransız ve ABD menşeli şirketlerin sondaj gemilerini de askeri gemilerle bölgeden çıkarmıştır. Genel olarak bakıldığında Türkiye, hakkını uluslararası konsorsiyumun ihsanında arayan “hasta devlet” kisvesinden sıyrılarak, tarihinin en şanlı dönemlerinde olduğu gibi gözü kara politikalar izlemeye başlamıştır. Bu noktada 2006 yılında başlayan proaktif tutumun özellikle 2011 yılından itibaren çatışmayı göze alan bir tutuma dönüştüğünü söylemek mümkündür. Türkiye askeri gemiler eşliğinde sahaya çıkarak bölgedeki hak ve menfaatlerini gerekirse –zorunluluk hâlini alan Kıbrıs Harekâtında olduğu gibi- uluslararası kamuoyunun onayına gerek kalmadan kendi imkânları ile koruyacağını açık bir şekilde göstermeye başlamıştır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki bir diğer büyük hamlesi ise Libya'nın BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile 2019 yılında imzalamış olduğu anlaşmadır. Bu anlaşma ile Türkiye ile Libya kıyıları arasında kalan bütün deniz alanları iki ülke arasında eşit bir şekilde paylaşılmıştır. Anlaşmanın hukuki bir sonucu olarak Türkiye ile Libya resmen kıyıdaş ülke olmuştur. BM tarafından da onaylanan anlaşmanın en önemli sonucu ise yıllardır GKRY ve Yunanistan tarafından ortaya atılan ve hepsi Türkiye'yi birkaç kilometrelik kıyıya hapseden haritaları geçersiz kılan yeni statükonun uluslararası bir kabulle ortaya çıkmış olmasıdır.

Türkiye, Libya ile imzaladığı mutabakatı BM Genel Kurulu'nda onaylatmış olup, anlaşmadan sonraki yeni yetki alanları haritasını da BM Genel Kurulu'na bildirmiştir. Güncellenen MEB haritasının en önemli sonucu ise geçmişten süregelen Yunanistan'ın adalardan Meis'e oradan da Kıbrıs'a çizdiği hattın BM'nin tanıdığı yeni bir anlaşmayla hükmünü yitirmiş olmasıdır. Nitekim ortada BM tarafından da kabul edilmiş böyle bir anlaşma varken Yunanistan ya da GKRY'nin yayınlayacağı haritalar, BM tarafından onaylanmış bir anlaşmaya da aykırılık teşkil etmektedir. Dolayısıyla Türkiye, özellikle Libya Mutabakatı ile Doğu Akdeniz'in statüsü için tarihi bir başarı elde etmiştir. Türkiye 100 yılı aşkın bir zamandır karasularının birkaç km ötesindeki deniz alanları için eleştiri alırken bu mutabakatın yarattığı statü sayesinde kendi kıyılarından itibaren Libya'nın deniz yetki alanlarına kadar olan suların sahibi hâline gelmiştir. Bu kazanımı Mavi Vatan Doktrini çerçevesinde ele aldığımızda, Türkiye Cumhuriyeti Hatay'ın anavatana katılımında sonra, ilk defa bir alanı kendi hâkimiyeti altına alma başarısı göstermiştir.

Türkiye'nin kesintisiz bir şekilde kendi kıyılarından Libya'nın deniz yetki alanına kadar yetki sahibi olmasının en önemli sonucu ise Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Batıya sevkinin Mısır sahilini dolaşmadıkça -ki bu ekonomik ve teknik nedenlerle mümkün değildir- her koşulda Türkiye'nin deniz yetki alanlarından geçecek olmasıdır. AB'nin projelendirdiği deniz altı boru hatları şu durumda Türkiye'nin deniz yetki alanlarından geçecektir ve bu da Türkiye'yi bir adım öne geçiren yeni bir statükodur. AB, doğrudan muhatap aldığı ülkelerle bölgedeki enerjinin çıkarılarak işletilmesi ve Batıya transferi için çok sayıda proje geliştirmektedir. Yunanistan bu konuda en aktif ülke olarak AB'yi sürekli teşvik etmektedir. Fakat gerek Türkiye'nin sahip olduğu enerji alt yapısı gerekse Türkiye-Libya Mutabakatı'nın yarattığı yeni statüko bütün planları boşa çıkarmaktadır. Çünkü Türkiye'nin dâhil edilmediği her projenin maliyeti artmakta, projelerin hayata geçirilme süreleri uzamaktadır. Öte yandan Türkiye'nin kendi yetki alanlarından geçişlere izin verme konusunda ayak diremesi durumunda projelerin hayata geçirilmesi uzun zaman ertelenmek durumunda kalacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin özellikle Libya ile kurduğu ilişkiler sayesinde Doğu Akdeniz'i kendi "MARE NOSTRUM'a" dönüştürdüğünü söylemek mümkündür.

Türkiye, mevcut alt yapısı ile Avrupa-Asya bağlantısının güneyindeki hatta en gelişmiş enerji nakil ağına sahip devlettir. Türkiye'den geçen 2 petrol ve 5 doğal gaz olmak üzere toplam 7 ayrı enerji nakil hattı vardır. Türkiye'nin enerji transferi konusundaki 30 yılı aşan birikiminin bir sonucu olarak başta Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) olmak üzere Türk Akım, Mavi Akım, Rusya-Türkiye ve Bakü-Tiflis-Ceyhan doğal gaz hatları ile Türkiye, Avrupa'daki en gelişmiş doğal gaz nakil ağlarından birine sahiptir. Ayrıca nakil hatlarının önemli bir kısmı uluslararası nitelikte olup Rusya'nın yanında Orta Asya'nın da doğal gazını birbirine bağlamakta, oradan da Avrupa'ya nakletmektedir. Petrolde ise Irak petrolünü Kerkük-Yumurtalık hattı ile Ceyhan terminaline, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ile de Azerbaycan petrolünü yine Ceyhan terminaline taşımakta, oradan da uluslararası piyasalara açılmasını sağlamaktadır.

Türkiye'nin öne çıktığı bir diğer önemli husus ise enerji pazarı ülke olma yönündeki adımlarıdır. Türkiye, uzun yıllar enerji geçiş ülkesi olma stratejisi ile hareket etmiş ancak son yıllarda özellikle Ceyhan Terminali ve bölgesine yapılan yatırımlarla Türkiye'nin merkezi bir enerji pazarı olması amaçlanmıştır. Bu da Türkiye'nin çevresindeki enerji kaynaklarının geçtiği ülke olmak yerine birinci alıcısı olmak istediğini göstermektedir. Bu açıdan bakınca Doğu Akdeniz kaynaklarının gelecekteki birincil pazarının Avrupa değil her türlü enerji işleme ve nakil kapasitesine sahip Türkiye olabileceği olasılığını ortaya koymaktadır. Türkiye de son yıllarda, sahip olduğu alt yapıyı Doğu Akdeniz'den gelecek muhtemel enerji kaynaklarını da göz önünde bulundurarak güçlendirmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu imkânlarla GKRY ve Yunanistan'ın imkânlarını kıyaslayacak olursak yakın bir gelecekte Türkiye'nin enerji pazarı olma olasılığı oldukça yüksek görünmektedir. Çünkü ne Yunanistan'ın ne de GKRY'nin enerji işleme veya nakil alt yapısı bulunmaktadır. Ayrıca her iki devlet bu konularda tamamen AB'nin inisiyatifine bağımlılık göstermektedir. AB'nin de Rusya ile yaşadığı kriz göz önüne alınca genel çıkarı bakımından Türkiye ile daha olumlu koşullarda masaya oturacağı günler uzak görünmemektedir. Çünkü Türkiye'nin sahip olduğu alt yapı 30 yılı aşan bir çabanın birikimidir ve bugünün maliyetleri dikkate alındığında Doğu Akdeniz-AB arası transferin maliyeti her koşulda Türkiye ile yürütülecek bir iş birliğinden çok daha yüksek olacaktır.

Araştırmanın hazırlıklarına İsrail-Filistin arasında 7 Ekim 2023 tarihinde yeniden patlak veren savaştan önce başlanmıştır. Bu sebepten güncel gelişmelere çalışmada yeterince değinilememiştir. İsrail'in son olayda uyguladığı orantısız şiddet, geleneksel İsrail-Filistin çatışmalarına kıyasla daha saldırgan ve yıkıcıdır. Bu tutum, İsrail'in güvenlik hedeflerinin ötesinde, Filistinlilerin varlığını tamamen ortadan kaldırmayı amaçladığını göstermektedir. Bu hususun güncel motivasyonu ise Gazze açıklarındaki enerji kaynaklarıdır. Bilindiği üzere İsrail, bölgedeki ilk enerji keşfini Gazze Şeridi açıklarındaki Gazze Marine'de yapmıştır. Gazze sahasını hâlâ işletmekte olan İsrail ilginç bir şekilde daha sonraları Gazze açıklarında arama yapmayarak ilgisini Tamar ve Leviathan sahalarına yöneltmiştir. İsrail o dönemde Gazze Şeridi'nin enerjiyle fazla ilişkilendirilmesini istemediği için yönünü başka tarafa çevirmiştir ve günümüzde hâlen Hamas tarafından idare edilen Gazze'yi tümüyle kontrol altına alarak, bölgedeki potansiyelden Filistinlileri mahrum bırakmak istemektedir.

Bugüne kadar bölgede, iki devletli çözüm önemli bir kabul görmüştür. Fakat İsrail son girişimi ile muhtemel bir Filistin devletinin denizle bağlantısını tamamen yok etmekte ve potansiyel kaynakları İsrail mülkü hâline getirmeye çalışmaktadır. İsrail'in son saldırısının enerjiyle bağlantısı henüz resmi ağızlardan dile getirilmiş olmasa da kamuoyunda büyük oranda tartışılmaktadır. Öte yandan İsrail'in uyguladığı şiddet içerikli politikalara, enerji bağımlısı Batı demokrasilerinin sessiz kalması, ileri sürülen düşünceyi desteklemektedir. Bu noktada birtakım devletler arasında "Causus Belli" oyunu oynanmakta ve masum insanlar doğal gaz uğruna katledilmektedir.

İsrail'in son saldırıları bölgedeki enerji kaynaklarının ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Bölgenin öneminin farkında olan Türkiye'nin son yıllarda yeni bir rotaya girdiği ve geçmişin durağan yaklaşımlarının aksine dikkate değer kazanımlar elde ettiğini söylemek mümkündür. Bunun temel sebebi, geri adım atmayan bir anlayışla hareket etmesi ve tezlerini uygularken askeri seçenekleri sürekli masada tutmasıdır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yönelik artan ilgisi ve bölgedeki askeri varlığını güçlendirilmesi, bölgesel güvenlik dinamiklerini etkilemektedir. Bu durum, Türkiye'nin Akdeniz'deki

diğer kıyı devletleri ile olan ilişkilerinde yeni iş birliği ve çatışma alanları yaratmaktadır. İş birliği alanları arasında, bölgenin enerji güvenliğinin sağlanması, denizcilik güvenliğinin artırılması ve ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi sayılabilir. Türkiye, bu alanlarda kayda değer çabalar göstermektedir. Örneğin, Türkiye, Doğu Akdeniz’de doğal gaz arama faaliyetlerini sürdürürken, aynı zamanda bölgedeki diğer kıyı devletleri ile diyalog kanallarını açık tutmakta ve bölgesel iş birliği için fırsatlar aramaktadır. Çatışma alanları arasında ise, deniz yetki alanları, doğal kaynakların paylaşımı ve bölgesel güç mücadelesi sayılabilir. Bu alanlarda, Türkiye ile bazı kıyıdaş devletler arasında anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Örneğin, Türkiye ile Yunanistan-Güney Kıbrıs ittifakı arasında deniz yetki alanları konusundaki anlaşmazlık, Doğu Akdeniz’deki gerilimi artıran önemli bir faktördür. 2000’li yıllardan itibaren izlenen proaktif dış politika, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki çıkarlarını korumasına yardımcı olmuştur. Bu politika kapsamında, Türkiye, bölgesel güç mücadelesine aktif olarak katılmış ve bölgedeki diğer kıyı devletleri ile diyalog kanallarını açık tutmuştur. Ayrıca söz konusu politika, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki konumunu güçlendirmesine ve bölgesel güvenlik dinamiklerini etkilemesine yardımcı olmuştur. Sonuç olarak, “Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarına yönelik artan ilgisi ve bölgedeki askeri varlığının güçlendirilmesi, bölgesel güvenlik dinamiklerini etkileyerek, Türkiye’nin Akdeniz’deki diğer kıyı devletleri ile olan ilişkilerinde yeni iş birliği ve çatışma alanları yaratmakta, 2000’li yıllardan itibaren izlenen proaktif dış politika ise Türkiye lehine sonuçlar vermektedir” şeklinde ortaya konan ana hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- AA, 2023, İsrail'in Gazze'deki Saldırılarında Ölen BM Personeli Sayısı 104'e Çıktı[Online], Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-in-gazzedeki-saldirilarinda-olen-bm-personeli-sayisi-104e-cikti/3058711#:~:text=%C4%B0srail'de%207%20Ekim'deki,%C3%BCzere%20383%20%C4%B0srail%20askeri%20%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC,%C3%BC>, [13.12.2023].
- Acar, I., ve Yılmaz, M., 2018, Doğu Akdeniz Kıta Sahaneliği Sorunsalı Üzerinden Doğal Gaz Paylaşımı, *International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM 2018*, Ankara, Türkiye, 597-607.
- Acer, Y., 2020, Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Anlaşması ve Türkiye, *Adalet Dergisi*, (65), 13-26.
- Acer, Y., 2021, TYB Akademi "Doğu Akdeniz" Sayısı 'na Dair, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 9-10.
- Akengin, H. ve Yaşar, A., 2018, Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 25-57.
- Akkoyun, T., 2020, Türkiye'nin Günümüz Doğu Akdeniz Politikaları, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(2), 414-431.
- Algür, B., 2020, "Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları", *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(1), 55-70.
- Alpar, G., 2019, Yeni Ütopya: Küçük Unsurlarla Büyük Teorileri Uygulamaya Çalışmak, SDE Akademi, <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/sd-analiz-yeni-utopya-kucuk-unsurlarla-buyuk-teorileri-uygulamaya-calismak-analizi-10819>, [Erişim Tarihi: 01.8.2023].

- Alper, G., 2020, Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge İlanları ve Sınırlandırmaları, Türkiye'nin Güvenliği ve KKTC Üzerindeki Etkiler, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 29-42).
- Amin, S., 2003, Modern Kapitalist Dünya-Sistem Kavramına Karşı Eski Dünya-Sistemleri Kavramı, içinde Dünya Sistemi – Beş Yüzyıllık mı? Beş Binyıllık mı?, *İmge Kitabevi*, Ed: Alaaddin Şenel, Yavuz Aloğan, Çev, Esin Soğancılar, Ankara, 457-505.
- Apakan, E., 2021, Ege ve Doğu Akdeniz Meselelerinin Tarihsel, Hukuki ve Siyasi Veçheleri Üzerine Tahlil ve Düşünceler, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 48(Aralık, 155-184.
- Atay, S. Ö., 2016, Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 144-155.
- Avar, Y. ve Lin, Y. C., 2019, Aegean Disputes Between Turkey and Greece: Turkish and Greek Claims and Motivations in the Framework of Legal and Political Perspectives, *International Journal of Politics and Security*, 1(1), 57-70.
- Avacı, H. İ., 2021, Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri, *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-22.
- Balık, İ., 2018, Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları, *Kent Akademisi Dergisi*, 11(1), 86-98.
- Balkaş, Ö., 2019, Doğu Akdeniz'de Doğal gaz Keşifleri Pazarlama Senaryoları Enerji Güvenliği ve Jeopolitika, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Dergisi*, 14 Mart, 1-36.
- Batı G. F., 2020, Doğu Akdeniz Politikasında Avrupa Birliği'nin Siyasi Ekonomik Ve Çok Taraflı Stratejisi. S. Özel, H. Aydın, & M. Cihangir (Edt.) içinde, Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler, 73-79, *Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım*, Çanakkale.

- Bilbik, E., 2008, Amerikan Kuşatması, Büyük Oyun'un Perde Arkası, Profil Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.
- Bilgesam, 2013, *Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Raporu, Rapor No: 59*, <https://bilgeinsansam.com/pdf/dogu-akdenizde-enerji-kesifleri-ve-turkiye>, [Erişim Tarihi: 03.02.2021].
- Bilgin, M., 2008, Türkiye'nin Küresel Konumu, *IQ Kültür Sanat Yayıncılık*, İstanbul.
- Braudel, F., 1994, II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Cilt: 2, *İmge Kitabevi*, 2. Baskı, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara.
- Ceyhun, G. Ç. 2019, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanlarına İlişkin Sınırlandırma Sorunları ve Bölgedeki Enerji Keşiflerine İlişkin Bir Değerlendirme, Güler D., Yıldız A., & Savaş İ. (Dü) içinde, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, [https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni-deniz-guvenligi-ekosistemi-ve-dogu-akdeniz_EKT_y_\(7\)_pdf_f3d17076-8cb2-482d-8e03-70dfc683474d.pdf](https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni-deniz-guvenligi-ekosistemi-ve-dogu-akdeniz_EKT_y_(7)_pdf_f3d17076-8cb2-482d-8e03-70dfc683474d.pdf) adresinden alındı, 332-352, [Erişim Tarihi: 19.07.2021].
- Çatal, S. ve Yılmaz, B. A., 2021, Küresel Sistem İçerisinde Çin'in Kuşak Ve Yol İnisiyatifi'nin Ekonomi Politik Bir Değerlendirmesi ve Türkiye Üzerindeki Etkileri, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 565-579.
- Çeçen, A. F., Bulut, S. ve Ayçin, T., 2021, Doğu Akdeniz Meselesinde Yunan Lobisinin Türkiye Karşıtı Faaliyetleri, *İletişim ve Diplomasi Dergisi*, (6), 112-134.
- Çelikkol, A. O. ve Karabel, S., 2017, Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar, *Bilge Strateji Dergisi*, 9(16), 13-31.
- Dal, A., 2020, Jeoekonominin Yükselişi: Enerji Kaynakları Bağlamında Arktika ve Doğu Akdeniz Bölgelerinin Analizi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (65), 66-84.

- Dilek, E., 2022, Sovereignty Disputes and Resource Discoveries in the Eastern Mediterranean, s. A Conflict Analysis Perspective, *Journal of Middle East Perspectives*, 1(2), 133-155.
- Doğan, M., 2021, Devletler Hukuku'ndan Uluslararası İlişkiler'e Doğu Akdeniz Meselesi, *TYB Akademi Dergisi*, (31), 7/8.
- Dsjournal., 2020, Tehdit mi Güvenlikleştirme mi? Sevr Antlaşması ve Sevilla Haritası, *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, <https://www.dsjournal.org/sevilla-haritasi-tehdit-miguvenliklestirme-mi/>, [Erişim Tarihi: 08.09.2022].
- Dugin, A., 2003, Rus Jeopolitiği-Avrasyacı Yaklaşım (11 b.). (V. İmanbeyli, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Duman, S., 2019, Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye, *Karadeniz Araştırmaları*, (62), 213-230.
- Dündar, A. K., 2017, Akdeniz'de Sürdürülebilir Kalkınma ve Stratejisi, *International Journal of Academic Value Studies*, 3(11), 189-199.
- Dündar, T., 2018, Levant Düğümü ve Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği, *Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 39-47.
- Ercan, Y., 2005, Ege Sorunları Paneli, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (33), 167-215.
- Ercan, M. ve Kılınç, M. C., 2020, Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları “Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı”, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 15-28.
- Erdemir, E., 2019, Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi, *Euro Politika Dergisi*, 3(2), 37-40.
- Erhan, Ç., 2010, Türk Dış Politikası'nın Güncel Sorunları, *İmaj Yayınevi*, Ankara.

- Eriş, Ö. Ü., 2019, Doğu Akdeniz Denkleminde Türkiye'nin Yeri, *Euro Politika*, 3(2), 17-21.
- Furuncu, Y., 2019, Doğu Akdeniz Mücadelesi, *Kriter Dergisi*, (42), 92-93.
- Gülbay, A., 2022, 2020 Yılı Özelinde Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi İkilisinin Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de Gerginliği Artırıcı Faaliyetleri, *UPA Strategic Affairs*, 3(2), 168-199.
- Güneş, A., 2022, Deniz- Enerji Güvenliği İlişkisi Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikalarının Analizi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 363-391.
- Güneş, M. ve Arslan, T., 2018, Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı, *International Journal of Humanities and Education*, 4(7), 32-60.
- Haber7, 2020, GKRY'nin Doğu Akdeniz Haritası, Nokta Elektronik Medya A.Ş., <https://m.haber7.com/dunya/haber/3013542-dogu-akdenizdeki-yunanistani-titreten-kararlilik-cihat-yayci-turkiye-misir-mebini-anlatti>, [Erişim Tarihi: 10.09.2022].
- Hacısalıhoğlu, Y., 2014, Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözülme: Mekan-Güç-Çatışma ve Jeopolitik. *Türk Coğrafya Dergisi*, (47), 1-14.
- İmamoğlu, M. F. ve Uygun, A. G., 2021, Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikalarının Neorealist Perspektiften Karşılaştırmalı Analizi, *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 187-201.
- İşcan, İ. H., 2004, Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 47-79.
- İzol, R., 2022, Güvenlik Boyutuyla Doğu Akdeniz Krizi, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 9(19), 57-75.

- Jetutu, M., 2019, Africa Oil Gas Report, Zohr Makes It to The Summit, The Africa Oil + Gaz Report, <https://africaoilgasreport.com/2019/08/gas-monetization/zohr-makes-it-to-the-summit/>, [Erişim Tarihi 10.11.2021].
- Kadan, T., 2018, Yunanistan Meis Adasını Gerekçe Göstererek Türk Kıta Sahanlığını Yok Sayıyor, İmece Basın ve Yayıncılık Ticaret Limited şirketi, <https://www.aydinlik.com.tr/haber/rumların-istekleri-hukuktan-yoksun-82183>, [Erişim Tarihi: 03.07.2022].
- Kamalov, İ., 2009, Komşuluktan Stratejik İşbirliğine: Türk-Rus İlişkileri, içinde Küresel G Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği ve Yeni Büyük Oyun, Barış Platin Kitabevi, Derleyen: Mehmet Seyfettin Erol, Ankara, 235-260.
- Kaptanhaber, 2011, Türkiye ile KKTC Arasındaki Anlaşmaya Göre Doğu Akdeniz, Lojitrk Ltd. Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni <https://www.kaptanhaber.com/anlasma-ada-nin-guneyini-de-kapsiyor/27707/>, [Erişim Tarihi: 10.08.2023].
- Kapucu, D., 2020, Kıbrıs Barış Harekâtı, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* (UTAD, 4(2), 82-104.
- Karaca, R. K., 2008, Güç Olma Stratejisi Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri), *IQ Kültür Sanat Yayıncılık*, İstanbul.
- Karagl, S., 2021, Doğu Akdeniz'de Enerji Eksenli İttifak Girişimleri ve Türkiye, *TYB Akademi*, (31), 48-68.
- Karbuz, S., 2019, Doğu Akdeniz'de Ne Kadar Doğal Gaz Var?, Bilkent Üniversitesi Enerji Politikaları Araştırma Merkezi, *Bilkent Enerji Notları No.12*, <https://drive.google.com/file/d/1DLMx9kmHcB2P2cTz73jp7yEmooehSDj9/view>, [Erişim: 25.10.2022] .
- Kavaz, İ., 2020, Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 1-14.

- Kavaz, İ., 2021, Doğu Akdeniz'deki Enerji Rekabeti Üzerine Bir Değerlendirme, *TYB Akademi*, (31), 26-47.
- Kaya, E., 2021, Dünya Basınında İsrail-Filistin Meselesi: 2021 Mayıs İsrail Saldırılarına İlişkin Haberlerin Söylem Analizi, *MEDIAJ*, 4(2), 190-210.
- Kedikli, U. ve Çalağan, Ö., 2017, Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi, *Sosyal Bilimler Metinleri Dergisi*, (1), 120-138.
- Kedikli, U. ve Deniz, T., 2015, Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, *Alternatif Politika Dergisi*, 7(3), 399-424.
- Kennedy, P., 2010, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, *İş Bankası Kültür Yayınları*, 12. Baskı, Çev: Birtane Karanakçı, İstanbul.
- Keser, U., 2012, Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 57-80.
- Keser, U. ve Ak, G., 2018, Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yapılması Gerekenler, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 1(2), 95-107.
- KKTC Bakanlar Kurulu,, 2011, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'nın Ruhsat talebi, <http://95.0.174.26/print/bkkarar/21893/detay>, Erişim [11.11.2022].
- Kılıç, Y., Yıldız, A. ve Çalış, N., 2022, Enerji Kaynakları Kullanımı Açısından Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası ve Stratejik Konumu, *Full-Text Book of International Symposium of Economics Finance and Econometrics, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İSEFE* 18-19 June, 2022.
- Kısacık, S. ve Erenel, F., 2019, Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında Kalıcı Yapılandırılmış İş birliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- Pesco) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa

Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 51-76.

Kısacık, S. ve Helvacıköylü, G., 2020, Doğu Akdeniz'deki Enerji Temelli Askeri Güvenlik Gelişmelerinin Türkiye'nin Doğu Akdenizli Komşuları ve Küresel Güçlerle Olan İlişkilerine Yansımaları, *UPA Strategic Affairs*, 1(1), 85-145.

Kızılay, Ş., 2020, Çin'in Barışçıl Yükselişinde Ortadoğu'nun Yeri, *DS Journal Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 9-13.

Koç, R., 2022, Doğu Akdeniz'in Yeni Jeopolitiği: Kıbrıs Sorunu ve Suriye Krizi, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 132(260), 13-40.

Kozanhan, M. K., 2022, Enerji Politikaları ve Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz, *Anadolu Strateji Dergisi*, 3(1), 55-76.

Kökyay, F., 2020, Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2504-2528.

Köksoy, F., 2020, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'e Yönelik Politikası. S. Özel, H. Aydın, & M. Cihangir (Edt.) içinde, Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler, 191-213. *Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım*, Çanakkale.

Kütükçü, M. A. ve Kaya, İ. S., 2016, Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğal gaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2), 81-96.

Marinedealnews,, 2019, Türkiye Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı sınırını resmen bildirdi, *MDN Yayıncılık*, <https://www.marinedealnews.com/turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanliginin-sinirlarini-bildirdi/>, [Erişim: 10.03.2021].

Nye, J. S., 2005, Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu, *Elips Kitap*, Birinci Basım, Çev: Rayhan İnan Aydın, Ankara.

- Noreng, O., 2004, Ham Güç, Petrol Politikaları ve Pazarı, *Elips Yayınları*, Çev: Nurgül Durmuş, Ankara.
- Okçuoğlu, İ., 2009, Emperyalist Küreselleşme ve Jeopolitika, *Ceylan Yayınları*, İstanbul.
- Orallı, L. E. ve Sayar, M. B., 2023, China's African Expansion and The Strategic Importance of The African Continent for China, *İMGELEM*, 7 (12), 47-72.
- Öymen, O., 2003, Türkiye'nin Gücü- 21. Yüzyılda Türkiye, Avrupa ve Dünya, *Remzi Kitabevi*, Beşinci Basım, İstanbul.
- Özalp, M., 2018, Türkiye'nin Suriye'ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu, *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 169-186.
- Özekin, M. K., 2020, Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 1-51.
- Özey, R., 2017, Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri, *Marmara Coğrafya Dergisi* (35), 95-100.
- Özkoyuncu, H. ve Asit, G., 2020, Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Crans Montana Görüşmelerinin Kıbrıs Basınında Haberleştirilmesi, *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 3(2), 26-52.
- Özpolat, M. K. ve Yiğittepe, L., 2020, Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti, *Akademik Bakış Dergisi*, (Özel Sayı), 259-272.
- Peker, H. S., Oktay, K. Ö. ve Şensoy, Y., 2019, Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), Mayıs, 85-106.
- Saçı, C., 2020, Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti ve Türkiye, *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(2), 135-153.

- Sapmaz, A., 2008, Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, *Ötüken Yayınları*, İstanbul.
- Sarıcı, B., 2022, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirilmesi: 2018-2020 Arası İnceleme, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 18-32.
- Sınır, G. ve Kantar, G., 2021, Çin'in Doğu Akdeniz'deki Artan Rolü. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 29-43.
- Siber, S., 2021, Kıbrıs Sorunu ve Yeni Fikirler, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, 2(2), 157-161.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G., 2018, Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri, *Anı Yayıncılık*, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara.
- Sünnetçioğlu, M. A., 2011, Doğu Akdeniz'in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(16), 151-175.
- Şahin, D., 2021, Doğu Akdeniz'de Rus Ruleti, *Euro Politika Dergisi*, (11), 7-20.
- Şahinoğlu M. C., Ateş A. ve Aydın H. İ., 2020, Doğu Akdeniz Politikasında Avrupa Birliği'nin Siyasi Ekonomik ve Çok Taraflı Stratejisi. S. Özel, H. Aydın, & M. Cihangir (Edt.) içinde, Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler, *Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım*, Çanakkale, 151-175.
- Şen, Y. F., 2015, Türkiye Milliyetçiliği ve Öteki Algısı: Yunanistan'la Çözölemeyen Ege Sorunu, *Türk İdare Dergisi*, (40), 179-228.
- Tamçelik, S. ve Kurt, E., 2015, Değişen Doğu Akdeniz Denkleminde Mısır'ın Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları, *1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu*.
- Tarakçı, N., 2012, Gazze'nin Gizemi- Yeni Basra Körfezi: Doğu Akdeniz, *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, <https://tasam.org/tr->

TR/Icerik/4580/gazzenin_gizemi_-_yeni_basra_korfezi_dogu_akdeniz,
[Erişim Tarihi: 01.11.2023].

Tarihnotlarım, (t.y)., Hâkimiyet Teorilerinin Güç Merkezlerini Gösteren Harita,
<https://tarihnotlarim.com/modern-kara-deniz-ve-hava-hakimiyet-teorileri/>,
[Erişim Tarihi: 10.08.2022].

Trthaber, 2020, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Yetki Haritası, *Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-dogu-akdenizdeki-yetki-haritasi-508011.html>, [Erişim Tarihi: 03.08.2021].

Tok, A., 2021, Uluslararası Hukuka Göre Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Statüsü, *İNSAMER Rapor 147*, Haziran 2021, 1-13.

Topcu, M. C., 2021, Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiğı ve Deniz Yetki Uyuşmazlıkları Çerçevesinde Türkiye-GKRY Anlaşmazlıkları, *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 1(1), 38-56.

Tuncer, F. F. ve Altınsoy, Z. D., 2020, Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları ve Türkiye'nin Vizyonu, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 7(13), 21-45.

Turhan, A., 2016, Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiğı, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, (2), 19-52.

Mfa, 2020, Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk., Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa, [Erişim Tarihi: 09.08.2022].

Uludağ, M. B., 2021, Tarihsel Perspektif İçinde Levant Havzası: Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, *TYB Akademi Dergisi*, (31), 11-25.

Ural, A., 2009, ABD'nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğı Projesi, *Akademik Ortadoğı Dergisi*, 3(6), s 131-147, *İdeal Kültür Yayıncılık*,

<https://idealonline.com.tr/IdealOnline/pdfViewer/index.xhtml?uId=1443&ioM=Paper&preview=true&isViewer=true#pagemode=bookmarks>, [Erişim Tarihi: 03.07.2022]

USGS,, 2022, Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Province, Eastern Mediterranean, United States Geological Survey, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>, [Erişim Tarihi: 08.09.2021].

Uygun, A. G., 2021, Doğu Akdeniz’de Paylaşım Rekabeti: Türkiye-Yunanistan Gerginliği ve Avrupa Birliği’nin Tutumu, *TYB Akademi Dergisi*, (31), 69-89.

nay, S., 2021, Doğu Akdeniz’de Küresel Rekabet ve Türkiye’nin Konumu: Enerji Jeopolitiği, Güvenlik, Kalkınma Eksenine. M. Ak, H. Alkan, & M. nver (D). İçinde, <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/8443B1D9CD3041C4849FC361B0CD7563>, [Erişim: 22.12.2023].

nver Noi, A., 2019, Doğu Akdeniz’de ABD, AB ve Türkiye İlişkileri Nereye?, *Euro Politika Dergisi*, 3(2), 13-16.

Varlıklar, S., 2022, Yeni Sömürgecilik ve Afrika’nın Yeniden Paylaşımı Tartışmalarının Kesişiminde Gana-Çin İlişkileri, *Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS)*, 4(1), 64-86.

Yaşa, G. ve Yılmaz, M., 2022, Doğu Akdeniz’de Bulunan Doğal gaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 1-17.

Yalım, ., 2018, AB’ye Göre Doğu Akdeniz’deki Kıta Sahanlığı Sınırları, *Türkiye ve Türk Dünyası’nda Birlik Vakfı*, <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/dogu-akdeniz-de-turk-kita-sahanligi-ve-munhasir-ekonomik-bolgesi-derhal-ilan-edilmelidir>, [Erişim Tarihi: 10.08.2023].

- Yaycı, C., 2012, Doğu Akdeniz’de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, *Bilge Strateji Dergisi*, 4(6), 1-70.
- Yaycı, C., 2011, Doğu Akdeniz’de Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’nın Rolü ve Etkisi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (14), 17-42.
- Yıldız, D., 2006, Akdeniz Havzası’nın Hidrojeopolitiği ve Türkiye, *TMMOB Su Politikaları Kongresi*, Ankara.
- Yıldız, D., 2008, Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdenizin Doğusu, *Bizim Kitaplar Yayınları*, İstanbul.
- Yılmaz, E., 2018, Doğu Akdeniz’de Enerji Çıkmazı, *Seta Perspektif Dergisi*, (188), 1-5.
- Yılmaz, E. A., 2020, Doğu Akdeniz’deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası’nın Dünü ve Bugünü, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1(48), 27-48.
- Yılmaz, B. A., 2018, Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füze Krizi, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(1), 1-32.